

СПОРТШЫЛАР МЕН СПОРТ КОМАНДАЛАРЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДАЙЫНДЫҒЫ

Қ.І. Адамбеков - п.ғыл.д., профессор,

К.Д. Ахинжанов – биол.ғыл.к., психология доценті,

С.А. Солтекова - психология магистри

Жаттығу кезіндегі спортшылардың экстремалды жағдайларда ұшырауы жүйке күйзелісіне себепкер болады. Сол себепті жарыс кезеңінде өзінің шеберлігін дәлелдеу үшін спортшы келесі әрекеттерді істеуі қажет:

- 1) Өзге адамдардың қысымына бағынбай, әртүрлі жағдайларда әрекет ету.
- 2) Қателіктер саны аз болу үшін, керекті жаттығулар мен іс-әрекеттерді жоғарғы дәрежедегі нақты дәлдікпен істеу.
- 3) Жарыс кезіндегі жағдайлар мен шешімдерді тез әрі дұрыс бағалау кезінде, көп ойланып толғанбау.
- 4) Өз бетінше жүйке жүйесінің өзгерісін бақылауда ұстау.

Мұндай нәтижеге тек дұрыс психологиялық дайындық арқылы қол жеткізуге болады. Осы тәсілмен спортшыларды дайындаудың мақсаты – олардың психикалық жағдайының жоғарғы дәрежеге жеткізуі осыған байланысты олар жарыстарда өзінің функционалдық және арнайы дайындығының жарыстарда толық түрде максималды мүмкіншілікке қол жеткізе алады.

Көптеген жарыс алдындағы жарыстық факторға, теріс ықпал және келіспеушілік білдіретін функцияларға қарсы тұра білу, демек жарыс кезінде жоғарғы сенімділік көрсете біледі.

Спортшылардың психологиялық дайындығы деп спортшының жоғарғы ұйымшылдық және басқармалық іске асыру процесі, оның потенциалдық мүмкіншіліктер нәтижесіне тең болар мүмкіндіктерін айтады. Соңдықтан психологиялық дайындық жалпы системалы – спорттық жаттығулардың қосалқы бөлігі болып табылады және оның физикалық, техникалық, тактикалық сияқты басқа түрлеріне тәуелді болып келеді. Физикалық тұрғыдан төмен дәрежеде жетілсе, оның психикалық регуляцияның жағымды әсеріне қарамастан, команда немесе спортшы жоғарғы көрсеткіш жетістіктерге жете алмайды. Мұндай жағдайда нәтижесі мүмкіндігіне тұра келетін болады, демек жоғары емес.

Шартты түрде психологиялық дайындықтың үш түрі айқындалады:

- жалпы психологиялық дайындық;
- жарыстарға арнайы психологиялық дайындық;
- белгілі жарыста теріс ықпалға қарсы психологиялық көмек.

Жалпыланған түрінде өз алдында спортшының психологиялық адаптация арқылы жүктеме жасау. Ол екі түрмен жүзеге асады. Бірінші, спортшының экстремалдық жағдайларда универсалды жағынан адамды техникалық жағдайларға үйретеді.

Өз эмоцияларын бірқалыпты сақтау тәсілі, әсер етерліктең дәрежені іске қосу, назар аудару мен назарды ұстап тұру, еріктік және физикалық тырысудың қосылуы болып табылады. Екінші тәсіл өз алдында жарыстық қарбаластарға жағдайлардың ыңғайын келтіруді үйрету. Ол қарбалас сөздік модель арқылы жүзеге асырылады. Соның арқасында спортшы негативтік жағдайларға қарсы тұра алуға ықпал жасайды.

Арнайы психологиялық дайындық спортшының жарыстық іскерлікке әсерлі дайындалуына бағытталған, ол басты жеке мәселелерді шешеді. Олар:

- а) Спортшыға маңызы болар әлеуметтік құндылықтар.
- б) Спортшыда психикалық «Ішкі тіректің» қалыптасуы.
- в) Психологиялық кедегілерден асу, әсіресе белгілі қарсыласпен болатын жарыстарда.
- г) Алда болар құресті психологиялық жобалау.
- д) Жарыс алдындағы психологиялық істер жобасын дайындау.

Психологиялық қорғаныс тұлғаның тұрактылық қалпын жүйеге келтіру жүйесін жөнге келтіруге, үрей сезімдерін төмендетуге, оның ұрыс пен байланыста болуына қарсы бағытталған. Бұл негізінде жедел түрде психолого педагогикалық жағынан жаттықтырушының араласуы немесе спортшының негативік жағдайының өтемақысы болып табылады.

Спортшының белгілі сайысқа жалпы психологиялық дайындығы, оның өз қатысуындағы мүмкіндіктерінен бастап, сонында катысу финалымен аяқталады. Осы уақыт аралығын жүйелі түрде үш кезеңге бөлгөн дұрыс:

1- кезең. Алда болатын жарыстар туралы алынған хабарламадан бастап, жеребе кестесін алуына дейін.

2- кезең. Жеребе нәтижелерімен танысқаннан бастап, жарыстың бірінші кезең басталуына дейін.

3- кезең. Жарыстың басталуының бірінші кезеңінен сонына дейін.

Психологиялық дайындықта белгілі қазіргі таңдағы психологиялар әдіс-тәсілдерінің мазмұнын, мысалдарын көнінен қолданады. Оны төмендегі дәрежелеге анықтайды:

Психологиялық дайындықтың әдіс-тәсілдерін келесін *айқындау*:

Қолдану мақсаты бойынша: іске қосуши, корригерлеуші, тузеуші, демалдырушы.

Мазмұны бойынша: психолого-педагогикалық (сендіруші, көбіне бағыттаушы) әсіресе психологиялық, түрлендіруші (сөз және тұлға арқылы әсер ету), әлеуметтік ойын арқылы: психофизиологиялық-акпараттық, психо-фармакологиялық, тыныс алушы, жинақтаушы (қозғалысты тыныс алушылық).

ІІқпал етуі бойынша: Интелектуалдық аймақты түзелеуге, эмоционалдық аймаққа әсер етуі тәсілі, ақылдылық аймаққа еш нәрсе етпеу.

Мекен-жайы бойынша: Жаттықтыруышының психикалық жағдайына бағытталған күштер, командаға және спортшыларға басшылық ету.

Қолдану уақыты бойынша: Жарыс алдындағы ескертуші, жарыстық, жарыстан кейінгі ескерту.

Қолдану түріне байланысты: Өзінің ұстай (ауто әсер ету), гетерореттеу (өзге психолого-педагогикалық процесс иелерінің қатысуымен – жаттықтыруышы, психологтар, дәрігерлер, үқалаушылар, педагогтардың әсері).

Жеке тұлғамен жұмыста спортшының жеке психологиялық қабілеттерін ескермесек, ешбір жаттығулар, оқу тәсілдері керекті нәтижеге жеткізбейді.

Индивидуалдық дайындық кезіндегі шешетін белгілі мәселелер – адамның барлық потенциалдық мүмкіншіліктерін қолдану, барлық жеке күшін сарп ету, адамның мінезін, психикалық жағдайда шешілетін мәселелердің мақсатын ескере отырып, қолдануға болатын тәсілдерді пайдалану.

Тұлғалықтың дәрежесі, оқу-жаттығулықтың тәрбиелік жұмысының түрлері әр түрлі болады. Біріншіден, бәріне бірдей мүмкіншілігінше қысынын табу. Бұл жағдайда тұлғалыққа бөлінудің мәнісі қажеті жоқ болады.

Екіншіден, кол астындағылармен жұмысты олардың тұлғалық ерекшеліктерін ескере отырып істей. Бұл жерде жеке тұлғамен жұмыс екені көрінеді. Үшіншіден, ұқсастығына байланысты мүмкіндігінше спортшыларды топтарға бөлуге болады.

Жеке тұлғалық оку, спортшыларды әртүрлі мәселелерге бағыттап жұмыс істету – назар аударуға тұрарлық. Осындаш шешімді пайдаланып, спортшының жеке қабілеттерін еске сактау керек. Әрі практикалық нұсқауларды арнайы психологиялық әдебиеттерден іздел тапса болады, кеңесті психология маманнан алуға болады. Тұлғалық ынғаймен қатар, дифференциялық ынғай туралы айтсақ болады. Бұл жерден спортшылардың істейтін арнайы жұмыстарын, олардың айырмашылықтары мен жалпы түсінігін ескереді: жынысы бойынша, білімі, тәжірибесі бойынша. Бұл тұлғалықтан бұрын пайда болды. Дифференциалдық ынғай онша зерттелмеген.

Дифференциалдық ынғай туралы жалпы мәліметтер көп.

Жыныстық айырмашылық: көнінен жайылған мәліме; ер адамдар әйел адамына қараганда спортқа жақын, спортық қуреске икемді, бәсекелестік рухы жоғары, алдына қойған мақсатқа жете біледі, қүйзеліске тұрақты, көніліне алмайды және төзімді, ұрыс-жанжалға жақын келеді өздеріне жаттықтыруышының көп назар аударғанын қалайды.

Әйелдерде спорттық байланысты бірсыныра жақсы мінездеме болады. Олар: зергерлік нақтылық істерді жоғары нәтижеге көрсетеді. Бірқатар бірқалыпты, жолықтырар жұмысты атқарады, тәртіпті болады, бірақ олар қын мінезді келеді, ұрыс жанжалға жақын келеді өздеріне жаттықтыруышының көп назар аударғанын қалайды.

Жастық айырмашылық: спортта жоғары мәртебелі дәрежеге қазіргі кезде көп спортшылар жас шағында (16-18жас) жетеді, бірақ бұл жаста адам әлі тұлға ретінде толық қалыптасқан жоқ; оның сезімі қалыптаспаған, пікірі тұрақты емес, көзқарасы, қарым - катынасы және т.б.

Қазіргі жастар жоғарғы дәрежелерге ерте қол жеткізуде. Бұл дамушы ағзаның психикалық қорының бар екенін айтады. Әдетте спортта және жарыстарда олар қауіптің және әлеуметтік жауапкершіліктің көрсетілген нәтижеге теріс әсер ететінін жөндеп біле бермейді. Осыдан қандай да бір дәрежеде қатты психологиялық күйзелісті сезбейді. Әдетте жас спортшылар толықтай өз жаттықтыруышына сенеді. Сондыктан жаттықтыруышының дәлелі мен дайындық тәсілдері, тиянақты ойластыруши болуы керек. Эрине жас спортшы өзінің дайындығына аз ғана өзгеріс енгізе алады. Осы ерекшеліктерді назарға ала отырып, жастар командасына авторитарлық басшылық стилін қолданған дұрыс.

Спорттық тәжірибе. Тәжірибесі мол спортшылар, командаға жаңадан келген спортшыларға көбірек мөлшерде қарауды қажет етеді. Олардың әлеуметтік қорғанысы аз. Олар өздеріне айтылған нұсқаулар мен ескертпелерді ауыр қабылдайды. Осыған байланысты осындай спортшыларды жаттықтыру кезіндегі жаттықтыруышының басты мәселесі - спортшыларда өзін-өзі жоғары бағалау сезімін қалыптастыру. Оны қолдау арқылы, тәжірибелі спортшылардың тәжірибесіздерге дұрыс қарауы арқылы әлеуметтік қорған болады.

Тәжірибелі спортшылар. Ұйымның негізі – оның «Алтын қоры». Олар жаттықтыруышының тірегі, көмекшілері. Жаттықтыруышылар сөзсіз ардагерлердің командаға берер жылы ықыласына, тәрбиесіне, тәжірибесіне разы болуы тиіс.

Атақты спортшылармен жұмыс істеу кезінде психологиялық жағдайлар туындаиды. Олардың БАҚ және көрермендерге кең танымалдығы, бойындағы «жүлдіз ауруының» белгілерін қалыптастыра бастайды. Оны болдыртипа үшін жаттықтыруышының алдында үлкен мәселе жатыр. Ол спортшыны шебер ретінде сақтап қалу, оның құрып кетуіне жол бермеу.

Ардагер үшін маңызды сұрап.

«Спорттан қай кезде кеткен дұрыс?» Жаттықтыруышыдан, спорттық басшылықтан оның қалай кетері байланысты болады, спортшы спорттан кетерде қоғамда жоғарғы орын алуға ұмтылатын болады, әлде ол спорт өмірін жалғастырғысы келмей, сағы сынып, өзі ұтқан спорттық титул мен атақта сай болғысы келмеу.

Білімді, интелектуалды жетілген спортшылар өзін-өзі тәрбиелеуге қабілеті болады. Өз дайындықтарында істің мәнісін біле отырып, өзін сендірудің қыын түрлерін, аутогендік жаттығуларды үйрене бастайды.

Осы жеке даралық айырмашылық арқасында спортшылардың психологиялық жағдайларының әдіс және тәсілдері айқындалады.

Жеке тұлғаның психологиялық дайындығының бірінші және өте жауапты қадамы деп спортшының жеке психологиялық өзгешеліктерін тану болып табылады.

Тұлғаның бағытталуы: қызығушылық, сендірушілік, патриоттық, борышты болу және т.б.

Көзқарас: адамдарға (ұйымға, жаттықтыруышға, жолдастарға, қарсыластарға, жұмыстарға (спортқа, еңбекке, өзіне); өз-өзіне (өзімшілдік, мансап қуушылық, өзін-өзі ұстау, өзін-өзі тәрбиелеу, қуаныш пен қайғысына, сынға, марапатқа, сый мен жазаға).

Психологиялық даму: жүйке жүйесіне тән қасиеттердің білінуі, темперамент, психологиялық қасиеттер.

Жаттығу кезіндегі қарым - катынас пен тәртіп: абаулау, тәртівшілдік, жинақтылық, еңбеккорлық, белсенділік, жақсы көніл-күй, ұнайтын және ұнамайтын жаттығулар, тапсырмалар, әртүрлі жағдайлар, жиі сапарға көзқарасы, керекті заттардың ауысуына, жаттықтыруышының көмегі мен сөздеріне көзқарасы.

Жарыс кезіндегі қарым-қатынас пен тәлім тәрбие: кәдімгі старт алдындағы жағдай, жарыс кезеңіндегі тұс, спорттық курес кезіндегі жүйкениң таусылуы, басында және жауапты сәтінде, әсіресе жаттығу кезінде жарыс кезеңіндегі психикалық жағдайдың жақсы жаққа өзгеруі, спорт төрағасына деген көзқарас, әсіресе кенес берерде.

1. Адамбеков Қ.І. *Балалар мен жасөспірімдердің дene қасиеттерін тәрбиелеу және оның тиімділігін бағалау*. – Алматы, 1993.

2. Ақпаев А.Т. *Спортшылар мен спарт командасының психологиялық дайындықтар негізі* - Алматы, 2003.

3. Ақпаев А.Т. *Дене шынықтыру дайындығының негіздері* - Алматы, 2002.

4. Алексеев А.В. *Ключи к резервам психики*. - Краснодар, 1995.

5. Манкин В.Р. Управление психологической подготовкой в спорте. - Екатеринбург, 2001.
6. Психология ФКиС / Под ред. Родионова А.В. – М., 2007.
7. Родионов А.В. Практическая психология ФКиС. – Махачкала, 2002.

Резюме

В данной статье описываются основные положения психологической подготовки спортсменов и команд к адекватным современным требованиям в спорте.

Summary

This instruction describes basic positions of the psychological training of the sportsmen and the teams with adequate modern requirements in the sport.

ОСНОВНЫЕ ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ КАЗАХСКОГО НАРОДА

Х.К. Унтаев - к.п.н., доцент КазАСТ,

Р.Б. Лесбекова - к.б.н., доцент,

В.Л. Машкова - доцент АТУ

В ходе развития человеческого общества сменилось несколько исторических этапов. На каждом новом этапе люди стремились использовать всё ценное, что было накоплено ранее. Приобретённые в ходе развития человеческого общества знания, умения, навыки, привычки поведения старшие поколения передавали подрастающим поколениям. Поначалу это происходило стихийно, но на более поздних этапах цивилизации целенаправленно - в ходе специально организованного процесса воспитания, в котором социальные ценности передавались от поколения к поколению, обогащались новым содержанием. В процессе эволюции были выработаны различные формы, методы, средства передачи социального опыта [1].

По способам внедрения сложившихся традиций в практику жизнедеятельности людей, на наш взгляд, можно выделить:

- этап индивидуально-ориентированного подражания на основе наблюдения за живой природой (традиционная культура воспитания рассматривала природу как существенный фактор, объединяющий в единое целое все стороны формирования личности ребёнка);

- этап первичной организации обучения в рамках семейного воспитания и зарождения элементов наставничества (индивидуальное и групповое обучение под руководством старших ремесленников-мастеров, народных умельцев и т.п.);

- этап появления специализированных государственных учреждений, целью деятельности которых становятся физическая подготовка и воспитание. В отличие от предыдущих этапов, те или иные традиции уже становятся обязательным элементом учебных программ, на основе которых организуется деятельность этих учреждений, а необходимую подготовку осуществляют специально подготовленные и уполномоченные государством специалисты.

Процесс становления педагогической культуры казахов, в частности, традиций физического воспитания как одного из основных пластов народной педагогики, можно условно разделить на важнейшие исторические периоды (рисунок 1).

Первоначальные периоды развития физического воспитания казахов. На протяжении всей истории забота о физическом воспитании занимала важнейшее место в жизни казахов. Наряду с другими видами воспитания, физическое воспитание составляло часть народной, последствии национальной культуры. Это со всей очевидностью подтверждает положение о том, что нет в мире народа, у которого не было бы своих физических упражнений и игр, составляющих основу физического воспитания. [2].

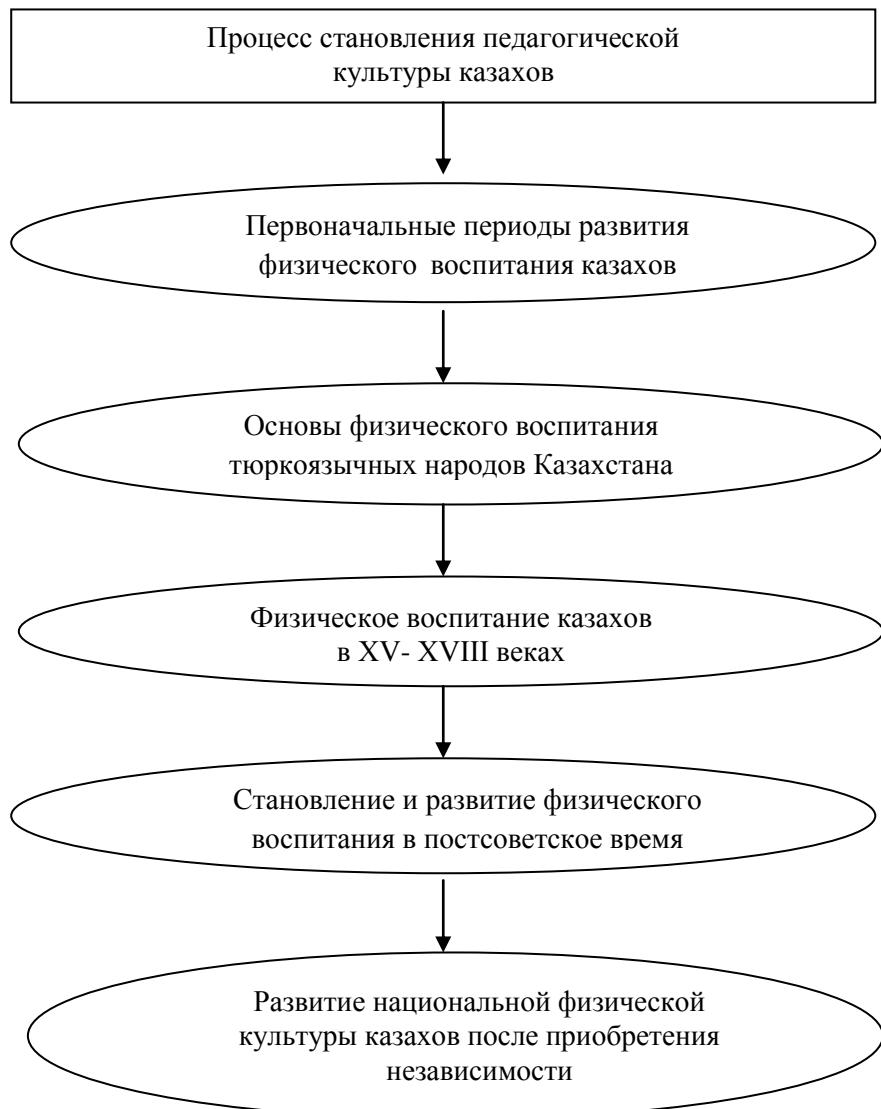

Рисунок 1 - Процесс становления педагогической культуры казахов

На основе многочисленных археологических и других материалов можно прийти к выводу, что человек, обитавший на территории Казахстана в древнейшие времена, находился в условиях «состязания» в силе, выносливости, быстроте и ловкости. В процессе охоты усиливалась активность человека, накапливались навыки, развивалась наблюдательность человека, пополнялись практические навыки [3].

Древние казахи занимались охотой. С ней были связаны основные стороны жизни человечества. Охота в данный период создала особые свойства в природе человека, влияя на его физическое стремление и изощрила многие его способности: дальновидность, меткость глаза, осторожность, наблюдательность и т.п. В данный период в высшей степени развивалась физическая сила человека [4].

Посвящения - один из древнейших ритуалов, сохранивших элементы родового строя. Они включали многие физические упражнения: бег, прыжки, метание, езда, лазание и многое другое.

Основы физического воспитания тюркоязычных народов Казахстана. Развитие этнических процессов находится в тесном взаимодействии с рядом факторов. К числу наиболее важных из них можно отнести этносоциальные процессы, которыми обусловлены и процессы воспитания.

Великий Шелковый путь для казахских племен означал активное участие в обмене ценностями в области физического воспитания и физической культуры.

В период Тюркского каганата на территории Казахстана возникают десятки городов, через которые проходили караванные пути. На ежегодных ярмарках в городе Тараз съезжались купцы, музыканты, певцы, меткие стрелки, искусные наездники, известные балуаны и силачи, канатоходцы и акробаты. Поэтому, проводимые в эти месяцы игры и состязания, имели большое значение в развитии культурных взаимоотношений и контактов, совершенствования культуры общения [5].

Интенсивно обучаясь и имея широкие культурные связи и контакты, казахские племена в то же время сохранили свои традиционные формы культуры во всех областях общественной жизни, в том числе и в области физической культуры и физического воспитания. Различные праздники, обычаи, обряды и ритуалы, связанные с глубокой древностью, продолжали бытовать в период Тюркского каганата. Самым значительным из них являлось празднование Восточного нового года – Наурыз.

Наурыз сопровождался ритуальными песнями, музыкой и всеобщим весельем. Большое место в его празднования занимало ритуальное единоборство [6]. Казахи всегда боролись на поясах, а в дни Наурыза этот вид борьбы носил массовый характер.

Таким образом, выявлено становление развития физического воспитания на территории Казахстана. Также изучены физические упражнения и игры, военно-прикладные состязания в период этнопедагогических объединений того времени.

Физическое воспитание казахов в XV-XVIII веках. В период образования Казахского ханства (XV) большое значение придавалось естественным (оздоровительным) силам природы: солнце, воздуху и воде. Они грамотно использовались в повседневной трудовой жизни и служили одним важным средством закаливания, так как в условиях кочевого образа жизни сам процесс воспитания должен был начинаться именно с процедуры закаливания. С первого дня появления ребенка на свет делалось все, чтобы повысить устойчивость растущего организма к резкоконтинентальным климатическим условиям: холода, жары, солнечной радиации, ветра. Очевидцы соревой жизни казахов по этому поводу писали, что они умело, приспособливаясь к климатическим условиям и кочевой жизни, становятся здоровыми, разносторонне подготовленными, способными легко переносить холод и жару. Следовательно, развитие казахской физической культуры было обусловлено не только способом производства и особенностями общественно-политического строя, но такие на ней оставили определенный отпечаток и условия географической среды.

Физическая культура казахов того времени была представлена в виде самобытных национальных состязаний и игр наездников, состязаний тулпаров (беговых лошадей) и многих других народных состязаний и игр.

Присоединение Казахстана к России имело ряд неоспоримых положительных тенденций для развития физической культуры, тем не менее, проявлялись и некоторые нежелательные моменты, такие как подавление ряда культурных центров, запрещение некоторых конных состязаний, иных национальных состязаний и игр, а также традиционных массовых праздников и культурных мероприятий, где они проводились.

Средства и методы образовательно-воспитательного процесса, в том числе и физического воспитания, в социально зрелом обществе направлены на подготовку гармонично развитого члена общества. Как показывают исследования Б.М. Доссараева [7], идея подготовки полноценной личности нашла свое яркое отражение во всем образе жизни коренного народа, фактически эта идея проходит через всю жизнь казаха. Она начинается со дня рождения человека и не исчезает всю жизнь.

Характерной особенностью казахской физической культуры являлось то, что она входила в сокровищницу общеказахской культуры как неразрывная ее часть и один из важнейших компонентов. Физическая культура, пронизывая культуру, быт и собственные отношения народа, развиваясь в теснейшей связи с другими формами культуры, следовательно, оказывал продолжительное влияние на их содержание.

Становление и развитие физического воспитания в постсоветское время в Казахстане. В результате победы Октябрьской революции (1917 г.) новая власть установила свою гегемонию на территории бывшего СССР, в том числе в Казахстане. Военные действия в отдельных регионах продолжались вплоть до создания колlettивного хозяйства (1929-1930 гг.)

Следует отметить роль коммунистов в создании и распространении новой идеологии и культуры, их влияние на местную национальную культуру, экономику, искусство, включая физической культуры и спорт.

В этот период строились новые спортивные сооружения, которые играют важную роль в внедрении физической культуры в быт народа. Создаются новые специальные высшие и средние учебные заведения, открываются спортивные школы, высших результатов добиваются и казахстанские спортсмены на Спартакиадах народов СССР, чемпионатах Мира, Олимпийских игр.

Поскольку национальное в физическом воспитании и спорте отображает конкретные формы объективной действительности, то, следовательно, в нем на протяжении всего исторического развития проявляются такие важнейшие факторы преобразований, как конкретный для данного /казахского/ народа жизненный уклад, мировоззрение, степень культурного развития, формы межнационального общения, спортивно-культурные связи и многое другое. На национальные особенности физического воспитания влияют климато-географические, производственные и другие факторы, в том числе этнические. Наши исследования показали, что чем сильнее традиции, тем сильнее и выразительнее проявляется национальное. К примеру, можно привести казахский национальный конный спорт и казак-куреси, где национальный элемент выступает исключительно ярко и колоритно.

Развитие национальной физической культуры казахов после приобретения независимости.

Благодаря постоянно проявляемым заботам Президента РК Н.А. Назарбаева, усилиям Министерства образования и науки, спорта и туризма РК и пытливости ученых, широких народных масс перед национальными средствами и формами физического воспитания и спорта открываются большие перспективы. Этому способствует общая тенденция развития образования, науки, культуры и спорта. Свидетельством сказанного служит тот факт, что казак-куреси международной спортивной федерацией борьбы был признан как одним из международно-признанных видов спортивной борьбы. По казак-куреси систематически проводятся чемпионаты Азии, Мира и ряда официальных международных соревнований, ауларыснак вошел в программу Трансазиатских игр. Кокшар и ауларыснак были и в программе 1-го Всемирного фестиваля по национальным видам спорта, которые прошли в 1996 году в Венгрии. По тогуз-кумалаку систематически проводятся соревнования не только в Казахстане, но и Кыргызской Республике, Китае, Каракалпакии, Турции.

Анализируя вопросы правильного подхода к национальным спортивным интересам в современном Казахстане, мы исходили из того неоспоримого факта, что и значение с получением суверенитета и независимости постоянно возрастает. Это вызывает необходимость изучать изменчивость и динамичность спортивных и общественных интересов, ибо общественная жизнь на каждом историческом этапе имеет свои особенности, что влияет на изменение взаимосвязи национальных спортивных и общественных спортивных интересов.

Национальное, следовательно, представляет собой комплекс явлений, при которых приходится решать и проблемы развития национальных видов спорта, народных подвижных игр и физических упражнений. Важность этой проблемы заключается в том, что она в жизни казахов и отдельной личности имеет принципиальное значение, ибо с ней связаны многие стороны прогрессивного развития Республики Казахстан. И не учитывать ее – это, значит, не понимать природу развития общества, законы развития его культуры. По этой причине допускались ошибки и перегибы в развитии казахских национальных форм физической культуры.

Целенаправленная и разумная организация физического воспитания берет свое начало с того времени, когда произошло отделение умственного труда от физического.

1. Таникеев М.Т. *Теория и практика взаимовлияния национальных и интернациональных факторов в развитии физического воспитания и спорта*: Дис... д.н.н.: 13.00.01. - Алматы, 1998. - 292с.
2. *История Казахской ССР*. – Алма-Ата: Наука, 1977. - Т.1. - С.295.
3. Доссараев Б.М. *Физическое воспитание на территории Казахстана с древнейших времен до возникновения государств раннефеодального типа*: Дис... к.н.н.: 13.00.01. - Алматы, 1993.-170с.
4. Окладников А.П. *Исследование мустарьской стоянки и погребения неандертальца в гроте Тешик-Таш, Южный Узбекистан - Тешик-Таш. Палеолитический человек*. - М.: Издательство АН СССР, 1951. - С.164.
5. Таникеев М. *История физической культуры в Казахстане (дореволюционный период)*. – Алма-Ата: Казахстан, 1977. - 51с.
6. Акшиев К.А. *К проблеме происхожденияnomадизма в аридной зоне древнего Казахстана. 11 поиски и раскопки Казахстана*. - Алма-Ата, 1972. - С.308.

7. Алимханов Е.А. Совершенствование национальной борьбы казахиа-курес путем изменения модели спортивной одежды: Дис... к.п.н.: 13.00.04. - Алматы, 1997.- 156с.

Түйін

Қазақтың дene шынықтыру дәстүрлөрі халықтың тарихымен, оның тіршілік жағдайымен байланысты, оның өткені мен келешегін айқындайды. Оларға адамдардың өндірістік материалдық жағдайын қанағаттандыруындағы тәжірибелі сұраныстарымен, сондай-ақ, адамдардың денелік жетілуге деген табиғи талпынысымен байланысты, денелік еңбекпен тікелей байланысты нормалар, дәстүрлер мен ережелері жатады.

Summary

Traditions of the Kazakh physical training are connected with people history, with its life conditions, reflect its past and the present. Such norms, habits and system which are directly connected with the physical work caused by practical requirements of people in the course of manufacture of material benefits, and also the aspiration of people to physical perfection.

ФИЗИОЛОГИЧЕСКИЕ ПОКАЗАТЕЛИ У ВОЕННОСЛУЖАЩИХ С ИЗМЕНЕННЫМИ НЕВРОТИЧЕСКИМИ РЕАКЦИЯМИ И ПРИНЦИПЫ ИХ КОРРЕКЦИИ

Ж.Н. Сартаев - д.м.н., профессор,

А.Ж. Тастанов - к.п.н., зав. кафедрой, доцент, преподаватель, капитан,

К.А. Кулатаев - преподаватель, подполковник

За период обследования отмечается незначительное увеличение роста как у курсантов с дезадаптивными с невротическими реакциями, так и у курсантов с нормальными реакциями (рисунок 1). Небольшая разница в росте курсантов с дезадаптивными и нормальными реакциями к концу 4 курса не достигло достоверных значений.

Динамика показателей роста военнослужащих

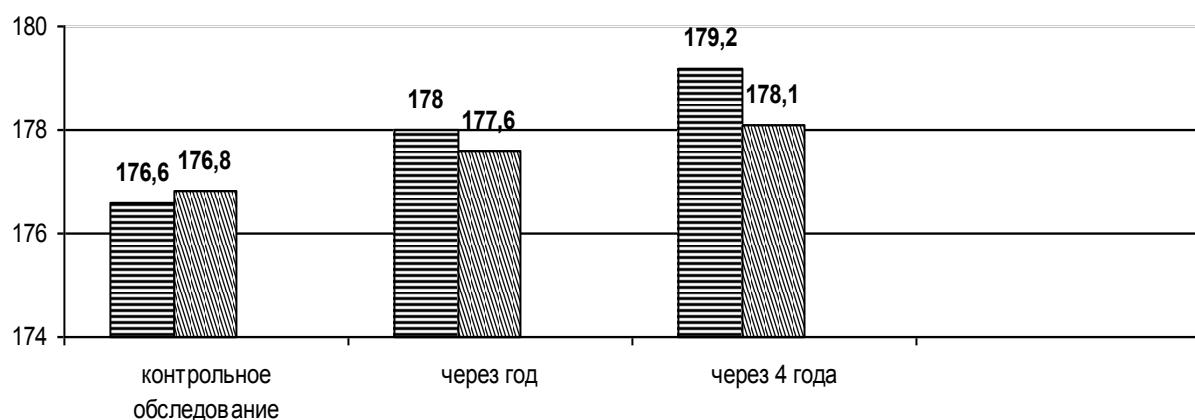

Рисунок 1.

При контрольном обследовании вес курсантов в среднем составляет $70,3 \pm 1,4$ кг. По изменениям веса в процессе обучения выявлено у курсантов с адаптивными реакциями стабильное повышение веса при контрольных взвешиваниях в различных сроках, тогда как у военнослужащих с неадаптивными реакциями отмечается некоторое отставание в весе. Особенно это было заметно в первые месяцы пребывания в институте (рисунок 2).

Динамика показателей массы тела

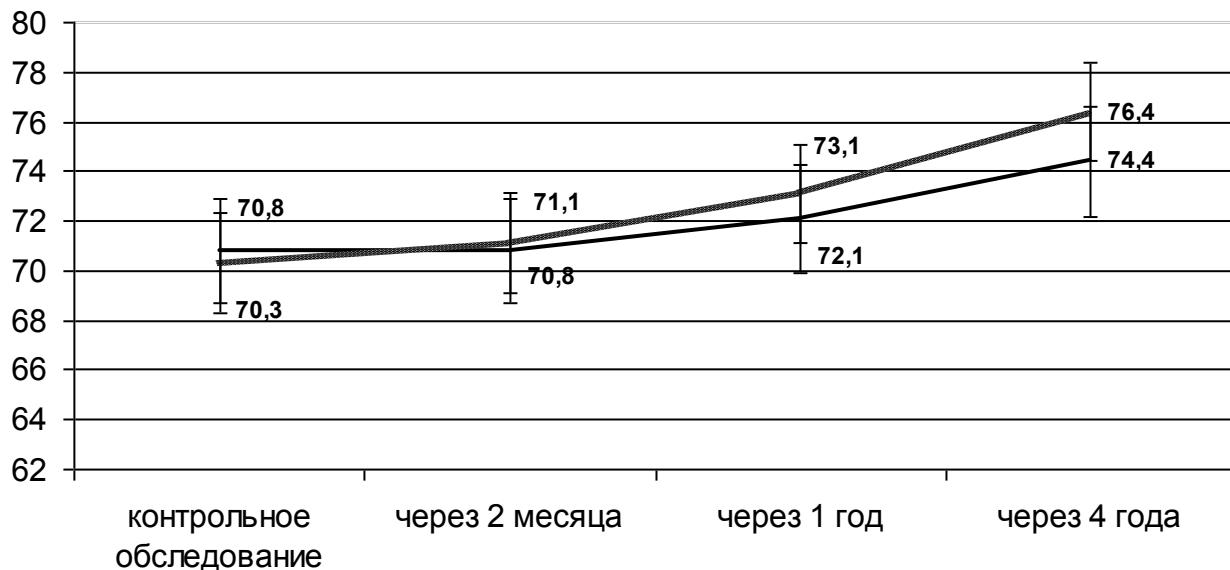

Рисунок 2.

Незначительное увеличение веса обследуемых курсантов при неадаптивных невротических реакциях связано с увеличением массы мышечной ткани в связи с ее тренировкой и регулярным питанием.

Показатели динамометрии также свидетельствуют об этом.

Функциональное состояние сердечно-сосудистой системы у курсантов проводилось по показателям систолического (САД), дистонического (ДАД) и пульсового (ПД) артериального давления, частоте сердечных сокращений (ЧСС) в одну минуту, ударного объема крови (УОК), минутному объему крови (МОК) через аналогичные интервалы времени. Приводим сводные данные по этим наблюдениям (таблицы 1, 2).

Таблица 1

Функциональное состояние сердечно-сосудистой системы у военнослужащих в контрольной группе

Показатели	САД, мм. рт.ст.	ДАД, мм. рт. ст.	ПД, мм. рт. ст.	ЧСС, в 1 мин.	УОК, мл.	МОК, л/мин.
контрольное обследование	114,4 ± 5,2	75,5 ± 2,6	38,9 ± 0,4	72,3 ± 0,6	63,4 ± 1,0	4,5 ± 0,7
через 1 мес.	120,7 ± 7,6	81,6 ± 3,0	39,1 ± 1,0	74,1 ± 1,0	63,5 ± 1,0	4,6 ± 0,9
P	>0,05	<0,05	>0,05	<0,05	>0,05	.0,05
через 6 мес.	114,6 ± 6,3	72,9 ± 2,6	40,7 ± 0,5	74,2 ± 0,9	64,2 ± 1,5	4,7 ± 0,6
P	>0,05	>0,05	<0,05	<0,05	>0,05	<0,05
через 12 мес.	116,5 ± 7,0	75,4 ± 4,1	41,1 ± 0,5	70,4 ± 0,2	65,8 ± 0,8	4,8 ± 0,5
P	>0,05	>0,05	<0,05	<0,05	>0,05	<0,05

Таблица 2

Функциональное состояние сердечно-сосудистой системы у военнослужащих с невротической реакцией

Показатели	САД, мм. рт. ст.	ДАД, мм. рт. ст.	ПД, мм. рт. ст.	ЧСС, в 1 мин.	УОК, мл.	МОК, л/мин.
контрольное обследование	114,4 \pm 5,2	75,5 \pm 2,6	38,9 \pm 0,4	72,3 \pm 0,6	63,4 \pm 1,0	4,6 \pm 0,6
через 1 мес.	120,6 \pm 7,7	83,9 \pm 4,1	36,7 \pm 0,6	78,1 \pm 1,1	63,1 \pm 1,1	4,5 \pm 0,8
P	>0,05	<0,05	<0,05	<0,05	>0,05	>0,05
через 6 мес.	119,4 \pm 6,3	82,5 \pm 3,8	36,9 \pm 0,7	76,2 \pm 0,9	62,4 \pm 1,2	4,4 \pm 0,5
P	>0,05	<0,05	<0,05	<0,05	>0,05	>0,05
через 12 мес.	118,2 \pm 7,5	81,9 \pm 3,6	36,3 \pm 0,4	72,4 \pm 0,4	60,2 \pm 1,0	4,3 \pm 0,7
P	>0,05	>0,05	<0,05	>0,05	<0,05	>0,05

У всех обследованных военнослужащих изначально средние показатели артериального давления, частоты сердечных сокращений, во всех исследованиях были в пределах нормы, но также наблюдались небольшие колебания показателей первого контрольного обследования артериального давления от 80/50 до 150/100 мм.рт.ст., затем у контрольной группы происходила стабилизация показателей во всех последующих обследованиях, тогда как у курсантов с неадаптивными невротическими реакциями наблюдалось значительное варьирование ЧСС (таблица 3).

Таблица 3

Индивидуальные показатели САД/ДАД

Периоды обследования	Нижняя граница нормы АД и ниже 80/50	Средние величины нормы показателей ДАД 100/60-120/80	Верхняя граница нормы АД и более 130/90
контрольное обследование	1	25	4
через 1 мес.	4	17	9
через 6 мес.	-	27	3
через 12 мес.	-	30	-

Во всех исследованиях средний показатель ПД в норме, соответствует исходному состоянию у всех обследованных курсантов, но эти показатели незначительно повышаются через 6 и 12 месяцев у курсантов с адаптивной реакцией, тогда как у курсантов с невротической реакцией оно снижается.

Улучшение сократительной способности сердца наблюдается у курсантов с адаптивной реакцией, тогда как у курсантов с неадаптивной реакцией наблюдается ухудшение сократительной способности сердца, т.к. пульсовое давление стабильно понижалось после 6 и 12 месяцев наблюдений.

Систолический или ударный объем крови (СОК или УОК) у курсантов с адаптивными реакциями во всех измерениях изначально был в пределах нормы.

Вышеуказанные данные показывают значительное улучшение сократительной функции сердца в процессе службы.

Минутный объем кровообращения (МОК). Сравнительный анализ среднего показателя МОК у курсантов с адаптивной реакцией показывает постепенное его возрастание.

Индивидуальные показатели МОК представлены в таблице 4.

Таблица 4

Минутный объем кровообращения у курсантов с адаптивными и невротическими реакциями

Периоды обследования	Ниже 4,5 л.		Оптимальный показатель МОК 4,5-5 л.		Выше 5 л.	
	Адаптивные	Дезадаптивные	Адаптивные	Дезадаптивные	Адаптивные	Дезадаптивные
контрольное обследование	10	9	19	20	1	1
через 1 мес.	8	12	17	18	5	0
через 6 мес.	5	14	18	16	7	0
через 12 мес.	3	17	19	13	8	0

Жизненная емкость легких определялась спирометром. Данные в контрольных исследованиях и у курсантов с невротическими реакциями практически не отличались и имели в обеих группах положительную динамику (таблица 5).

Таблица 5

Индивидуальные изменения жизненной емкости легких у курсантов

Сроки обследования	Ниже 3,5 л.	Должная ЖЕЛ, в л	Выше 5 л.
контрольное обследование	17	5	8
через 1 мес.	14	8	8
через 3 мес.	11	4	15
через 6 мес.	6	8	16

Увеличение минутного объема дыхания свидетельствует о нарастании адаптивных возможностей организма.

Данные об окружности груди показывают стабильное увеличение показателей, что объясняется функциональным состоянием органов дыхания (таблица 6).

Из вышеуказанного следует, что в первый месяц занятий идет адаптация организма, и у некоторых индивидуумов она может проявиться в нестабильности показателей пульса, артериального давления, частотой дыхания и др. В дальнейшем наступает стабильное улучшение антропометрических и клинико-физиологических показателей и состояния здоровья в целом.

Таблица 6

Окружность грудной клетки в разные фазы дыхания

Сроки обследования	Окружность грудной клетки		
	В покое	При вдохе	При выдохе
контрольное обследование	94 + 1,7	98 + 1,9	90 + 1,7
через 1 мес.	96,1 + 1,7	100,1 + 2,7	93,1 + 1,4
через 3 мес.	98,7 + 1,6	102,7 + 1,6	96 + 1,5
через 6 мес.	97,3 + 1,2	102,5 + 1,8	94 + 1,2

Основными задачами электроэнцефалографических (ЭЭГ) исследований для функциональной диагностики выявление нарушений амплитудно-частотных характеристик и пространственной организации ЭЭГ при ряде психофизиологических заболеваний, оценка влияния терапии на

функциональное состояние мозга, а также автоматическая диагностика ряда заболеваний и функциональных состояний по ЭЭГ-параметрам.

Общим для всех вариантов невротизации было статистически достоверное по сравнению с нормой повышение содержания медленных дельта и тета-ритмов. Сравнение результатов исследования в трех группах неврастенических личностей позволило установить особенности присущие каждому варианту.

При истерическом варианте обнаруживаются наиболее высокая интенсивность биопотенциалов коры полушарий головного мозга. Имеет место выраженная гиперсинхронизация фоновой ритмики (высокий альфа-индекс, высокий ЭЭГ с гиперсинхронными вспышками альфа-ритма и медленных волн). Что касается медленных волн, то их средняя частота оказывается ниже, чем при других вариантах неврастений. К групповой особенности отнесена также акцентуированность волн тета-диапазона в передних отделах. При действии функциональных нагрузок возбудимые личности обнаружили наибольшую скорость угасания ориентировочного рефлекса, также как и относительную стабильность результатов усвоения навязанного ритма.

Тормозимые неврастенические личности отличаются наиболее низкой интенсивностью биопотенциалов коры полушарий головного мозга, стертостью региональных различий в связи с выраженной десинхронизацией фоновой ритмики. Вместе с тем при таком активированном фоне тормозимые неврастенические личности обнаружили низкие средние частотные характеристики основных (альфа-бета) ритмов ЭЭГ. Волны тета-диапазона были наиболее выражены в затылочных отделах, а число их существенно снижалось по направлению к передним областям мозга. При действии функциональных нагрузок неврастенические личности тормозимого круга обнаруживали замедление угасания ориентировочного рефлекса. Особенность реакции усвоения ритма навязанных мельканий у них выступила в статистически достоверном росте усвоения их в лобных отделах по мере увеличения частоты раздражения.

Фоновая биоэлектрическая активность головного мозга при невротизации с фобической реакцией обнаруживает тенденцию к синхронизации корковой ритмики. Принято считать, что такое состояние изолабильности кортикальных структур легче возникает при снижении возбудимости нейронов. Синхронизация при этом оказывается электрофизиологическим эквивалентом тормозного состояния коры. Выравнивание корковой активности (синхронизация), при относительно высоком уровне возбудимости нейронов, создает условия для иррадиации раздражительного процесса, также и для взрыва возбуждения под действием раздражения.

В норме активация ЭЭГ протекает при высоком уровне лабильности коркового субстрата. Вместе с тем у курсантов с навязчивой реакцией синхронизация сочетается со снижением возбудимости кортикальных структур при снижении уровня их лабильности. Если синхронизация корковой ритмики способствует иррадиации нервных процессов, то активированный фон при сниженной лабильности создает условия для образования застойных очагов в коре. Эти данные коррелируют с клиническими особенностями неврастеников с фобическим синдромом тормозимой группы, а именно со склонностью их к образованию навязчивостей.

ЭЭГ с истерической реакцией не имеют столь выраженных и контрастных противоречий между уровнем лабильности нейронов и синхронизацией или десинхронизацией фоновой ритмики, присущих возбудимым и тормозимым личностям. Для истериков более типичным оказалось сочетание умеренной синхронизации со средним уровнем лабильности кортикального субстрата. Такая результирующая ЭЭГ истерических психопатических личностей оказывается ближе к возбудимому варианту, тогда как по частотным характеристикам она больше примыкает к тормозимому. Для истерических личностей, видимо, типичен несколько повышенный уровень таламической импульсации при сниженном тонусе коры, в пользу чего свидетельствуют величины показателей частоты основных ритмов ЭЭГ, стоящие ближе к показателям тормозимой группы, резкое падение усвоения ритмов по мере увеличения частоты раздражения. Все эти данные указывают на общее ослабление восходящих ретикулярных влияний. О снижении коркового тонуса этих больных свидетельствует и наличие парадоксальных реакций на действие функциональных проб. Такие особенности корково-подкорковых отношений коррелируют с описанными ранее клиническими особенностями истерических личностей (легкость возникновения аффективных реакций, их нестойкость, поверхностность, истощаемость, склонность к быстрому переключению на другой часто противоположный эмоциональный тон и прочее).

Для изучения особенностей межцентральных взаимоотношений между корой и некоторыми подкорковыми образованиями использовали анализ отдельных компонентов функциональной системы ориентировочного рефлекса при истерической и психастенической реакции.

В результате выполненных исследований оказалось, что ориентировочная реакция на словесные раздражители у курсантов с истерической реакцией по степени выраженности отдельных компонентов ее не обнаруживает достоверных различий по сравнению со здоровыми контрольными лицами. Угасание отдельных компонентов, особенно биоэлектрического, в ряде случаев происходит с затруднением, вегетативные компоненты погашаются значительно быстрее. Ориентировочная реакция на звук по сравнению с реакцией на словесные раздражители выражена у истерических психопатических личностей заметно сильнее. По степени выраженности всех компонентов на звуковой раздражитель и скорости ее угасания ориентировочная реакция у этой группы больных статистически достоверно отличается от показателей, полученных у здоровых лиц.

При всех невротических реакциях на ЭЭГ было выявлено снижение альфа индекса, который является важнейшим ритмом головного мозга, связанного с функционированием взаимодействия «кора-подкорка» и отвечающим за адаптацию организма в стрессогенной среде.

Вышеуказанное определило использование для коррекции невротических реакций метода биологической обратной связи по альфа-ритму ЭЭГ.

Ниже представлены результаты опосредованной адаптивной регуляции альфа-ритма методом подавления бета активности. Опосредованная регуляция альфа-ритма была проведена у 52 курсантов в возрасте от 17-22 года, страдающих различными формами адаптивных реакций: астеническими (28 человека), истерическими (10 человек), обсессивно-фобическими синдромом (14 человек).

Интенсивность бета-частот в ЭЭГ больных в процессе биоуправления от сеанса к сеансу постепенно снижалось и одновременно обнаруживалось тенденция к повышению альфа-активности. К концу десятого дня ЭЭГ у обследованных стабилизировался на качественно новом уровне (рис. 5). Дальнейшая тренировка, как правило, уже не вызывала существенных

Таблица 7

Амплитуда основных ритмов до и после применения БОС-тренинга по ЭЭГ у курсантов с невротическими реакциями

Зона	БОС	Правое полушарие			Левое полушарие				
		бета	альфа	тета	дельта	бета	альфа	тета	дельта
Лобная	До	30,1±3,8	13,4±1,3	26,6±2,9	30,3±3,3	28,9±3,4	11,3±1,4	23,4±2,8	25,1±2,9
	После	16,3±2,1	26,4±3,4	14,2±1,4	15,7±1,7	12,4±1,9	23,5±3,0	11,3±1,2	13,8±1,5
Теменная	До	27,3±3,2	16,2±1,5	26,4±2,8	28,3±3,4	25,6±3,1	13,4±1,5	22,8±2,6	23,7±2,7
	После	13,3±2,1	30,5±3,5	13,9±1,3	14,1±1,6	11,2±1,4	26,2±2,6	10,8±1,1	12,7±1,2
Височная	До	25,4±2,8	14,3±1,4	25,5±2,4	24,2±3,0	23,4±2,8	12,2±1,2	21,0±2,5	21,7±2,5
	После	12,1±2,0	28,2±3,5	13,7±1,4	13,9±1,5	10,7±1,3	24,0±1,2	10,2±1,2	11,2±1,4
Затылочная	До	27,2±3,1	16,5±1,6	24,9±2,2	20,3±2,4	26,7±3,0	14,5±1,5	20,9±2,0	18,6±2,1
	После	15,4±2,0	40,9±4,0	12,6±1,3	11,9±1,4	10,3±1,8	36,4±3,6	10,2±1,1	8,6±1,0

перестроек частотного спектра. Одновременно наблюдалось улучшение самочувствия больных, выравнивание клинической симптоматики.

Вегетативное обследование после применения БОС-тренинга по ЭЭГ показало снижение среди этих курсантов синдрома вегетативной дистонии. Симпатикотония после использования биологической обратной связи уменьшилась в группе с астенической реакцией на 78% ($P<0,01$), парасимпатикотония на 26% ($P>0,05$). Вегетативная реактивность также после проведенной коррекции нормализовалась у большинства курсантов (81%). Положительная динамика прослеживалась и при исследовании вегетативного обеспечения. Избыточное вегетативное обеспечение выявленное у курсантов, после использования БОС-тренинга сохранялось только у 15%.

Полученные результаты еще раз доказывают тесную связь невротических реакций с неспецифическими срединными структурами головного мозга.

Таким образом, применение биоуправления потенциалами головного мозга на основе обратной биологической связи позволяет корректировать невротические реакции с нормализацией состояния вегетативной нервной системы и общего психофизиологического состояния человека.

1. Смулевич А.В. *Психосоматические расстройства: Руководство по психиатрии / Под ред. А.С. Тиганова.* - М.: Медицина, 1999. Т. 2. - С.466-484.
2. Хананашвили М.М. *Патология высшей нервной деятельности.* - М.: Медицина, 1983.
3. Попов А.К. *Значение психических травм в возникновении неврозов у военнослужащих. В книге, избранные вопросы невропатологии. Труды ВМА им. Кирова.* - Л., 1964 . Т. 1. - С.144-148.
4. Вязицкий П.О., Дьяконов М.М. *Адаптация молодого воина к условиям воинской службы и профилактика дезадаптационных расстройств: Методическое руководство.* - М., 1990.- 28 с.
5. Алемаскин М.А. *Проблемы воспитания трудных подростков // Советская педагогика.* - 1966 . - № 10.
6. Белкин А.С. *Отклонения в поведении школьников.* - Свердловск, 1973. - 138 с.

Түйін

Бұл мақалада әскери қызметкерлердің невротикалық реакцияларының өзгеруі және коррекциясының физиологиялық көрсекіштері қарастырылады.

Summary

Thereby, using potential cerebrum on base inverse biological relationship allows correcting the neurotic reactions with normalization of the condition nervous system and general of the condition of the person.

УДК: 373.1.035.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СТРОЕВОЙ ВЫУЧКИ

Ж.Н. Сартаев - д.м.н., профессор КазНПУ им. Абая,

А.А. Загинайко - к.п.н., доцент КазНПУ им. Абая,

К.А. Кулатаев - подполковник запаса, преподаватель кафедры теории и методики НВП, КазНПУ им. Абая.

Современный бой требует от всех командиров твердого и гибкого управления подразделениями, а это возможно лишь при высокой организованности и слаженности подразделений, способных решать любые задачи в самой сложной обстановке. Без правильно поставленного строевого обучения невозможно подготовить воина к успешным действиям на поле боя. Поэтому постоянное совершенствование строевой выучки – одна из важнейших задач командиров. Опыт передовых частей и подразделений показывает, что для тренировки в выполнении строевых приемов имеется достаточно времени. Все зависит от умелого использования офицерами, сержантами всех возможностей, имеющихся в любом подразделении. Весь распорядок дня, все условия воинской службы построены таким образом, чтобы прививать солдатам и курсантам необходимые им строевые навыки. Нужна только постоянная высокая требовательность к выполнению строевых приемов.

Солдатская мудрость гласит: «Хорош в строю – силен в бою», а это значит, что если каждый солдат в отделении, расчете, экипаже станет отличным строевиком, то и подразделение будет хорошо слаженным, способным успешно решать любые задачи[1].

Занятия по многим предметам боевой подготовки, непосредственно, связаны с действиями личного состава в строю: построение, движение и различные перестроения. Качество любых занятий во многом зависит и от того, как командиры сами выполняют требования Строевого устава. Устав обязывает командиров перед построением указать место, время, порядок построения, форму одежды и снаряжение, а также какое иметь вооружение, боевую и другую технику. Это требование вносит, прежде всего, четкость, ясность и организованность перед выходом личного состава на любые занятия.

Сначала необходимо проверить в строю подчиненных своего подразделения, вооружения, боевой и другой техники, боеприпасов, средств защиты и шанцевого инструмента. У военнослужащих в строю следует проверить заправку обмунирования, наличие и правильность пригонки снаряжения, а также аккуратность стрижки волос. Такая систематическая проверка способствует приобретению военнослужащими необходимых навыков, приучает их к точному выполнению уставных требований и приказов, вырабатывает умение правильно носить военную форму одежды.

В строю командиры должны постоянно поддерживать дисциплину и следить за точным выполнением подразделениями команд и сигналов и за выполнением военнослужащими своих обязанностей. При подаче команд в пешем строю на месте командиры должны принимать положение «смирно». Это указывает на высокую культуру командира и положительно воздействует на подчиненных.

При построении подразделений с боевой и другой техникой командиры обязаны произвести внешний ее осмотр, проверить наличие и исправность оборудования для перевозки личного состава, а также правильность крепления перевозимой (буксируемой) материальной части и укладки имущества. В движении соблюдать установленные правила, дистанцию и скорость. Командир должен понимать, что любое построение и передвижение подразделения в строю является уроком по строевой подготовке, следовательно, к нему необходимо предъявить такие же требования, как и к строевым занятиям. Это способствует совершенствованию строевой выучки, развитию сознательной дисциплины у всех военнослужащих. Повседневное внимание к строю вырабатывает у личного состава потребность производить все передвижения в строю и становится естественной необходимостью жизни и деятельности подразделений[2].

На занятиях по тактической подготовке командирам подразделений предоставляется возможность совершенствовать выполнение таких приемов, как «ложись» («к бою»), «встань», перебежки и переползания. При проведении занятий на машинах необходимо строго руководствоваться требованиями Строевого устава, добиться от личного состава выполнения нормативов при действиях на машинах.

На занятиях по огневой подготовке многие действия военнослужащих связаны с выполнением строевых приемов: различные приемы с оружием, «ложись» («к бою»), «встать», перебежки, переползания, доклады о результатах стрельбы и т.д.

Каждый выход на полевые занятия рекомендуется использовать для выработки у личного состава навыков в быстром и четком выполнении команд и сигналов.

Для управления строем и машиной нужно руководствоваться таблицей сигналов Строевого устава. При необходимости командиры подразделений для управления строем могут назначать дополнительные сигналы.

Команды должны подаваться громким, командным голосом с отчетливым произношением каждого слова и в уставной последовательности. Голос при подаче команд должен соразмеряться с протяжением строя и удалением от него командира, а рапорт отдаваться четко, без резкого повышения голоса. Четкая подача команд вырабатывается только систематической тренировкой. Каждый командир должен знать, что правильно поданная команда обеспечивает и четкость ее выполнения.

Многие действия по выполнению требований Строевого устава применяются на занятиях по физической подготовке. Это способствует формированию у военнослужащих правильной осанки, строевой выпрямки и подтянутости. Каждый военнослужащий одновременно с отработкой упражнений на спортивных снарядах совершенствует строевую стойку, строевой шаг, повороты на месте и в движении и другие действия[3].

На утренней физической зарядке и на уроке по физической подготовке выполняются такие действия, как размыкание и смыкание, различные перестроения, движение стоечным шагом, переход с шага на бег и др. Нагрузка на организм в подготовительной части урока должна все время возрастать, поэтому после выполнения нескольких строевых приемов следует сразу же подавать команду для движения строевым шагом с последующим переходом на учашенный шаг, а затем бегом. Командиры, помимо выполнения требований Методическое пособие по физической подготовке и спорту в Вооруженных Силах Республики Казахстан (МПФП – 2001) должны строго руководствоваться требованиями соответствующих статей Строевого устава[4].

Большие возможности для совершенствования строевой выучки военнослужащих предоставляются командирам на занятиях по изучению уставов Вооруженных Сил РК. Опыт передовых частей и подразделений показывает, что строевое обучение включает в себе комплекс всех учебных занятий, различных мероприятий и тренировок.

Строевая подготовка является составной частью многих предметов обучения, прививающей воинам такие необходимые качества, как согласованность действий, четкость, подтянутость, исполнительность и дисциплинированность. Ее надо совершенствовать не только на занятиях, но и в ходе всей повседневной жизни. Поэтому выполнение всего распорядка дня части необходимо умело использовать для совершенствования строевой выучки военнослужащих и строевой слаженности подразделений.

Для поднятия строевой выучки немаловажную роль играют состязания на лучший взвод и роту, выступления подразделений с исполнением строевых приемов на спортивных праздниках.

Большое значение в повседневной жизни части и за ее пределами приобретает поведение военнослужащих. Одним из проявлений воинской вежливости является обязательное взаимное отздание воинской чести.

Устав внутренней службы обязывает всех военнослужащих при встрече (обгоне) отдавать друг другу честь, строго соблюдая правила, установленные Строевым уставом. Этим подчеркивается, что в ВС РК отношения военнослужащих построены на взаимном уважении. Отздание воинской чести не является формальностью, оно показывает, что военнослужащие находятся на самом ответственном посту – защищают нашу Родину и чувствуют постоянную потребность во взаимной связи друг с другом.

Помимо формирования строевых навыков все командиры должны вырабатывать у военнослужащих умение носить военную форму одежды. Форма одежды военнослужащих должна отвечать правилам ее ношения и быть всегда чистой и опрятной.

Красивая форма одежды казахстанского воина придает человеку стройность, дисциплинирует его, вызывает невольное уважение окружающих. Она подчеркивает внутреннюю и внешнюю собранность и дисциплину военнослужащих.

Многие военачальники Советских Вооруженных Сил и Республики Казахстан всегда придавали особое внимание внешнему виду наших воинов, воспитывали их в духе уважения к своей военной форме. Это требование воплотилось и в наших уставах. Так, в статьях Устава внутренней службы ВС РК обязывает военнослужащих «...оказывать уважение командирам (начальникам) и старшим, содействовать им в поддержании порядка и дисциплины, строго соблюдать правила воинской вежливости и отдания чести, всегда быть по форме, чисто и аккуратно одетым...»

Наша военная форма освящена подвигами и поэтому к ней все должны относиться с великим уважением и любовью. Постоянная забота о своем внешнем виде – первый признак стремления военнослужащего к порядку, организованности, признак высокой воинской культуры. В целях поддержания надлежащего внешнего вида военнослужащих необходимо, в первую очередь, поднять роль утренних осмотров, проводимых ежедневно в каждом подразделении.

В повышении строевой выучки и подтянутости важную роль играют прохождения подразделений и частей по городу с песней или с оркестром и проведение воинских ритуалов. В воинских ритуалах заложен большой патриотический смысл и они обладают огромной воспитательной и мобилизующей силой. Все ритуалы должны проводиться с высокой торжественностью и приподнятыстью[5].

Принятие военной присяги, вручение знамен и орденов воинским частям, проведение праздников частей и соединений, парады войск, участие в демонстрациях и митингах, развод и смена караулов, строевые смотры, общие батальонные и полковые вечерние поверки, возложение венков на братские могилы воинов, павших в боях за свободу и независимость нашей Родины и другие ритуалы – все это является важным средством воздействия на сознание военнослужащих и их строевую выучку.

Целеустремленная и конкретная работа командиров, штабов и руководящие структура, методистов строевой подготовки по пропаганде положений Строевого устава и требований Министра обороны РК помогут значительно улучшить выучку войск[6].

1. *Методика строевой подготовки.* Изд. Второе. - М.: Воениздат, 1979.
2. *Назимка И.Г., Штыкало Ф.С. Методика начального военного обучения.* – М.: Просвещение, 1980.
3. *Строевой устав ВС РК.* – Астана, 2004.
4. *Методическое пособие по физической подготовке и спорту в Вооруженных Силах Республики Казахстан (МПФП – 2001).* - Алматы: Учреждение «АУМЦ», 2001.
5. *Начальная военная подготовка / Под общей редакцией А.М.Попова.* – М.: Ордена «Знак почета» издательство ДОСААФ СССР, 1978.
6. *Брысин М.П., Калинин П.М. Проведение занятий по начальной военной подготовке.* – М.: Воениздат, 1990.

Түйін.

Мақалада саптық дайындықтың жалпы әскери адамға қандай маңызды екендігі және оның тактикалық шеберлігіне, педагогикалық және мәдени деңгейіне әскери жарғылардың талаптарымен тығызы байланыстырылығын көрсетеді.

Summary.

Without it is correct put delivered drill education impossible to prepare the warrior to successful action on battlefield. So constant improvement drill learnone of the most important problems commander.

ӘӨЖ 796. 351. 855.3 (574)

СПОРТ ОЙЫНДАРЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫ ІЗГІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ

**Ә.Ж. Тастанов - пед.ғыл.к., дene мәдениеті және бастапқы әскери дайындық факультетінің доценті,
Абай атындағы ҚазҰПУ**

Жеке адамды жан-жақты дамытуда дene тәрбиесінің маңызы өте зор. Оқушыларға арналған дene тәрбиесінің кейбір мәселелерін қарастырайық. Оқушылар дene сінің дұрыс дамуы, денсаулығының нығаюы, жұмыс қабілетінің артуы сыртқы ортаның колайсыз жағдайларына қарсы тұрады. Жақсы денсаулық адамның еңбек және қоғамның іс-әрекетіне қатысуының маңызды кепілі.

Оқушылардың денсаулығына қамқорлық жасауға біздің қоғамымыз мейлінше мүдделі. Оқушылардың сабактарда, сабактан тыс уақытта, спорт ұйымдарында дene тәрбиесін күн сайын ұйымдастырып қолайлар жағдайлар жасау қажет. Әрбір мектепте, кәсіптік-техникалық училищеде, барлық оқу-тәрбие мекемелерінде жабдықтармен және құралдарымен жақсы жасақталған спорт залдары мен аландары болуы тиіс. Оқушыларға дene тәрбиесін беру үшін спорт ұйымдары мен клубтардың, кәсіпорындар мен мекемелердің базасы кеңінен пайдалануы керек.

Өмірге қажетті дағды және іскерлік – табиғи қозғалыстың барысында қалыптасады. Табиғи қозғалыстың барысындағы қозғалыстың түрлері: жүгіру, жүзу, коньки, велосипед, акробатика т.б.

Жас адамның дenesі түрлі жаттығулар көмегімен ширап, дамиды. Соңдықтан күш, жылдамдық, төзімділік, икемділік сияқты адам қалбілеттерін дамыту – оқушылардың қозғалтқыш тәжірибесін байытады, дene қозғалысын үйлестіреді. Мысалы: жылдамдық ең қысқа мерзімде кимылды орындау қабілеті, ал ептілік, адамның жаңа қимылдары тез игеру және жағдайдың өзгеруіне байланысты нақты шешім қабылдау қабілеті. Дене тәрбиесі ең басты күн ырғағын, яғни, еңбек, демалыс, тамактану, ұйқы, бос уақыт ырғактары дұрыс ұйымдастыруды талап етеді. Дене тәрбиесі саласында ырғақ және тазалық, саяхат, спорт ерекше орын алады. Негізігі ырғактар қатарына әртүрлі іс-әрекеттер түрлерінің ұзақтығы және олардың кезектесуі, белсенді демалыс, тамактануды реттеу, үйқының ұзақтық мерзімі жатады. Оку, еңбек және демалыс ырғағы тазалық талаптар негізі оқушылардың әрбір жастық топтары еске алынып жасалады. Мектепте дene тәрбиесін – мұғалім, сиынп жетекшісі, тәрбиеші басқарады. Олардың жұмыстарының құрамына кіретін негізігі мәселелер:

1. Шәкірттерге оку, еңбек және демалыс ырғағын ұтымды пайдалануды үйрету, оқушылардың денсаулығын үнемі бақылау, жұмыс қабілетін жақсарту, оларға жағдай туғызып, қамқорлық жасау.

2. Мектеп ғимаратына, жұмыс жабдықтарына, спорт өткізілетін орындарға қойылатын, дәрігерлік-тазалық талаптарын орындау, жеке және қоғамдық тазалыққа дағылданыру.

3. Оку күні және оку жылы бойында қозғалыс жасау, қозғалтқыш әрекетке үйрету және қозғалтқыш сапаларын дамыту дene шынықтыру және сауықтыру жұмыстарын тиімді өткізу.

Дене тәрбиесін мектепке және мектептен тыс оку орындарында спорттық базарларда іске асыру үшін төмөндегі талаптарды, міндеттерді еске алған жөн:

1. Оқушылардың бойында жоғары адамгершілік сапаларын тәрбиелеу.
2. Шәкірттердің денсаулығын нығайту, жұмыс қабілетін көтеру.
3. Спортпен шұғылдануға оқушылардың тұрақты қызығуын және қабілетін көтеру.
4. Негізгі қозғалтқыш сапаларын дамыту.

Мектепте дene тәрбиесін ұйымдастыру түрлеріне дene шынықтыру сабактары, сиынптан және мектептен тыс жаппай спорт жұмыстары жатады. Сабак – дene тәрбиесін ұйымдастырудың негізігі түрі. Дене шынықтыру сабактары мемлекеттік оку бағдарламасына сәйкес жүргізіледі. Онда жаттығулардың тізімдері, түрлері, сонымен бірге сабакта болжамдық білімді менгерудің мазмұны берілген. Сабактың нәтижелі болуы түрлі жаттығулардың дұрыстап іріктеп ала білуге, олардың кезектесіп өтуіне және тазалық жағдайды сақтауға байланысты.

Дене тәрбиесі сабактары тұтас педагогикалық көзқарастары мен занылыштарының талаптарына сәйкес құрылады. Сиынптан тыс жаппай спорт жұмыстарында шәкірттер сабакта алған болжамдық білімдерін жалғастырады және толықтырады. Сиынптан тыс жұмыстардың барысында оқушылардың жалпы дene спорттық дайындығын жақсарту, спортқа ықыласын дамыту, өз бетімен түрлі дene

жаттығуларымен айналасу міндеттері шешіледі. Мектеп ұжымында спорт ұйымдары жұмыс істейді, спортың түрлерінен жаппай жұмыстар өткізіледі, қоғамдық нұсқаушылар мен төрешілер дайындауға жоспарлы түрде жұмыс ұйымдастырылады, оқушылар спорт жұмысының көптеген түрлеріне қатысады. Мысалы: женіл атлетика, гимнастика, жүзу, шаңғы, осы сияқты спорт ойындарының басқа түрлері де пайдаланылады. Мектептен тыс жаппай спорт жұмыстары оқушылардың тұрган жерлерінде, балалар және жасөспірім спорт мектептерінде, балалардың саяхат орындарында, мәдениет саябақтарының балаларға бөлінген орындарында, спорт кешендерінде, (стадион, жүзу тоғандары, муз айдыны т.б.) ерікті спорт қоғамдарында, қала және қаладан тыс лагерьлерде өткізіледі. Барлық мектептен тыс мекемелер оқушылардың таңдап алған спорт түрлерінен өзінің іскерлігін, дағдысын жетілдіруге мүмкіндік туғызады. Спортың кейбір түрлеріне қызығушылығын, бейімділігін, қабілетін көрсете білген оқушыларға балалар және жасөспірімдердің спорт мектебіне жолдама берілуі мүмкін. Ал спорт мектебін бітіргеннен кейін оларды дene тәрбиесі университеттеріне түсуге даярлау керек.

Дене тәрбиесінің мазмұны, міндеттері және сауықтыру жұмыстарының жүйесін жасауды қажет етеді.

Дене тәрбиесінің негізгі құрамына дene жаттығулары, гимнастика, ойын, саяхат, спорт, табиғи әсерлер жатады.

Дене шынықтыру жаттығулары – бұл саналы түрде орындалтын құмылдар және қозгалтқыш әрекеттер. Дене шынықтыру жаттығулары бұлшық ет жүйесін, қан айналымын және тыныс алу мүшелерін дамытады, буын сүйектерін қозғалмалы етеді, жалпы жұмыс қабілетін жаксартады. Дене шынықтыру жаттығуларды бүкіл дененің дамуына, жетіліуіне қолайлы ықпал жасайды.

Гимнастика. Мұның бірнеше түрлері бар: негізгі және тазалық гимнастика, спортың гимнастика, көркемдік гимнастика, өндірістік және емдік гимнастика.

Оқушылардың дene тәрбиесінде негізгі гимнастика үлкен қызмет атқарады. Осы гимнастика бойынша дene жаттығуларды дene шынықтыру бағдарламасының басты бөлімдерін құрайды. Негізгі гимнастика құрастыратын жаттығулар: саптағы қозғалыс, жалпы дамыту жаттығулары (әртүрлі бұлшық ет топтары мен буындар қимылы); ән ырғағы арқылы орындалатын ерікті жаттығулар, құмылдың тұтас табиғи түрлері (журу, жүргізу, қарғу, өрмелеву, т.б.) негізгі гимнастика көбінесе дene шынықтыру сабактарында пайдаланылады.

Ойын – балалар өмірінде үлкен орын алады. Дене тәрбиесінде қозғалыс ойындары пайдаланылады. Қозғалыс ойындары оқушылардың ептілігін, тапқырлығын, өзін-өзі билеушілігін дамытады, қозғалтқыш дағдыларын жетілдіреді. Мұндай ойындар оқушыларды жылдамдыққа, тәзімділікке тәрбиелейді. Дене тәрбиесінде оку бағдарламасына сәйкес спортың ойындар: футбол, баскетбол, волейбол, қол добы, стол теннисі пайдаланылады. Оқушылар әрбір ойынның тәсілдерін зерттеп, үрненеді.

Саяхат – дene тәрбиесінде серуен, саяхат, саяхаттық жорық, түрінде пайдаланылады. Саяхатқа оқушылардың барлығын қатыстыруға болады. Саяхат оқушыларды тәзімділікке, ұйымшылдыққа, енбек сүйгіштікке және қолайсыз сыртқы жағдайларда кездесетін қыншылықтырды женуге тәрбиелейді.

Спорт – біздің елімізде бірынғай бағдарламада және ережелер бойынша өткізіледі. Спортың көптеген түрлерін атауға болады. Олар – женіл атлетика, гимнастика, шаңғы спорты, жүзу, саяхаттың спортың түрлері т.б.

Спортың іс-әрекеті жаттығу сабактарында және спортың жарыстарда іске асырылады. Спорт оқулары мектептің спортың ұйымдарда, мектептен тыс мекемелерде (балалардың спорт мектептері, зауыттардың мәдениет үйлері, ерікті спорт қоғамдарының балалар және жасөспірімдер ұйымдары т.б.) тәселген мамандар арқылы өткізіледі. Спорт оқушылардың денсаулығын нығайтатын, дene қүшін, қозғалу дағдыларын және адамгершілік қасиеттерін дамытатын дene тәрбиесінің құралы. Дене тәрбиесіндегі маңызды құралдардың бірі – табиғат әсерлері. Құн көз, ауа, суга шомылу, жылы су қабылдау, сауықтыру ретінде пайдаланады. Табиғат әсерлерін балалардың сауықтыру жұмысы кезеңінде пайдалану өте тиімді болады.

Қала жағдайында балалар үшін аландар, саябактар, жүзу тоғандары және спорт кешендері пайдаланылады. Қала сыртында балардың жақсы демалуы және денсаулығын нығайту үшін кәсіподақ, спортың, саяхаттық, жас табиғат сүюшілердің лагерьлері ұйымдастырылады. Оларға табиғаты қолайлы жерлерге орналастырылады. Балалардың сауықтыру жұмыстарын қоғамдық пайдалы енбекпен үйлестіріп жүргізудің үлкен тәрбиелік мәні бар. Мысалы: туған өлкенің табиғи байлығымен танысу, орман

шаруашылығын, қорықтарды, тогандарды қорғау, кейбір женіл-желті ауылшаруашылық жұмыстарымен айналасу т.б.

Сонымен мектепке дene тәрбиесі жұмыстарының сыныптан тыс барлық түрлері оқушылардың жас ерекшеліктеріне, ал оқыту әдістемесін жүргізуде әр сыныпқа арналған оқыту бағдарламаларына сәйкес жүргізіледі.

1. Танекеев М.Т. Қазақтың ұлттық спорт ойындары. - Алматы, 1957.
2. Портных Ю.И. Спорт ойындары және оқыту әдістемесі. – М.: ДЖС, 1986.
3. Сапарбаев М.Б. Спорт терминдерінің түсіндірме сөздігі. - Ташкент, 1991.
4. Тастанов Ә.Ж., Әбілдабеков С.Ә., Рысқұлов Ә.Ә. Женіл атлетика: Оқу - әдістемелік құрал. – Алматы: Полиграфия Сервис и К, 2009. – 92 б.

Резюме

В работе всесторонне описываются рекомендации и методы проведений занятий на весь учебный год с распределением средств и видов занятий. Широкий выбор видов спорта в проведений занятий способствует качественному проведению занятий.

Summary

This work describes Hae all sides of recommendations and methods of carring auf Hu lessons for the whole academic year and allocation means and types of lessons.

Wide choice of different sports in carring auf the lesson aralable to the qualificational lessons.

СДБАРМИ-ДА ЖАҢА ИННОВАЦИЯЛЫҚ БАҒЫТТА СПОРТТЫҚ РЕЗЕРВТІ ДАЙЫНДАУ САЛАСЫ

Қ.Е. Изанова - спорт бөлім әдіскери,
спорттагы дарынды балаларға арналған республикалық мектеп-интернаты

СДБАРМИ-Ы (Спорттағы дарынды балаларға арналған республикалық мектеп-интернаты) жаңа типтік бағыттағы спорттық - инновациялық білім беру болжамдарына сүйене отырып, болашакта Қазақстан спорттының халықаралық дәрежедегі беделін, одан әрі арттырудың қажеттілігінен спорт резервін сапалы дайындау үшін, оку - жаттығу сабағы мен жалпы орта білім беру пәндерінің сапасын жетілдіру барысында жұмыстар жүргізіуіміз керек. Әлемнің алдыңғы қатарлы спортшыларының жаттығу үрдісіне кіргізілген сапалы оку-жаттығу сабағының медицина-биологиялық кешендерін ғана емес, сонымен қатар олардың дұрыс тамақтануы, демалуы, психологиялық даярлығы тәжірибесінен жинақталған жаңаша әдістерін енгізуі қажет етеді. Осы атапттарды іс -жүзіне асыру үшін мынадай міндеттерді орындау қажет:

- халықаралық дәрежеге сай жауап беретін спорттық инфракұрылымды дамыту;
- оқу-жаттығу сабағына жаңа инновациялық технологияны енгізу;
- спорт саласын білікті жаттықтырушы-оқытушылармен қамтамасыз ету;
- спорттың оқу-жаттығу процесіне арналған ғылыми-әдістемелік түрғыда оқулықтар, оқу құралдар мен нұсқаулар жазып даярлау;
- спорт резервін, халықаралық дәрежедегі спортшыларды даярлау жүйесін жетілдіру;
- сапалы резервтер дайындауда спорт кешені мен пән кабинеттерін жаңа талаптарға сай, материалдық-техникалық, спорттық құрал – жабдықтар базасымен нығайту және дамыту;
- спорттағы оқу-тәрбие процесі мен ғылыми зерттеу жұмыстарының жүргізілу деңгейін сапалы ұйымдастыру;

- спорттағы оқу-жаттығу процесін сапалы дайындау және өткізу;
- спортшы-окушыларға берілген білім сапасына спорттық тәрбие мен инновациялық менеджмент арқылы сараптап анықтама беру;
- жаттықтыруыш-оқытушы мамандарды білім жетілдіру курстарынан өткізу;
- халықаралық, республикалық дәрежеде өткізілетін дene мәдениеті және спортқа арналған конгрестер, конференциялар, семинарларға қатыстыру;

Мемлекеттік бағдарламадағы спорт резервті дайындау саласының құжаттарына көптеген өзгерістер енгізуде, соның ішінде Қазақстандағы спортты сапаландыру мен жаңартудың стратегиялық бағыты, спорттық педагогика, спорттық психология және спорттық медицинаны толық дамытып қана қоймай, спорттық дайындық бағдары бойынша спорт резервін даярлау барысында оқу-жаттығу сабағының методикасы мен әдістерін үнемі жетілдіріп отыру үшін, спорттық инновация түрлерін қолданудың қалыптастыру жүйесін құру. Олар:

Спорттық-педагогикалық инноватика- бұл спорттық білімнің сапасын көтеру үшін, спорттық білім беру процесінде, отандық және шет ел тәсілдерін қолдануға емес, сонымен бірге оқу-жаттығу сабағына оқытудың жана әдістемелерін енгізу болып табылады. Спортшыларға техникалық және тактикалық дайындықта оқу-жаттығу сабағын өткізуде, тәмендегідей оқу техникасының материалдық құрал - жабдықтар базасын: тренажерлер, үлгілер, бейнедәрістер, білімде акпараттық- коммуникациялық технологияларды тиімді қолдану арқылы инновациялық технологияларды оқу-жаттығу процессине енгізіп, компьютерлік интернет сайttар мен электрондық тақталарды пайдаланып, жұмыс жасауды қажет етеді. Жақсы нәтижеге қол жеткізу үшін оқу-жаттығу сабак мазмұнының түрлерін, практикалық сабак өткізуде көрсетілетін жаттығулардың амал-тәсілдерін түгелдей өзгерту қажет, сол үшін оқу-жаттығу сабак процесіне оқытудың инновациялық акпараттық- коммуникациялық технология, компьютерлік оқыту, ойын арқылы оқыту технологияларын енгізсе, спортшы-окушылардың спорттық шеберлігін, біліктілігі мен белсенділігін, спортқа деген қызығушылығын арттырып, берілетін жаттығулар сапасын жақсартуға, өз бетінше практикалық жұмыстарды орындауға жағдай туғызар еді.

Актуалдығы – акпараттық- коммуникациялық технология, компьютерлік оқыту, ойын арқылы оқыту технологияларының басты сипаты – мақсатты жоғарғы нәтижеге қол жеткізу, ал қоғам талабы, спортшы-окушыларды спорттық нәтижелігі мен жетістігі жоғары спортшы етіп даярлауда, оқу-жаттығу сабағына презентациялар, жаттығулар көрсетуде көрнекілік құралдарды пайдалану ең ыңғайлы әдістерінің бірі болып табылады.

СДБАРМИ-да (Спорттағы дарынды балаларға арналған республикалық мектеп-интернаты) жаңаша инновациялық акпараттық- коммуникациялық технология, компьютерлік оқыту, ойын арқылы оқыту технологияларын енгізу негізделуде. Сондықтан жаңаша оқыту спортшы-окушының өзіндік жұмыс жүргізіп, алдына мақсат қойып, жоспар жасай алуына, ұйымдастыра білуге, өзін-өзі бақылап, өзін-өзі бағалауға үйретеді. Спорттық білім беруде оқу-жаттығу сабағын ұйымдастыруға арналған жаңаша бағдарда ғылыми-әдістемелік құжаттар, құралдар мен нұсқаулар жазылып енгізілуін қамтамасыз етсек, онда оқытудың тәмендегідей мәселелерін шеше алаңыз:

- спортшы-окушылардың спортта, оқу-жаттығу сабағында толық үлгерімін қамтамасыз ету;
- спортшы-окушыларға берілетін жаттығулардың көлем саны мен жүктемесінің сапасын арттыруға мүмкіндік беру;
- спортшы-окушылардың спорттық шеберлік нәтижелерін әділ бағалау;
- спортшы-окушылардың жарыс алдындағы, қорқыныш, мазасыздық, сенімсіздік сезімдерін жою;
- спорттағы дарынды балаларды дер кезінде анықтап, олардың спорттық шеберлігін дамытуға жағдайлар жасау;

- Республика, Азия, Олимпиада ойындарына қатысатын спортшы-окушылар арасынан чемпиондар (жүлдегерлер), женімпаздар санын арттыру.

Инноватика (жаңашылдық) - бұл гуманитарлық ғылым іргесі, жаңа білім зандылықтарын оқу-жаттығу үрдісіне енгізу, оны іс-тәжірибе жүзінде игеруге үйрету болып табылады.

Спорттағы жаттықтыруыш-оқытушылар, мұғалімдер, тәрбиешілер, дәрігерлік орталық қызметкерлері өз мамандығы бойынша білімін жетілдіру үшін, жаңа техникалық құралдармен жұмыс жасай алушмен бірге, сондай-ақ спорт білімінің проблемалық мәселелерін талқылауға арналған ғылыми конференциялар, семинарлар, курсар, On-Line конференция, интернет-семинар, интернет-конкурс, интернет-форумдар, дөңгелек үстелдерге тұрақты тұрде қатысып және ғылыми баяндамалар жасауы

керек. Сонымен бірге интернетті қолдану арқылы инновациялық технологияларды оқу-жаттығулар процесіне енгізу, педагогикалық кәсіби шеберлігін жоғарылату үшін шебер – сынып ашу болып табылады. (Мастер класс).

Кәсіби - спорттық педагогиканың позициясы спорттық саладағы педагогиканы жете менгерумен бірге кәсіби жеке сапаны, терең білім мен іскерлікті игеру керек. Олар:

- іс-жүзінде өз мақсатын жүзеге асырушы маман;
- өз міндетін білетін және орындаушы маман ;
- жасаушы, жаңалық ашушы, ойшыл маман;
- спорттық – педагогиканың алға басқан жетістігін қолдана білуші маман;
- үш тілді менгерген маман. (қазақ, орыс, ағылшын тілін).
- мектепте жаңаша білім беруді дамыту мақсатында, таңдал алынған спорттағы инновацияны жоғарғы дәрежелі табысқа жеткізуші маман.

Спорттық - педагогикаға, спорттық - психологияға, спорттық - медицинаға жаңа идеология қажет, ал біз бұны спорттық білім беруді ғылыми тұрғыда жүзеге асыру деп қарастырыммыз керек. Біздің болашақтағы СДБАРМИ-дағы спорт саласының алдына қойған спорттық инновациялық бағыты мынадай:

- әртүрлі жастағы спортшылардың техникалық, тактикалық дайындық шеберлігін жетілдіру;
- спортшы-окушылардың спорттық нәтижелілігін көтеру;
- спортшы-окушыларға арналған арнайы тамақтандыру бағдарламасын жасау;
- дәрі-дәрмектер мен физиотерапевтикалық емдеуді қамтамасыз ету;
- жаттығу нәтижесі мен жарыс құралдарының тиімділігін жоғарылату;
- оқу-жаттығу процессінде әр түрлі құрылымдарды пайдалану;
- өткізілетін жарыс деңгейін жаңа заман жүйесіне сай жасау;
- спорттық білім беруші жаттықтыруши-окытушыларды жаңалыққа баулу.

Спорттық педагогикалық білім - бұл, спортшыларды дайындауда біздің жаттықтыруши-окытушылардан, мұғалімдерден, тәрбиешілерден спорттағы білім беру процессін жетілдіруде төмендегідей жаңа оқыту түрлерін қолдануды қажет етеді:

- 1) Окүшы-спортшыларға олимпиадалық қозғалыс бойынша білім беру;
- 2) Дене мәдениеті мен спорт тарихы;
- 3) Олимпиадалық қозғалыс тарихы, спорттағы Олимпиадалық хартиямен, мәдениет пен білімнің өзара байланысы;
- 4) Окүшы-спортшыларды - қазіргі таңдағы Қазақстан мен шетел тәжірибесіндегі Олимпиадалық қозғалыс жетістіктермен таныстыру;
- 5) Спорттық Олимпиада этикасын бекіту, қолдану;
- 6) Спорттық Олимпиадаға арналған тақырып бойынша мектепшілік пікірталастар, викториналар және де қазіргі Олимпиада чемпиондары мен ардагерлерінің қатысуымен кездесулер үйімдастыру;
- 7) Мектеп-интернат құрылымындағы спорттық оқу-жаттығу сабағы мен жалпы орта білім беру саласының пәндей байланысы.

Жоғарыда айтылғандардың барлығы, дене мәдениеті саласы шенберінде теориялық-әдістемеліктің негізін құрайтын сұраптарға байланысты, қоғам арасындағы адамдардың бір-біріне деген түсінігімен және дене мәдениетін дамытуға бағытталған болашақтың жаңа үлгілері мен жалпы мәдениеттің негізгі болып табылады.

Спорт бөлімнің негізгі қызметі мен міндеті – спорттық резервті дайындау және аттестация кезеңдерінде жүргізілген зерттеу шешімдерінің қорытындысы бойынша, зерттелген әдістемелерді ірікten алып, оны тәжірибе жүзінде қолдану үшін сараптамалық талдаулар жасайды. Спорт түрлері бойынша оқу-жаттығу сабағын өткізуде ғылыми спорттық педагогикалық инновацияны пайдалануға бағыт береді. Спортшылардың спорттағы көп жылдық дайындығында, спорттық педагогика процесінің атқаратын маңызы зор, жас спортшыларды дайындауда жаттығу процессінің көрсеткіштік нәтижесі берілген көлем саны мен жаттығу жүктемесінің тиімділігінде ғана емес, оқу – жаттығу процессіне енгізілген жаңа инновациялық технологияны дұрыс қолдана білуіне байланысты болады.

Жас спортшыларды дайындаудағы проблемаларды шешу негіздері:

- берілетін жаттығулар жиынтығына енгізілген макро, - мезо - және микроциклдарды үйлесімді жетілдіру;

- спорттық шеберліктің деңгейін көтеру үшін дene дайындығы мен техникалық даярлықтың құрылымына қажетті өзгерістер енгізу;

- берілген жаттығу жиынтығы мен жарыс жүктемесінен кейін, спортшылар организмінің қайта-калпына келуі процестерін бақылау үшін, колданылатын спорттық педагогикалық және медико - биологиялық әдістерді өндөу және енгізу;

- жаттықтыруши-оқытушылар мен оқушылардың кәсіби білімін және біліктілігін жетілдіру.

Біз спорттық инновация деп жалпы спорттық-кәсіби білім беру саласына жаңаша оқытуға өзгерістер енгізу деп түсінеміз. **XXI** ғасыр болашақта, спорт саласының оку-жаттығу процесін жоғарғы сапалы нәтижелерге қол жеткізуге талап қояды. Бұғанға дene мәдениетінің алдына қойған талабы спорттың алға қадам басуы үшін, барды жоғалтпай, жаңаша құрастырып, озық жұмыс жасауды қажет етеді. Қазақстан спортшыларының алдына қойылған мақсаты, дene мәдениетінің құндылықтарын жүйелі түрде игере отырып, жазғы және қысқы Олимпиада ойындарында ғана емес, басқа да жарыстарда жақсы табыстарға жету екендігін көрсетеді.

Озектілігі -Ұйымдастырышылық - педагогикалық негізінде балалар спортын дамыта отырып, ҚР-ның құрама командалары үшін спорттық корлар (резервтер) дайындауда спорттық білім беру мен дene дайындық мақсатын іске асыру мүдделері мен қажеттіліктерін қанағаттандыруды мемлекеттік және қоғамдық формалар жиынтығы ретінде қарастыруды талап етеді.

Спорттағы жастарға инновациялық ұлттық спорт тәрбиесін беру дегеніміз - жаттықтыруши-оқытушылар, мұғалімдер мен оқушылар арасындағы педагогикалық қарым-қатынасты, ұлттық дәстүр мен жалпы адамдық мәдени құндылықтар негізінде ұйымдастыра отырып, Қазақстан республикасының ұлттық сезімді патриот азаматы етіп тәрбиелеп шығару болып табылады.

Мақсаты:

- оку-жаттығу сабағына енгізілетін жаңа технологияны оқып-үйрену, менгеру арқылы жаттықтыруши-оқытушыларды жан-жакты дамыту;

- кәсіби шеберлігін, біліктілігін, интеллектуалдық, адамгершілік, рухани келбетін жетілдіріп қалыптастыру;

- оку-жаттығу процесін тиімді ұйымдастыруына көмек көрсету;

- спорттық ұлттық тәрбие процесінің методологиясын жасау;

- спорттық ұлттық тәрбиенің негізгі мазмұндарын анықтау;

- СДБАРМИ-на (Спорттағы дарынды балаларға арналған республикалық мектеп-интернаты) спорттық ұлттық тәрбиені іс-тәжірибе жүзіне енгізу үшін педагогикалық- ұйымдастырушилық жағдай жасау.

Міндеттері:

- спорттық оку-жаттығу сабағының мазмұнын жаңарту;

- мемлекеттік стандарт көлемінде білім беру;

- спорттық ғылыми-практикалық жұмыстарға мән беру;

- оку-жаттығу сабағының озық технологиясын менгерту;

- жаттығу процесінде әр түрлі құрылымдарды пайдалану;

- оку-жаттығу сабағы мен спорттық ұлттық тәрбиенің бірлігіне қол жеткізу;

- спортқа дарынды балалардың жеке қабілеттерін аша білу;

- оку-жаттығу сабағында акпараттық- коммуникациялық технологияларды тиімді пайдалану;

- дамыта, ойын арқылы оқыту, жаңа акпараттық-коммуникациялық технологиясын қолдану;

- жаттығу нәтижесі мен жарыс құралдарының тиімділігін жоғарылату;

- өткізілетін жарыс деңгейін жаңа заман жүйесіне сай жасау;

- спорттық білім беруші жаттықтыруши-оқытушыларды жаңалыққа баулу;

- өртүрлі жастагы спортшылардың дene дайындығы мен техника- тактикалық дайындық шеберлігін жетілдіру;

- спортшы-оқушылардың спорттық нәтижелілігін көтеру;

- білімді, шығармашыл, ойшыл, денсаулығы мықты алдына мақсат қоя біletін спортшы етіп тәрбиелеп шығару.

Спортшы-оқушыны:

-жаттықтыруши-оқытуши мен спортшы-оқушылар арасындағы педагогикалық этиканы сақтау;

- спортшы-оқушының өз бетінше жұмыс жүргізуге жағдай жасау;

- ғаламтану дәуірінде өмір сүрге қабілетті болу;
- өзін-өзі дамыта алатын тұлға етіп тәрбиелу;
- спортшы-оқушыны жеке тұлға ретінде дарындылыққа, қабілеттілікке, танымдылыққа жетілдіру;
- өз ісіне жауапкершілікпен қарауга үрету;
- спортшы-оқушылар арасындағы бірін-бірі сыйлау.

Олимпиада, Азия ойындары мен әлем чемпионаттарының, және басқада өткізілетін жарыстарға инновациялық жана өзгерістер жыл сайын енгізіліп тұруына байланысты, спорт саласы спорттық кәсіби шеберлігі мен біліктілігі жоғары спортшылар мен жаттықтырушыларды, менеджерлерді, ұйымдастырушыларды, зангерлер мен медицина қызметкерлерін қажет етеді. Спорттық педагогика, спорттық психология, спорттық медицинаның сарқылас жасампаз белімі болып, болашақта, спортты әлем деңгейіне жеткізетін теориялық – білім берудің өзекті көптеген мәселелерінің шешімдеріне жауап беретін спорттағы инновация үлкен рөл атқарады.

1. Филин В.П., Фомин Н.А. *Основы юношеского спорта*. - М.: ФиС, 1985. - 255 с.
2. Платонов В.Н. *Общая теория подготовки спортсменов в олимпийском спорте*. - Киев: Олимпийская литература, 1977. - 583 с.
3. Қазақстан Республикасы Туризм және спорт министрлігінің стратегиялық жоспары Қазақстан Республикасы 2010 – 2014 жылдарға арналған Үкіметтің 2009 жылғы «31» желтоқсан №2340 қаулысымен бекітілген
4. *Об утверждении Регламента о порядке организации учебно-тренировочного процесса в спортивных школах*
5. *Приказ Председателя Агентства Республики Казахстан по туризму и спорту от 15 июля 2003 года N 06-2- 2/214.*

Резюме

В статье раскрываются новые подходы и пути формирования в подготовке спортивного резерва в Республиканской школа-интернат для одаренных детей в спорте города Алматы, а также автор представляет модель и некоторые цели и задачи развития одаренности и талантливости детей в спорте.

Summary

The Keywords: new approaches open In article and way of the shaping approach in preparing the athletic reserve in Republican school-internationale for gifted children in sport of the mountains. Almaty. Also, the author presents the model and some purposes and problems of the development to giftses and talented children in sport.

ӘОЖ: 37. 035. 6 (574)

ОТАНШЫЛДЫҚ СЕЗІМДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫГЫ

А.С. Алимжан – Абай атындағы ҚазҰПУ-дың 4 - курс студенті,

К.А. Кулатаев, Е.Е. Оспанкулов - Абай атындағы ҚазҰПУ-дың

«Бастапқы әскери дайындық теориясы мен әдістемесі» кафедрасының аға оқытушысы

Қазақстан Республикасы өзінің тәуелсіз мемлекет екендігін бүкіл әлемге дәлелдеді. Енді басты міндет – осы мемлекеттің өркендереп өсуі, халықтың әлеуметтік, экономикалық жағдайын көтеру. Қазақстанны – Отаным деп таныған әрбір азаматтың осыған өз мүмкіндігінше үлес қосуы тиіс. Мұның басты шарттарының идеяларын Елбасы Н.Ә.Назарбаев өзінің «Қазақстан- 2030» Жолдауында «Біздің балаларымыз берілген міндеттің өзінде үлесінде әлемге әйгілі әрі сыйлы өз елінің патриоттары болады» деп нақты қөрсеткен болатын [1].

Міне, бүгінде Қазақстан әр таңын дамумен қатар аман-есендей кеп болады. Бұл оның үлкен жетістігі. Ал, осы күн біздің жерімізде әрі қарай жалғаса беретініне және бұл сезім біздің жүргегімізде мәңгілікке сақталатынына кепіл болатын – ол бүгінгі жас үрпак.

Президент стратегиясының түпқазығы, басты арқауы – адам тағдыры. Бүгінде өзгерген адам, келешек үрпак, олардың сапасы – Елбасы назарында. Стратегияны жузеге асыруға мүмкіндік беретін, алғышарттының өзі – Қазақстан халқы, оның жоғары сапасы, жасампаздық істерді орындауға мүмкіндігін жеткіліктігі және қабілеттілігі. Бұл талап Қазақстан халқына, олардың ерік-жігеріне, күш-куатына, табандылығына, білімділігіне сенгендіктен туындаған.

Сондықтан, қазіргі уақытта қоғамның дамуына байланысты өскелен үрпакқа сапалы білім беру, оларды тәрбиелу және дамыту міндеттері барған сайын күрделеніп бара жатыр. Басты міндеттің бірі: орта мектепті бітірген оқушы, өскелен қоғам жағастырушы, өмірге белсене араласа отырып, ғылымның шапшаң дамуына ілесуі, ашылған жаңалықтарды өздігінше оқып менгеру, оларды өзі қызмет ететін салаларына қатыстыларын іс жүзіне асыра білуі, өмірде қолдана алуы. Сонымен қатар оқушылар мектеп қабырғасында жүріп-ақ әлемдік құрылым қалыптасуының негізгі ғылыми ұстанымдарын, ойлаудың әдістемесінде, Отан деген сүйіспеншілік, патриотизм, танымның занылыштарын игеруі тиіс.

Осыдан туған халқымыздың тілін ардактап, оның көусар бұлағынан сусындау; Атадан балаға жалғасып келе жатқан салт-дәстүрлерді, әдет-ғұрыптарды жағастыру; Өткен тарихымыздың жақсылықтары мен тәрбиелік мәні бар жақсы касиеттерін сақтап, одан әрі жан-жақты дамыту, оның өркендеуіне үлес қосу; Абай атамыз айтқандай, ұлттық қадір-қасиетімізді арттыру, ұлт атына кір келтіретін жат пигылдан аулак болу арқылы біз өзіміздің қасиетті отаншылдық сезімізді қөрсететеміз.

Отаншылдық сезім – адамның саналы өмірімен қабаттас қалыптасатын психологиялық, саяси - әлеуметтік құбылыс. Ол - ананың сүтімен бірге өзінен - өзі келмейтін баланың бойында біртіндеп қалыптасатын құдіретті сезім. Бұл сезім әркімде әр кезеңде оянып, кейін кәмелетке келгенде біржола буыны қатып, тәжірибемен, уакытпен, біліммен, коршаган ортандың ықпалымен, балабақша, отбасы, мектеп, жоғарғы оқу орындары, бұқаралық ақпарат құралдары, қоғамдық ұйымдар мен қозғалыстар әсерімен қалыптасады. Патриоттық сезім оқушыларда тәрбие арқылы өсіп жетіліп патриоттық сана түрінде қалыптасады.

Патриоттық сезімнің обьектісі мен қайнар көзі - Отан десек, оның мазмұны: туған жер, табиғат, оның байлықтары, тіл, дәстүр, тарихи ескерткіштер, туған өлкедегі тамаша киелі орындар. Олардың адам көкірегіне жылдызы, жақындық, туысқандық сезімдерді ұялатып, ізгі де ерлік істердің қайнар көзіне айналуы патриотизмге тәрбиелеудің арқауы [2].

Қазіргі заманда мектеп оқушыларын патриотизмге тәрбиелу мәселелерін С.Ешімханова, Е.Жұматаева, А.К.Ахметов, Д.С.Құсайынова және т.б. ғалымдар зерттеген, олардың ой-пікілеріне сүйенсек, ғылыми - педагогикалық, психологиялық, мектептегі іс-тәжірибелерін зерттеп бақылау нәтижесінде мектеп оқушыларын патриотизмге тәрбиелеудің бағыттары төмендегідей мәселелерді қөздейді: педагогикалық практикадағы мүмкін-діктерді барынша толық қамтып біртұтас түрде оқушының жеке тұлғасына ықпал етудің жүйесін жасау; әртүрлі пәндерді оқытуда және тәрбиелік жұмыстарды ұйымдастырудың тірек болатындай сипатқа ие болу, бұл бағытта жас буынды патриотизмге тәрбиелеудің

теориясы мен практикасына қатысты қазакстандық, ұлттық тәжірибелермен қоса шетелдік жаңа идеяларды үнемі ашып іс жүзінде қолдану жолдарына қомектесуі керек [3,4].

Адамның Отанын жете біліп, қадір қасиетін ұққанда, өткен жолын, қындық-мехнаттарын, рухын тар жол, тайғақ кешулерін көз алдынан өткізіп, онымен сезе білгенде, елдің басын біріктіргенде, жат жүрттықтардан жерін, сүйін, даласын, тауын, қанын төгіп, қайсарлықпен қорғап қалған ерліктерін сезіп білгенде ғана соған деген мақтаныш сезімі оянады, адам бүтінгі өзі басып жүрген топырақ ана, сүйін қадір қасиетін жеке сезініп, өз еліне деген мақтаныш сезімі күше бастайды. Қазақ халқының мемлекеттігі үшін, мемлекетті нығайту үшін, тәуелсіздігі үшін жан аямай құрескен хандарымыз, бей-сұлтандарымыз, азаттық қурестің қолбасшыларын тарихымыздағы атақты қолбасшылар патриотизмнің нағыз үлгісін көрсетті.

А.Құсайынов: "Патриотизм дегеніміз - қоғамдық сананың бір формасы, тарихи және таптық категория екенін, яғни ол да қоғам дамумен жаңа мазмұнмен толыға түсетінін білдіреді", дей келе патриоттық тәрбие процесінде өз Отанына деген сүйіспеншілік, жалпыұлттық намыс, мемлекеттік, экономикалық, ғылыми, моральдық, саяси, әскери және спорттық қуат қарымын дамытуға ұмтылу, оны идеологиялық, тіпті қажет болса, Отан қорғау қажеттері қалыптасатынын атап көрсетті [3].

Осылан орай патриоттық тәрбие мәселесін атап тарихының өн бойындағы үрпақтан – үрпаққа жалғасып келе жатқан ұлы мақсат болғандықтан, мектеп оқушыларының бойындағы Отанға деген сүйіспеншілігін, яғни патриоттық санасын дарытуда халқымыздың біртуар ұлы, ержүрек қолбасшы, жазушы, батыр ата-бабларымыздың кейінгі үрпаққа ұлғі етіп қалдырып кеткен өситеттерінің және ерлікке толы шығармаларының алатын орны ерекше.

Қай заманда болса да, атап тарихының өн бойындағы үрпақ – қайырымды бала тәрбиелеуді қояды. Өз үрпағын үлкенді құрметтейтін адад, инабатты, әділ, ержүрек, намысшыл, ізгі ниетті болып өсүін қалайды. Бұл қасиеттер дүрыс тәрбие арқылы қалыптасады. Міне, осылардың барлығы жалпыадамдық педагогиканың бір бөлігі ретінде тәрбие жүйесінің ізгілікі де игі бастауларын құрайды.

Отаншылдық сезімді қалыптастырудың бір шарты – халық пен мемлекет арасындағы өзара сенімді нығайту «Береке бас - бірлікте», «бірлікте болсаң – бікіте боласың», -деген халық. Ата-бабамыз Отанға деген пәк сезімнен, өршіл патриотизмнен әсер алған жандар. Бір сөзбен айтқанда, елінің, жерінің өткенін сезінбей, оның ерлікке, адамгершілікке толы тарихын, өнерін жете ұғынбай отаншылдық сезімді ояту мүмкін емес. Сондықтан да өткен тарихты объективтік тұрғыдан саралап зерделеуге ұмтылу – заман талабы. Отанға деген сүйіспеншілік, жеке адамның аман-саулығының қоғамдық-мемлекеттік қауіпсіздікке тікелей байланыстырылып сезінүү, ал мемлекетті нығайту дегеніміз - жеке адамды күшету екенін мойындау, қысқасын айтқанда, патриотизм мемлекет деген ұғымды жеке адаммен, яғни оның өткенімен, бүтінгі құнімен және болашагымен қарым-қатынасты білдіреді»[4].

Өткенін білмеген – халықтың қадірін білмейді, халық қандай жайды бастан кешірді, бүтінгі заманға қалай қол жеткізді? Халық өз тарихын жасау үшін тер төгіп, қанын сарп етті, азап шекті, тар жол, тайғақ кешуден өтті, жерін қорғап, елін сақтады – осының барлығын бүтінгі үрпақ білуге, қастерлеуге тиіс. Осындай игі қасиеттерді бойына сіңірген жалпы адами құндылықтарды менгерген, қоғамның жоғары мұратты мақсаттарына сай келетін жеке тұлғаны қалыптастыру – баршамыздың алдында тұрған міндетіміз.

Бүтінгі құні егеменді ел болып, казак деген ұлт болып отыруымыздың өзі ата-бабаларымыздың тенденсі жоқ ерлігінің арқасы.

Ұлы Женіс! Иә, бұл Женіс құні бізге оңайлықпен келген жоқ, зарлы үндермен, қайғылы қундердің ұмыт бола алмайтын жасымен келді. Отан – ана өзінің бейбіт халқының көз жасын көрді. Өмір мен өлім ортасында жүріп, кеудесін қорғасынға тосқауылғып, Отан-ананың қаншама ері, батыры, азаматы көз жұмды. Қарап отырсақ соғыс – адамзат өмірінің ұлы трагедиясы екен. Иә, бұл женістің миллиондаған адамдардың көз жасымен, қайғы қасіретімен келгені баршылыққа аян. Сол ауырталықты бастарынан кешкен, қазір ортамызда жүрген ардагерлеріміздің катары жылдан жылға сиреп, адамзат тарихындағы осы зулмат оқиғаның тірі куәлары селдіреп бара жатқан сайын да оның қадір-қасиеті артып, бағасы қымбаттай түседі.

Олар бізге: құрылымыз жақсы болса - тұрмыс жақсы, бірлік мықты болса - тірлік күшті деп, осы құрылымыз пен бірлікті қөздің қарашығында сактандар деп өситет етті. Сейтіп, Ұлы Отан соғысында қабырғадан қан кешіп жүріп, бізге бақыт әперді, жас үрпақ. Ол - қазіргі кен жазира Отанымыз біздің. Отансыз өмір, онсыз куаныш жоқ. Отан – бұл адамның туып өскен жері. Қанатсыз құс болмайды, шыңсыз

тау болмайды дегендай Отансыз адамда болмайды. Біздің барлығымыздың Отанымыз – Қазақстан. Біз Отанымыздың тарихын, оның түп тамырын, ежелгі тарихын әрқашанда білуге міндептіміз, қаншалықты ағаш бұтактары көнге таралмасын, оның тамыры соншалықты нықты болуы керек. Сондықтан да елді, жерді сактап қалу – біздің борышмызы, алғы үрпақ.

Ал, отаншылдық сезім - халықтың береке-бірлігін, ынтымақ-ықыласын, елдігі мен ерлігін және мемлекетіміздің күш-қуатының беріктігі мен ұлан байтақ жерінің біртұастығын қорғауға, сактауға, нығайтуға бағытталған сезім болғандықтан, оны өскелең үрпақтың бойына ұялату, қалыптастыру, аса маңызды қажетті іс.

Отанды сую, патриоттық сезімді тәрбиелу адамгершілік қасиеті ерте бастан баланың санасынан орын алғып, оны қандай қындықтар болмасын, төзімділікке, іскерлікке, батылдыққа, білім мен еңбекке, өз заманының жан-жақты дамыған ерекше тұлға болуға бағыттайты және жетелейді.

Б. Момышұлы тұжырымы бойынша "Әрбір азамат өз ұлтын сүюге тиіс және өз ұлтына деген терең сүйіспеншілігі мен мактанды сезімі арқылы басқа ұлттарды танып, құрметтеп, оларды сүйе білуге тиіс" [5]. Болашақ қазақ жастары өскелең және жаңағарған көғам талаптарына сай, бүкіл әлем жастарымен терезесі тен, олардан артық көрініп жатса деген арманды айтқымыз келеді. Сондықтан да, жастарымыз отанышы болсын. Отаншылдық - әр адамға керекті ең ұлы қасиет.

Адам махаббаты қандай мәңгі болса, оның патриотизмі де сондай мәңгілік. Адамзат махаббатсыз, мұратсыз өмір сүре алмайды, оны теріске шығару еш нәтиже де, жеміс те бермейді Олай болса, патриотизміз біз де өркениетті ел бола алмаймыз. Сол үшін азаматтардың биік отаншылдық сезімі бүгінгеғана емес, ертенге керек, болашаққа да керек.

"Келешек кілті – жастарда", – дейді халық. Еліміздің алдыңғы қатарлы 50 елдің қатарына енуіне жауапкершілікті толық сезінетін, жан-жақты дамыған, тәрбиелі, саналы үрпақ тәрбиелу.

«Білім-теніз, мектеп- кеме», - деген қанатты сөз кез-келген адамзаттың саналы өмірін қалыптастыратын алғашқы алтын босағасы, білім ордасы мектептің қоғамдағы орны мен рөлі айқын. Ә. Айтаков айтқандай: «Отанға, халыққа шын берілген абыл жанды азамат етіп тәрбиелуге айрықша көңіл бөлу керек» [4].

XXI ғасыр - білім ғасырының есігін еркін ашып кіретін, дүниежүзілік мәдениетті танып, ұлттық төл мәдениетті қастерлей білетін, рухани жан-дүниесі бай, ой-өрісі дамыған жоғары білімді, заман талабына сай, белсенді үрпақ тәрбиелу. Адамгершілікке, мейірімділікке, еңбек сүйгіштікке, батырлыққа үндеу арқылы окушылардың өзін - өзі тәрбиелеуіне ықпал ету. Түйінді ой айта білуге, өзіндік пікір қалыптастыруға жетелеу, шығармашылық ізденісін арттыруға ықпал ету. Міне, осы отаншылдық сезімін өскелең жас үрпақтың бойына ұялату, еліміздің бақыты, көркеуінің кепілі. Осыған бар жағдай жасалуда. Осы қамқорлық туған елімізге, оның халқына деген мақтанды сезіміміз еселейді. Себебі біз еліміздің сүйеміз.

Сондықтан біз еліміздің болашағына, нұрлы келешегіне сеніп, ол үшін ұлан байтақ Отанымыздың гүлденуіне үлес косуға әрқашанда дайын болуымыз керек.

Қорыта келе, бүкіл әлемдегі адамзат халқының бар арманы мен мақсат тілегі, ол - бейбітшілік. Әрқашанда елімізде тыныштық, ынтымақ достығымыз, отаншылдығымыз жоғары артып, әлемде әрқашан бейбітшілік болсын.

1. Назарбаев Н. Қазақстан - 2030: Барлық қазақстандықтардың өсіп-өркендеуі ,қауіпсіздігі және әл-ауқатының артуы. Ел Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы. – Алматы: Білім, 1997. -176 б.

2. «Қазақстан Республикасының азаматтарына патриоттық тәрбие берудің 2006-2008 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы туралы». К.Р. Президентінің Жарлығы. – Астана: Ақорда, 2006 ж. қазанның 10-ы. №200

3. Құсайынов А. Білім және Реформа. - Алматы, 2006.

4. Айтаков Ә. Оқушыларды патриотизмге тәрбиелу. - Алматы: Мектеп, 1978.

5. Момышұлы Б. Қанмен жазылған кітап. - Алматы: Қазақстан, 1991.

Резюме

В данной статье рассматривается значимость патриотического воспитания обучающихся. В статье описываются психолого-педагогические аспекты патриотического воспитания.

Summary

In given article importance of patriotic education of the trained is considered. In article psychological-pedagogical aspects of patriotic education are described.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОЛОВОГО ВОСПИТАНИЯ

Н.С. Ахтаева – д.психол.н., и.о. профессора

КазНПУ им. Абая

Издревле считалось, что половое воспитание, во-первых, наиболее непонятно, во-вторых, отвергаемо, в-третьих, покрытой тайнствами, запретной темой.

Однако в современном мире положение с половым воспитанием стало совсем иначе. Тому свидетельство принципиальное изменение отношения к браку и семье, в которых на место важнейших факторов успешности развития семейного очага вышла удовлетворенность интимными отношениями; влияние акселерации на снижение возраста полового созревания, сопровождаемое все более поздним наступлением социальной зрелости и ряд других социальных процессов и, как следствие, распространение добрачных сексуальных отношений. В результате всего этого мы приходим к тому, что психолого-педагогическая подготовка к половому воспитанию сегодня рассматривается как важнейшая составляющая в процессе профессионального обеспечения будущего учителя.

Большой вклад в развитие и понимание сущности полового воспитания, сексуального развития детей внесли З. Фрейд, П.П. Блонский, А.С. Макаренко, З.П. Буслаева, А.Г. Просецкая, Д.В. Колесов, Н.Б. Сильверова, С.В. Ковалев, И.С. Кон и др. По мнению Д.В. Колесова и Н.Б. Сильверовой, половое воспитание представляет собой процесс, направленный на выработку черт личности и установок, определяющих полезное для общества отношение к человеку противоположного пола, которое гарантировало бы обеспечение личного, психологического здоровья, полноценную, в нравственном отношении, здоровую семью. Авторы также дают определение дефектного полового воспитания, которое есть проявление некомпетентности воспитателей, дает ложное направление проявлению сексуального развития ребенка или же просто подавляет их (два эти момента теснейшим образом взаимосвязаны и взаимно порождают друг друга).

Из этого понимания дефектного полового воспитания учеными выводятся следующие основные ошибки, допускаемые учителями, родителями и психологами в половом воспитании:

- зажим естественных реакций – не только половых, но просто непосредственно эмоциональных, - что приводит к возникновению препятствующих нормальной сексуальной жизни холдности и рассудочности;

- излишне строгое, предполагающее изоляцию от лиц противоположного пола воспитание, препятствующее приобретению необходимого опыта общения;

- выработка ненависти к противоположному полу. Подавление любых проявлений половой сущности интереса к другому полу;

- сглаживание половых различий, своеобразная половая унификация. Уход от «вечных» вопросов и выдача неверных ответов;

- и, наконец, привитие исключительного отношения к целомудрию, своеобразная фетишизация невинности и девственности.

Для того, чтобы эти ошибки не были совершены (а уже совершенные преодолены), необходимо неустанное воспитание уважения к лицам другого пола (причем более всего к женщинам), формирование навыков общения с ними. И, наконец, недопустимость сведения представлений об отношениях с противоположным полом исключительно к половым контактам.

Это тезисное изложение системы взглядов по половому воспитанию ведущих специалистов позволяет выявить основные направления психолого-педагогической работы с учащимися школы.

Известно, что целью полового воспитания является воспитание полноценного гражданина, способного быть не только активным в профессиональном труде, но и хорошим семьянином. Половое воспитание должно готовить молодых людей к тому, чтобы давать стране здоровое потомство и учить их правильно воспитывать будущих детей. В основе прочной семьи лежит подлинная любовь. Следовательно, одной из важнейших задач полового воспитания является раскрытие сущности человеческих отношений, отношений людей разного пола, показ глубокой гуманности законов нашего общества. Усвоение психологических закономерностей взаимоотношения между мужчиной и женщиной будет способствовать формированию у молодежи гуманистического мировоззрения.

Воспитание искренних отношений между юношами и девушками начинается с раннего возраста. С детства необходимо развивать такие чувства, как дружба, любовь во всех ее проявлениях, учить понимать и чувствовать любовь к родителям, сестрам, братьям, учителям, престарелым людям. По мнению А.С. Макаренко, опыт этой любви, переживаемый в детстве, опыт длительной привязанности к матери, бабушке и к другим людям – лучший метод воспитания будущего ответственного отношения к женщине./1/

Таким образом, важнейшей задачей полового воспитания школьников является привитие навыков дружбы и любви во всех ее проявлениях; воспитание чувства долга и ответственности за свои поступки и умения критически оценивать свое поведение, умения избирать правильную позицию в межличностных отношениях с людьми.

Большое значение для нормального полового развития ребенка имеет правильное физическое воспитание. По мнению выдающегося физиолога В.М. Бехтерева, в половой сфере различают два самостоятельных, но тесно связанных между собой рефлекса – эрекционный и секреторный. Эрекционный рефлекс возникает при раздражении половых органов и проявляется при их возбуждении. Секреторный рефлекс сопровождается выделением половых продуктов и возникает в период полового созревания. Эрекционный рефлекс не связан с половым влечением, но возможность его раннего проявления может способствовать развитию дурных привычек, истощению нервной системы. Поэтому необходимо создавать ребенку благодатные условия, не создающие возможности для возникновения ранних половых переживаний.

Физическое воспитание должно содействовать формированию у подрастающего поколения гуманных, эстетических взглядов на физическую красоту и прививать навыки физического самосовершенствования, понимать красоту движений, грациозность женского тела, силу и приятные формы физически закаленного тела мужчины.

Следовательно, в задачу полового воспитания в плане физического развития входит, с одной стороны, исключение или нейтрализация пагубных воздействий на растущий организм, которые бы пробуждали бы преждевременное половое развитие, с другой стороны, создание благоприятных условий для успешного физического развития школьника и, в конечном счете, привитие здоровых, адекватных взглядов на женскую и мужскую физическую красоту.

Значимой частью полового воспитания является половое просвещение – сообщение школьникам необходимых и достаточных сведений о половом развитии, гигиене этого этапа жизни, социальных и биологических основах любви и т.д. Некоторые родители просто не имеют необходимой информации – за исключением простейших сведений о том, откуда берутся дети, - чтобы ответить на вопросы своих детей. Но недостаточно просто сообщить факты и обсудить их. За этим должна стоять определенная система ценностей.

Обучение необходимо осуществлять в соответствии с возрастом.

В целом мировой опыт показывает, что в детском саду и с первого класса по четвертый класс начальной школы лучше всего проводить половое воспитание примерно так же, как это делают родители, понимающие его необходимость и обладающие необходимой информацией; это означает, что следует: 1) рассматривать вопросы по мере их возникновения; 2) отвечать на вопросы кратко и сообщать, в основном, факты (либо всей группе, либо тому ребенку, который задал вопрос, в зависимости от ситуации); 3) выяснить, есть ли у детей другие вопросы. Этот метод подразумевает использование всех возникающих возможностей, позволяющих проводить обучение.

Преодолеть, а тем более предупредить у ребенка стремление к ранним половым переживаниям, которые легко могут стать привычными, возможно путем правильной организации его жизни, закаливания нервной системы, а также тактичным отношением к нему. Запугивать, стыдить ребенка нельзя, наоборот, надо создавать у него уверенность в себе и в доброжелательном отношении к нему взрослого, которому ребенок может открыть свои поступки и желания, не рискуя быть осмеянным, униженным.

Большое значение имеет привитие ребенку гигиенических навыков. В детском возрасте предстоит приобрести многочисленные гигиенические навыки, которые помогут ему во взрослом состоянии сохранить здоровье, работоспособность, возможность родить и воспитать полноценное потомство. Подавляющее большинство этих навыков в той или иной степени оказывает положительное влияние на половое развитие.

Рассмотрим уход за своим телом. Он складывается из умения умываться, своевременно мыть все тело горячей водой, мыть руки, ноги, держать в чистоте волосы, своевременно стричь ногти, чистить зубы (по возможности после каждой еды). Это, как правило, знают все. А о том, что надо каждый день подмываться, не всегда знают не только девочки-подростки, девушки, но и женщины. Приучить девочку к ежедневному подмыванию необходимо с раннего возраста. Подмываться необходимо теплой кипяченой водой. Перед подмыванием нужно вымыть руки с мылом. В процессе подмывания надо водить руки спереди назад (но не обратно!). После подмывания – вытирать наружные половые органы чистым (специальным) полотенцем, которое должно систематически стираться и хорошо проглаживаться утюгом.

Воспитание привычки мыть руки перед едой, после пользования туалетом и после всякого загрязнения - основное условие борьбы с глистами, особенно остирицами. Быстро размножаясь, остирицы выползают наружу и вызывают зуд. Ребенок, стараясь избавиться от этого зуда, расчесывает кожу, что нередко приводит ее к воспалению. Кроме того, зуд и частое прикосновение к половым органам, раздражение их ведет к онанизму.

Отсутствие гигиенических привычек у девочек наряду с другими условиями может стать причиной отставания развития полового аппарата вплоть до зрелого возраста. Известно, что у женщин, страдающих и половым инфанилизмом, нередко бывают такие отклонения, как бесплодие, преждевременные роды, самопроизвольные выкидыши.

С самого раннего детства необходимо воспитать привычку обтирать тело прохладной водой по утрам и мыть ноги на ночь. Это закаляет весь организм, делает его устойчивым к различным заболеваниям.

Заболевания, особенно инфекционные, могут пагубно сказаться как на состоянии и развитии внутренних половых органов, так и на половом развитии в целом. Например, такое детское заболевание, как свинка, может привести к поражению половых желез (у мальчиков и у девочек). Корь и скарлатина могут вызвать воспаление матки, фалlopиевых труб и яичников, а дифтерия – дать осложнение на влагалище. Часто повторяющаяся ангина у девочек иногда приводят к задержке полового развития. Закаливание организма девочки – основное условие предупреждения и гинекологических заболеваний, вызываемых простудой (воспаление придатков).

С самого раннего детства необходимо приучать ребенка к регулярному мочеиспусканию и дефекации. Переполнение мочевого пузыря или прямой кишки у девочки может вызвать смешение или загиб матки.

Важную роль в половом развитии играет формирование правильной осанки. Те родители, которые приучают девочку раньше времени сидеть или ходить, способствуют искривлению позвоночника ребенка и развитию узкого таза. На развитие позвоночника и таза оказывают влияние посадка школьника за партой (за столом), ношение книг, распределение физической нагрузки на различные части тела в процессе труда. Уже в детском саду, а тем более в школе ребенка необходимо приучать сидеть прямо, не горбясь.

В младшем школьном возрасте половые ощущения неучащаются (по сравнению с дошкольниками), не усиливаются, а даже несколько затухают. В этом сказывается большая устойчивость нервной системы школьника, укрепление всего организма, более спокойное протекание жизненных процессов. Кроме того, расширение товарищеских связей, возникновение новых интересов и обязанностей, связанных с поступлением в школу, поглощают много энергии и направляют ее по другому пути. Но за внешне спокойным состоянием в этом возрасте во всем организме, и, в частности, в половой сфере, происходит скрытый интенсивный процесс развития.

Начиная с семи лет, в строении тела мальчиков и девочек все более резко выявляются различия, и дети начинают сознавать свой пол. Поэтому задача учителей и родителей в этом возрасте заключается, прежде всего, в том, чтобы создавать дружеские отношения между мальчиками и девочками. Задача состоит также в том, чтобы создавать вокруг ребенка атмосферу нравственной чистоты и целомудренности, чтобы окружающая среда не давала повода для зарождения нездоровых половых привычек.

Таким образом, в половом воспитании основной вопрос – вопрос среды, как и в прошлом столетии: в развращенной среде, ясно, развращается ребенок.

Отсюда проистекает требование к взрослым быть очень осторожными в своем сексуальном поведении при ребенке, даже маленьком. В исследовании П.П. Блонского каждый шестой испытуемый

получал свое первое эротическое впечатление от родителей, являясь свидетелем их полового акта или гигиенических процедур, открыто совершаемых матерью над своими половыми органами /2/

Стесненность жилищных условий, несомненно, играет свою негативную роль в этом. Но даже в этих жилищных условиях вредит ребенку широко распространенное среди взрослых убеждение: «Он еще маленький и ничего не понимает, при нем можно». Если маленький ребенок, действительно, еще не понимает, то все же он видит, запоминает и любопытство повторить пробуждается, сексуально возбуждается.

Второе требование, которое необходимо предъявить к родителям и педагогам, - это требование лучшего надзора за ним, вернее, за теми, кто общается с ним. Безнадзорность в половом воспитании вредит не меньше. Опять сплошь и рядом расхожее мнение: «За ребенком все равно не уследишь», «между маленькими детьми ничего не может быть» и прочее. Мы часто наблюдаем, что к маленькому ребенку тянутся старший ребенок другого пола, они стремятся уединиться вдвоем или в небольшой компании (например, два старших мальчика с одной маленькой девочкой). Или часто встречается такой факт: приехал в гости взрослый мужчина, друг папы в гости. Они хорошо выпили вместе и родители уснули. А пьяный дядя, оставшийся один, направляется в комнату спящей в отдельной от родителей комнате девочке для реализации своих сексуальных намерений. Таких бытовых сцен надругательств над девочками (отец - алкоголик, отчим) можно часто наблюдать. В этом плане мать должна быть предельно бдительной, не оставлять без контроля подобную ситуацию.

В подростковом возрасте в связи с половым созреванием повышается половая чувствительность и возбудимость, а вместе с тем усиливается опасность образования дурных привычек, избежать которые можно при условии, если подросток будет жить содержательной жизнью, если его будет окружать здоровая, в моральном и гигиеническом отношении, атмосфера.

Родители и педагоги должны приучать девочек и мальчиков носить одежду и обувь соответствующего фасона и материала. Это не значит, что школьница непременно будет выглядеть старомодной девицей. Можно подобрать модные красивые платья, но при этом одежда не будет стеснять развивающееся тело, а туфли – сдавливать ногу. Узкая обувь влечет за собой плоскостопие, а обувь на высоком каблуке может привести к развитию узкого таза. Для этой возрастной категории можно предложить ряд уже имеющихся книг.

Начиная со старших классов начальной школы, программа полового воспитания фактически делится на две части: 1) обсуждение вопросов, касающихся человеческой сексуальности, и сообщение информации на эту тему на уроках по всем учебным предметам по мере возникновения этих вопросов; 2) занятия по половому воспитанию в специально отведенные часы. Можно успешно проводитьовое воспитание на уроках по таким дисциплинам, как социальные науки (история, текущие события, антропология, социология и тому подобные), английский язык (особенно литература, предоставляющая богатый материал о человеческом поведении) и естественные науки (особенно биология), а также использовать для этого возможности, появляющиеся при индивидуальных беседах с учениками.

Седьмой и восьмой классы – это критические годы, когда большинство учеников вступают в пубертатный период и вызывают острый интерес, как к социальным, так и физиологическим аспектам сексуальности, но лишь немногие уже проявляют сексуальную активность; большинство из них только размышляют об этом. В этот период можно провести четырех- или шестинедельный курс, включив в занятие чтение материалов по предложенным выше темам, а также их устное и письменное обсуждение и проверку усвоения материала на фактах, имеющих значение для данной местности./3/

В старшем школьном возрасте завершается половое созревание и наступает период окончательного формирования половой системы. С юношами и девушками следует проводить откровенные беседы на эту тему.

Нельзя не согласиться с Р. Борманом и Г. Шиле, утверждающими, что «обречены на провал любые попытки представить детям мир, свободный от отношений пола, поскольку сами дети все видят и слышат... Перед наступлением половой зрелости дети должны иметь необходимые и ясные сведения об анатомии половых органов, о физиологических процессах полового развития, основных фактах физиологии и психологии половой жизни, о размножении, зачатии, беременности, эмбриональном развитии и процессе рода. К этому времени они должны быть знакомы с правилами сексуальной гигиены и нормами... половой морали, чтобы разумно управлять своим будущим поведением в отношениях с представителями противоположного пола» /4/. О чём должны всегда помнить? Прежде всего, что

случайные половые связи могут привести к заражению венерическими заболеваниями, к беременности, которая чаще всего искусственно прерывается и ведет к тяжелым осложнениям. Аборт, произведенный при самых гигиенических выдержаных условиях, влечет за собой воспалительные процессы, результатом которых нередко является бесплодие. К бесплодию могут привести венерические заболевания, как у женщин, так и у мужчин.

Помимо этого, ранняя половая жизнь задерживает рост организма, истощает нервную систему, что не проходит для него бесследно. В таких случаях развивается раздражительность, нарушается сон, проявляется вялость, быстрая утомляемость, снижается работоспособность и интерес к учебе, к школе.

Надо разъяснять молодежи и то, что преждевременная половая жизнь опустошает и нравственно. Надо убедить юношей и девушек в несостоятельности мнения, будто половое воздержание пагубно отражается на здоровье. Наука опровергает такие рассуждения. Медицина знает множество фактов, говорящих о вреде для здоровья ранней половой жизни.

Что же касается качественных нарушений нормального сексуального развития, то можно остановиться на проблеме ипсаций – самоудовлетворения полового влечения, которое производится за счет определенных манипуляций с половыми органами (все остальные нарушения встречаются не часто и нуждаются индивидуальных консультаций у узких специалистов).

К сожалению, взрослые – учителя и родители – до сих пор не выработали грамотного научного отношения к этому довольно распространенному явлению (до 90% у мальчиков и не менее 50 % - у девочек) явлению. Это пугает многих родителей, для которых это некий сигнал «сексуальной распущенности», представления об этом явлении как о пороке или болезни, приводящее к импотенции. Между тем, по мнению большинства современных сексологов, ипсация в подавляющем случае совершенно безвредна. Более того, она может даже оказаться полезной – прежде всего, в плане скорейшего сексуального пробуждения женщины в браке (по данным известного американского сексолога А.Кинси, среди занимавшихся ипсацией женщин в первый год замужества фригидными оказались 15 процентов, а среди не занимавшихся – целых 35 процентов). Тем не менее, даже и к такой статистике, нужно отнестись разумно, настороженно. Не понимать буквально, как некое повальное увлечение этим явлением. Как говорят, всему свое время. Скорее всего, в этой ситуации можно предположить об эмоциональном неблагополучии. В связи с этим учителям, психологам следует оказать помощь в овладении приемлемыми способами межполового общения и расширении его круга – именно расширении, а не сужении! Во всех случаях подозрений по поводу ипсаций следует рекомендовать посещение врача по поводу возбудимости и раздражительности ребенка; пересмотр его режима с целью увеличения физической нагрузки (занятие спортом, регулярные прогулки перед сном, обязательные гигиенические процедуры) и переориентация полового влечения (через творческие занятия, хобби и.т.д.).

1. Макаренко А.С. Т.4. -С. 406-416.
2. Блонский П.П. *Очерки детской сексуальности. Избранные педагогические и психологические сочинения в 2-х томах. Т. 1 /Под ред. А.В. Петровского. -М.: Педагогика, 1979. – 304 с.*
3. Зюбин Л.М. *Психология воспитания: Метод. Пособие. -М.: Высш.шк., 1991. – С.49-63.*
3. Борман Р., Шиле Г. *Родителям о половом воспитании /Пер. с нем. -М., 1979. – С. 24-25.*

Түйін

Бұл мақалада жыныстық тәрбие жөнінде жалпы түсінік, оның негізгі мәселелері және жыныстық тәрбиенің жолдары мен әдістері Блонский П.П., Фрейд З., Макаренко А.А., Буслаева З.П., Прозецкая А.Г. т.б. ғалымдардың идеяларына сүйене отырып қарастырылды.

Summary

The article studies representations, general problems and ways of gender education, based on the ideas of Blonsky, Makarenko, Freud and modern Russian experts in gender education, such as Buslaeva, Prosetskaya and others.

БАСШЫНЫң ЖҰМЫС ҚАБІЛЕТТІЛІГІН ҚӨТЕРУДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Н.С. Ахтаева – психол.эыл.д., Абай атындағы ҚазҰПУ,
А.Б. Имналиева - Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың магистранты

Басшының еңбегі – ауыр еңбек. Ол тек қана басшы күрделі техникалық-ұйымдастыруышы және басқару міндеттерін шешетін болғандықтан ғана емес, сонымен бірге ол үнемі адамдардың зейінінде болатын болғандықтан, оларға жеке үлгі болатын болғандықтан, оларды тәрбиелеумен айналысатын болғандықтан. Осыны жүзеге асыру үшін жүйке қуатының үлкен шығынын талап ететін, үлкен өзін басқарушылық қажет.

Басшы еңбегінің психогигиенасының негізгі бағыттары. Еңбек пен демалыстың психогигиенасын сактау жоғарғы адамзаттың қабілеттіліктерді анықтауды жеңілдетеді. Өзінің денсаулығына жақсы қарайтын адам өзінің жеке «корын» қайта жаңғыртуға, оны жақсы қолдануға көп мүмкіндіктерге ие. Бұны әрбір басшының өндірісте де, одан тыс кездерде де психогигиенаның белгілі-бір ережелерін сактау бойынша мүмкіндіктерді іздеу қажеттігі айтады. Қоптеген адамдар бұл ережелермен жақсы таным, алайда оларды жүйелі пайдаланудың деңгейі аз.

Адамдардың денсаулықтың мәнін түсінуі мен олардың оған деген қатынастарының арасындағы айырмашылықты түсіндіретін себептер көп. Олардың ішінде адамдардың өз денсаулықтарына деген өзіндік сенгіштігінің, өзіндік бағытталуының жеткіліксіздігі мәнді болып келеді.

Сонымен, біз тексеруден өткізген басшылардың құндылық бағдарларының арасында денсаулық 5 – 9-шы орындарда болып шықты. Сұрақтамадан өткен басшылардың көбісі, өздерінің оған екі жағдайда: демалыс кезінде немесе дәрігердің көмегінсіз болмайтын кезде зейін аударатындықтарын айтты. Қалған уақытта олардың денсаулықтары, олардың барлығының жұмыс шарттары мен жастың үнемі күш толтыруды, ағзаның ауруларға қарсы тұру қабілетін жетілдіруді талап ететіндігін түсінетіндіктеріне қарамастан, «қараусыз» қалады, сәйкес орын толтырусыз шығындалады.

Оз денсаулығын әрбір адам сактауы тиіс. Денсаулыққа деген жауапкершілікті қатынастың басталуы қарапайым гигиеналық жағдайларды сактау болып табылады. Гигиенаның мәні адам ағзасының қалыпты қызмет етуіне жағдай жасайтын ғылыми негізделген талаптарды орындауда. Гигиеналық талаптар профилактикалық міндетте. Олар бар болғанда бұлшықтеттік және жүйке жүйелерінің жақсы дамуы қамтамасыз етілетін, ортамен (сыртқы факторлармен) адамның өзара әрекеттесу жағдайларын жасауға бағытталған. Гигиеналық талаптар бұлшықтеттік және жүйкелік қуатты және адамның ішкі мүшелерінің іс-әрекетін шығындаудың жақсы кестесін жасауға көмектеседі. Еңбек үнемі адам құштерінің қысымымен байланысты болады, сондықтан да өндірістік шаршаудан қашып құтылуға болмайды. Шаршау үнемі еңбекті дұрыс ұйымдастырмаудың салдары деп пайымдау дұрыс емес. Еңбекті нашар ұйымдастыру шаршау процесін тереңдетеді, оның физикалық және психикалық параметрлерін асқындырады. Жалпы алғанда шаршау – бұл адам денсаулығының бұзылуын алдын-алуға бағытталған, оның табиғи корғаныс реакциясы болып табылады. Адамның шаршауы мен еңбекке деген қабілеттілігінің арасында тұра байланыс бар.

Жұмыс қабілеттіліктің белгілі-бір деңгейін ұстау, шаршау ағзадағы қандай да бір патологиялық өзгерістерді туғызбайтын жағдай жасау, бір қатар гигиеналық талаптарды орындаудың мүмкін емес.

Еңбек іс-әрекетінде қарым-қатынас гигиенасына маңызды рөл берілген. Ол қарым-қатынас мәдениеті сияқты кең түсініктің бір элементі болып табылады. И.П. Павлов: «Өте құшті тітіркендіргіш – бұл адамдар», - деген болатын. Қазіргі кездегі «өндірістің ғылыми-техникалық күйі, оның қызмет етуінің экономикалық мақсатқа бағыттылығы еңбек іс-әрекетінің ұжымдық формаларын бірінші жоспарға шығарған жағдайларда барлық әр түрлі формалардағы қарым-қатынас аса маңызды рөл атқарады және еңбек ауқымы кең іске айналады». Еңбектің бригадалық формалары, өндірісте демократиялық институттарды дамыту, еңбек етушілерді бос уақытты бірге өткізуге тарту, адамдардың қарым-қатынастары үшін қарым-қатынас адамдардың рухани күйлеріне жақсы әсер ететін, әлеуметтік сипатты әр түрлі зақымдаушы факторлардың әсерінен жүйке жүйесін қорғайтын қарапайым жағдайлар жасауды болжайды.

Осының барлығы адамдардың тікелей қатысы болып табылады. Қарым-қатынас гигиенасы жақсы сөйлеу ережелерін сактауды, адамдардың бір-біріне деген адамгершілікті қатынастарын, олардың сезімдеріне деген күрметті және төзімді қатынастарды білдіреді. Адам өзінің келбетімен адамдармен

қатынасқа түсуді көрсетуі тиіс, өзінің жағымсыз эмоцияларымен сақталуы көбінесе адамдардың денсаулықтарына жағымсыз әсер ететін конфликтілі жағдайлардан қоргайтын профилактикалық шараларды, қарым-қатынас гигиенасының элементтерін көрсетуі тиіс.

Қарым-қатынас гигиенасы адамдардың психикалық денсаулықтарымен байланысты. Психологтардың анықтаулары бойынша, психикалық денсаулық – бұл адамның өз-өзіне көнілі толатын, баскаларға дұрыс қарайтын және өмірлік кедергілерге карсы тұруға қабілетті болатын ішкі күй. Адамдардың рухани күйлері – олардың жалпы денсаулық күйіндегі ең нәрсіз жері.

Денсаулыққа жағымсыз әсер ететін «тәуекел факторларының» құрылымында ұзақ мерзімдік ақыл-ой қысымынан шаршау, тікелей қарым-қатынас деңгейіндегі жолы болмаған қатынастар, жеке жоспарлар мен күтулердің іске аспауы сияқтыларды атауға болады. Аталған факторлар адамның жүйке жүйесінің оңай қозуын және тез шаршауын шарттандырады. Ол өзіне тән емес шаршағыштықта, ішкі мазасыздықты, қандай да бір үнемі болатын қысым мен мазасыздандырылған ауруға болады. Бұндай күйді неврастения деп атайды. Бұл ауруға жүйке іс-әрекетінің әр түрлі типті адамдары, көбінесе - әлсіз типтер, аз жағдайларда – жүйке іс-әрекетінің күшті типтері шалдығады.

Неврастения, тіпті ең бастапқы формасында да, бұл егер оны өз уақытында жоймаса немесе кеңею мүмкіндіктерін шектемесе, ауыр салдарларға алғып келуі мүмкін адамның психикалық денсаулығының мәселесі. Әрбір адам өзіндегі ішкі тежелу немесе тітіркену процестерінің қаншалықты әлсірегендігін өзіндік күй, тұс көру секілді көрсеткіштер бойынша анықтай алады.

Өз психикалық денсаулығын өзбетінше бағалаудың аталған көрсеткіштеріне жан-жақты тоқталмай-ақ кояйық. Оптимисттік бағдар, адамдарға деген адамгершілікті қатынас, жақсы тәбет, бір қалыпты және терең тұс көру – бұл мәліметтердің барлығының осыларға ие адамның неврастениядының, оның психикалық денсаулығы мазасыздандырылған айтуға мүмкіндік беретіндігі жалпыға мәлім.

Егер адам ұзақ уақыт сабасына түсе алмаса, қандай да бір мазасыздану мен сенімсіздік сезімін қамтыса, тамақтан ләззат алмаса, үйкесі дұрыс болмаса, онда бұлар күттірместен дәрігерге көрінудің жеткілікті симптомдары болып табылады.

Бұл симптомдар өте жіңінен жағдайларда сырқатты күй, «жанышылғандық», жоғары тітіркенгіштік, бастың ауруы сияқты күйлермен тольғады. Осылардың соңғысына ерекше зейін аударған жән. Мамандардың пікірлері бойынша, бастың ауруы жіңінен жағдайларда, арасында таралған формасы неврастенияды болып табылатын невроздарда кездеседі. Келтірілген фактілер, әрбір басшының психогигиенаға тиісті мән бергендейгін қаншалықты маңызды екендігін дәлелдейді.

Миды бір езгілде бірнеше әр түрлі жоспарлы және жауапкершілікті жұмыс процестеріне «тартуға» болмайды. Бір нәрсеге ғана ден қою есте сақтау мен ойлау процестерін жақсы пайдалануға әсер етеді.

Басшының ақыл-ой еңбегін ұйымдастыру бойынша бірнеше практикалық ұсыныстарды беруге болады. Мысалы, жұмыс күнінің кестесін қатаң ұстану, демалыс үзілісін және зейінді жұмыстың бір түрінен екіншісіне аударуды ұстану, есте сақтауды жазуға, компьютерге жазуға, басқа адамдарға беруге болатын ақпараттардан босатуға тырысу қажет. Алдын-ала күніне және аптасына басқару және қоғамдық-саяси жұмыстардың қандай түрлерін орындау түргандығын білген аса маңызды. Егер бұқаралық сөз сөйлеу немесе дайындығы қосымша нервтік-психикалық шығындарды талап ететін жауапкершілікті жиналыска қатысу қажет болса, онда өзінің басқару іс-әрекетінде бірнеше женілдетулерді жасау керек: бір нәрсені басқа күндерге ауыстыру, бір нәрсelerді қарамағындағы адамдардың біріне тапсыру және т.б.

Интеллектінің шығармашылық потенциалды қолдану сонымен қатар жүйелік артық жұмыстардан қашумен де байланысты. Пайда болып келе жатқан ақыл-ойлық шаршаудың кішігірім белгісіне бірден мән беру, орталық жүйке жүйесінің іс-әрекетінің дезорганизациясына жол бермеу керек. И.П. Павловтың пікірі бойынша, әдетте, артық шаршау адамның көп жұмыс жасауының салдарынан емес, еңбек кестесі мен демалыстағы қателіктердің, ми физиологиясын білмеудің нәтижесінде туындарды. Мысалы, өзінің темперамент типін білу адамға жұмыс және демалыс кестесі дұрыс анықтауға, қарым-қатынастың сәйкес формаларын тандауға, өзіндік бақылаудың тиімді шараларын табуға көмектеседі.

Осы жағдайды түсіну үшін темпераменттің холериктік типін алайық. Осы темпераментке ие адамдарға қуаттылық, іс-әрекеттің бір түрінен екіншісіне тез ауысу, контакттыға оңай түсү тән. Сонымен бірге холерикке бір нәрсеге шоғырлану киян, ол тез шешімдерді қабылдауға икемді, қандай да бір қын кедергіге кездескенге дейін ол энтузиазмға толы болады.

Темпераменттің осындай қасиеттерін білуден нені алуға болады? Олардың «таза түрде» сирек кездесетіндігіне қарамастан, темпераменттің сипаттамаларын негізге ала отырып, адам өзі психологиялық

жоспардағы маңызды қорытындылар жасай алады. Сонымен, холерикке өз бойында ұстамдылық, зейіннің шоғырдануы секілді қасиеттерді колыптастыру, қын жағдайларда берілмеуге, ал экстремалды жағдайларда – шешім қабылдауға асықпауға тырысу қажет. Осылайша, холерик басшы «жақсы тежегішке» ие болу керек. Немесе адамның әдеттерін алайық. Олар біздің әрқайсымыздың өмірімізде маңызды рөл атқарады. Себебі ең алдымен, олар автоматты түрде іске қосылады және жиі жағдайларда біздің тілектерімізге тәуелсіз түрде жүріс-тұрысты алдын-ала анықтайды. Егер адамда пайдалы әдеттер болса, онда оған өзінің жүйке қуатының көп бөлігін сақтай отырып көптеген өмір процестеріне ену оңай болады. Пайдалы әдеттер шенбері саналуан болып келеді. Оларға, мысалы, жеке гигиенаның, еңбек пен демалыс гигиеналарының ережелерін сақтауға байланыстылардың барлығы жатады: бір уақытта жату және тұру, күнделікті таңтеренгі жаттығу жасау, суга тұсу, курделі өндірістік тапсырмаларды «ми таза болғанд» шешу, жұмыс уақытында уақытша босансу үшін үзілістер жасау. Қарым-қатынас гигиенасына жататын пайдалы әдеттер де болады, олар: бірінші амандасу, жасы үлкендерге орнынан тұрып құрмет көрсету, адамдарға көмек көрсеткенде оларға шыдамдылықпен қарау және т.б.

Алайда зиянды әдеттер де болады. Олар кейде адамда тамырланғандығы соншалықты, олардың көрінудерін жұмсарту немесе олардан құтылу үшін үлкен күшті талап етеді.

Әдеттер – бұл адамның константасы. Жаман әдеттер адамның мінезіне мәнді шамада жағымсыз әсер етеді. Э.Н. Циолковский, салауатты өмір салты туралы өзінің түсініктерін кальптастыра отырып, оның маңызды қорсеткіштерінің бірі ретінде зиянды әдеттерден бас тартуды атаған болатын.

Ең зиянды әдеттердің бірі темекі шегу және спирттік ішімдіктерді қабылдау болып табылады. Фалымдардың анықтаулары бойынша, темекінің көп жылдар бойы шеккен адамның тамырлары 10 -15 жыл ерте ескіреді. Құніне 20 тал темекі шегетін адам, 20 жылда өз өкпесіне 6 кг. саж жинайды екен.

Темекі шегетін адамдар өздерінің қарам-қатынасқа түсken адамдарына өте көп қолайсыздықтар туғызады. Жаңып жатқан темекінің түтінінің және темекі шегушінің аузынан шыққан түтіннің 70%-ы адам үшін зиянды заттармен ауаны ластай отырып қоршаған ортаға туседі. Басқа адамдар темекі шегіп отырған жердегі темекі шекпейтін адамның бір сағат болуы оның темекінің төрттен бір бөлігін шеккенге сәйкес келеді.

Өз денсаулығынды сақтау үшін зиянды әдеттерден бас тарту қажет. Бір жағдайларда оған өзін-өзі сендіру және өз әрекеттерін өзіндік бақылау, өзінің еріктік бағдарын үнемі жоғарылату жолымен қол жеткізіледі, ал басқа жағдайларда – дәрігерге баруға тұра келеді.

«А» және «Б» типті адамдар. Шаруашылық басшылардың тұлғалық-іскерлік қасиеттерін, олардың еңбек ету жағдайларын зерттеу ерекшеліктер мен психоэмоционалды қырларды ескерудің маңыздылығын дәлелдейді. Бұл сақталуы басшыға өзінің жұмысшылармен қатынастарын жақсы реттеуге, өзінің эмоциялық қысымының дәрежесін жұрыс анықтауға көмектесетін психологиялық талаптардың бірі.

Эмоция – бұл жүйке жүйесінің сыртқы немесе ішкі тітіркендіргіштердің әсерлеріне табиғи реакция. Адам жағымсыз эмоцияларға ие, өйткені қындықтардан қашу, күшті қайғырулар мен әсерлердің қажетсіздігінен асқынудардан қашу нервтік-психикалық жүйені жайландырады.

Озінің жүйке жүйеніді жаттықтыру үшін, бір қатар психопрофилактикалық шараларды сақтау қажет. Алғашкы қамкорлық – бұл өз психофизикалық жағдайынды белгілі-бір деңгейде ұстau.

Басқа профилактикалық шара ретінде басшының өз психикасының, оның эмоциялық механизмінің ерекшеліктерін білу алынады. Мысалы, адамдардың 20 25 %-ы әр түрлі эмоциялық әсерлерге «бастапқы дайындыққа» ие екендігі мәлім: спортшы жарыстың алдында қобалжиды, пропагандист сөйлеу алдында мазасызданды, жоғарғы жерде өз ұжымының жұмысы туралы есеп беруге дайындалған басшы қобалжиды. Бір адамдарда бастапқы эмоциялық қозушылық ауырлықсыз өтеді, іс-әрекет процесінде тез өshedі, ал басқаларда ол ағзадағы физиологиялық қозғалысты туыннатады. Бұл қан қысымының жоғарылауы, жүрек қағысының күшеоі, тыныс алушың бұзылуы, тамыр соғысының жиілеуі секілді қорсеткіштермен дәлелденеді. Психологиялық жоспарда бұндай адамдар өзінің күштеріне деген сенімділікті жогалтады, зейінің бір нәрсеге шоғырландыра алмайды. Кейде денсаулық үшін бұдан да қатты салдарлар болуы мүмкін.

Өндіріс жағдайларында адамдарға талап қойғыштықсыз, берілген іске «жеке жауапкершіліксіз» болмайды. Бұндай міндетті шешу басшыдан өз эмоцияларын дұрыс басқаруды талап етеді, ол үшін ол өзінің эмоциялық механизмінің плюстері мен минустарынға біліп қоймай, сонымен қатар өз

қарамагындағылардың психикаларының ерекшеліктерін де білу қажет. Ғылыми әдебиеттерде тұлғаның психикалық ерекшеліктеріне тәуелді екі бір-біріне қарама-қайшы адамдар типі құрастырылған, олар: «А» және «Б».

«А» типіне қатал дамыған жауапкершілік сезімімен, шеткі билік құмарлықпен, әрқашанда жетістікке ұмытумен ерекшеленетін адамдар жатады. Бұл жұмысқа қабілетті, жүйелі түрде демалуды кейінгө қалтыратын, үнемі жұмысқа берілген адам типі. Бұндай адамды өзін мойындау талабы, онда үнемі айқын анықтала бермейтін өз мақсаттарына қол жеткізудегі белсенділік ерекшелейді. «А» типі қатаң конфликтілі тұлға.

«Б» типіндегі адамдар – бірқалыпты, асықпайтын, салиқалы, өзіне қосымша жұмыстар алмайтын, демала алатын және демалуды жақсы көретіндер. Бұндай адамдар демалыс кезінде демалу туралы, үйде – жанұя туралы ойлайтындар. Олар қайрымды, асықпайтын, қындықтарды, өмірлік кедергілерді оңай бастан өткереді, кез-келген қатаң талапты философиялық тұрғыда қабылдайды.

«А» және «Б» типіндегі адамдарды салыстыра отырып қандай қорытындылар жасауға болады? «А» типіндегі адам жұмысқа барынша беріледі, оның жүйеке жүйесінде беріктіктің қоры жеткіліксіз болса да, ол қындықты жену үшін өз күшін аямайды. «А» типіндегі адамдарда өз жүріс-тұрысын өзіндік басқару мен өзіндік реттеу әлсіз жүзеге асырылады. Бұл жоспарда «Б» типінің адамдары басымдылыққа ие, бұл олардың денсаулық күйлеріне, олардың жұмыс қабілеттілігіне жағымды әсер етеді.

«А» типінің адамдары психологиялық тұрғыда экстремалды жағдайларда көбінесе жарылуға, қорғансыздық немесе тіпті мүсәпірлік сезімінің пайда болуына жақын болады. Ал «Б» типінің адамдары бұған аз түседі. Мазасыздық, қайғы, ашу, қорқыныш сияқты жағымсыз эмоциялар бұндай адамдарда болып жатқан оқиғаларды рационалды бағалауға орын беріп ұзаққа созылмайды.

Әрине, адамның психоэмоционалды қыры, оның көріну механизмі, ұсынылған екі модельдегіге қараганда, бай және қарама-қайшы болып келеді. Сонымен бірге бұл модельдер адамға өзінің қай типке көп жақын екендігін анықтауға көмектеседі. Өз типінің күшті және әлсіз жақтарын біле отырып өз психикалық денсаулығынның профилактикасымен мақсатқа бағытталған түрде айналысуға болады. Гигиеналық бір қатар шаралар «А» типінің өз эмоциялық механизмін артық жұмыс жасатпауына көмектеседі. Өз кезегінде «Б» типіне жататын адам да белгілі-бір қорытындылар жасай алады. Мысалы, олар іскерлік инициативасын көп көрсететін болады, ұжымның қоғамдық өміріне белсенді араласатын болады, қуаныш пен қайғыға ортактасуды үйренеді.

Түйін

Қазіргі таңдағы басшы еңбегінің занылыштарының бірі үнемі өсіп отыратын функционалды қысымдар болып табылады. Сондықтан да, басшылар еңбек іс-әрекеті процесінде өз денсаулығын сактау бойынша қарапайым талаптарды орындаулары қажет.

Резюме

В статье рассматриваются психологические аспекты развития работоспособности современного руководителя, прежде всего, повышение ответственности руководителя за свое психологическое здоровье, рациональное сочетание труда и отдыха.

Summary

The article studies psychological aspects of the development of workability of modern manager, first of all, increasing manager's responsibility for his own psychological health, rational combination of labor and rest.

О ВЗАИМОДЕЙСТВИИ ШКОЛЫ И СЕМЬИ

**А.С. Тотанова – профессор КазНПУ имени Абая,
Г.К. Курбанова – студентка 2 курса ППФ КазНПУ имени Абая**

Семья занимает центральное место в воспитании ребенка, играет основную роль в формировании мировоззрения и нравственных норм поведения ребенка. Семья является ячейкой школьного коллектива. Педагогическое взаимодействие школы и семьи состоит в создании благоприятных условий для личностного развития и роста детей, организации активной жизни человека, ведущего достойную жизнь. Основная задача педагога в организации взаимодействия с родителями - активизировать педагогическую, воспитательную деятельность семьи, придать ей целенаправленный, общественно значимый характер. Взаимоотношения всех участников учебно-воспитательного процесса, положительные жизненные примеры и духовные ценности, способствуют становлению личности. Большую социальную значимость играет целенаправленное общение с семьей. Взаимодействие школы и семьи должно быть индивидуальным, и поэтому педагог должен действовать в каждом конкретном случае из расчета с кем проживает ребенок, какие условия жизни, место проживания, социальный статус семьи и т.д. В воспитании неуместны общие рекомендации, инструкции, методические разработки и распоряжения /1/.

Рекомендации данные одной семье нельзя апробировать на другой семье. В данных ситуациях нужно научиться избегать советов. В функции школы входит информирование, поддержка учащихся и родителей, в свою очередь, семья реагирует и помогает школе. В семье воспитание строится на любви, опыте, традициях, личном примере из детства, на советах соседей. Данное взаимодействие определяет педагогическую тактику школы, позволяет педагогу находить верные слова при общении с родителями, особую тональность взаимодействия с родителями. Родители не всегда должны говорить о своем ребенке, что он непослушный, капризный, плохой. Нужно научить родителей искать и находить в своем ребенке, что-то хорошее и индивидуальное.

Главное условие взаимодействия школы и семьи заключается в полном представлении о функциях и содержании деятельности друг друга. Чтобы эти субъекты могли понимать друг друга и представлять образ воспитательных возможностей друг друга, могли устанавливать реальные действия взаимопомощи, отдавать себе отчет, за чем это делается и четко представлять задачи воспитания, средства и конечный результат. Зачастую семья передает эстафету воспитания школе, тем самым, самоустранившись от процесса воспитания ребенка, как личности. Между тем, в личностном формировании ребенка должны участвовать обе стороны, при полном взаимопонимании и взаимопомощи друг другу. Семейное воспитание вносит эмоциональность в отношения, предполагает любовь родителей к детям и ответное чувство детей к родителям.

Теплота домашнего очага, комфортность состояния в домашней атмосфере стимулируют ребенка к восприятию бытующих в семье правил, манеры поведения, взглядов и стремлений. И для того, чтобы семья успешно справилась с воспитанием детей, родители должны знать основные педагогические требования и создать необходимые условия для воспитания ребенка в семье. Это, прежде всего, та семейная атмосфера, когда каждый из родителей и членов семьи понимает свою ответственность за воспитание детей. Условия правильного семейного воспитания – это рационально организованный быт, режим жизни в семье /2/. Идеалом, к которому стремится семья, школа, все наше общество, является всесторонне развитый человек, образованный, здоровый физически и нравственно, умеющий и любящий трудиться. С этой точки зрения и определяются основные задачи работы педагогов школ с родителями школьников: систематическое разностороннее педагогическое просвещение родителей.

Ознакомление их с основами теоретических знаний, с практикой работы с учащимися; привлечение родителей к активному участию в учебно-воспитательном процессе, формирование у родителей потребности в самообразовании, ознакомление учителей-предметников с разнообразными методами семейного воспитания, отбор и обобщение лучшего опыта. При построении взаимодействия семьи и школы должны учитывать определенные проблемы: воспитание в семье одного ребенка, специфика влияния неполной семьи на ребенка; дефицит общения родителей с детьми в связи с большой занятостью родителей.

Работа педагогов школ с родителями осуществляется по направлениям: со всем родительским коллективом, группой или индивидуально. Взаимодействие школы и семьи в воспитании необходимо,

поскольку родители хотят видеть своих детей достойными гражданами нашего общества. Без помощи семьи школа не может обеспечить высоких результатов воспитания. В отличие от социальных институтов семья воздействует на ребенка каждодневно, поэтому располагает почти неограниченными возможностями в формировании его личностных качеств. Налаживание с родителями доброжелательных контактов происходит легче, если педагог строит общение целенаправленно, учитывая ситуацию, заранее продумывает не только содержание беседы, но и ее ход, возможные варианты и неожиданные повороты /3/.

Давая советы, стремясь, если это необходимо, внести корректизы в воспитательные воздействия родителей на ребенка, нужно помнить, что прямое нетактичное вмешательство во внутренние дела семьи может вызвать протест и нанести трудно поправимый вред. Ведь каждый родитель воспитывает своих детей так, как считает нужным, исходя из своих знаний, умений, чувств и убеждений. Очень внимательно следует относиться к просьбам родителей. Не выполнить просьбу можно только в том случае, если ее выполнение может нанести вред ребенку. Индивидуальное общение не только дает возможность учителю оказать влияние на родителей, но и, в свою очередь, во многом помогает ему в выборе правильного подхода к детям.

Для получения разносторонних сведений об учащихся педагогу вместе с классными учителями необходимо изучить характеристики, данные в детских садах. Просмотрев документы, педагогу необходимо составить список учащихся, с родителями которых следует встретиться индивидуально, кого можно пригласить в школу на коллективную беседу. Для успешного взаимодействия школы и семьи в воспитании нужно, чтобы родители умели анализировать деятельность и поведение своих детей. А для этого необходимо: разработать содержание и методику педагогического просвещения родителей с учетом подготовленности их к нравственному воспитанию; пробудить у родителей как воспитателей интерес к процессу самообразования в области специальных педагогических и психологических знаний; совершенствовать взаимоотношения родителей с детьми и классным руководителем, расширять сферу их совместной деятельности и общения. Если между классным руководителем и родителями существуют доверительные отношения, педагог может попросить поделиться результатами своих наблюдений. Таким образом, обеспечивается единство требований школы, классного коллектива и семьи /4/.

Демократические преобразования в жизни общества повлекли за собой изменение образовательных парадигм, провозглашение принципа взаимодействия. Повышенный интерес педагогической науки к становлению личности вносит корректизы в практику обучения и воспитания. Особую актуальность в педагогике приобретают гуманистические, личностные подходы в учебно-воспитательном процессе. Эти тенденции требуют изменения в методах, формах и средствах обучения разным видам познавательной деятельности. Педагогический коллектив школы считает, что усиление воспитательной функции образовательного учреждения обуславливает необходимость совершенствования форм и способов взаимодействия школы и семьи, педагогов и родителей. Именно потому приоритетной задачей является усиление взаимодействия с семьей. В практике сложились наиболее рациональные ее формы: общие и классные собрания родителей, коллективные и индивидуальные консультации, беседы, лекции, конференции, посещение семей учащихся, оформление различных по форме и содержанию текстовых материалов, фотомонтажи, выставки работ учащихся. Родители привлекаются к участию в организации учебно-воспитательного процесса: руководство кружками, выступления перед родителями и детьми, подготовка и участие в проведении внеклассной и внешкольной работы, хозяйственная помощь. Индивидуальная работа с родителями и другими взрослыми членами семьи учащегося сложна и разнообразна.

Преимуществом индивидуальной работы является то, что, находясь наедине с педагогом, родители откровеннее рассказывают ему о проблемах внутрисемейных отношений, о которых никогда бы ни сказали при посторонних. При индивидуальных беседах необходимо придерживаться главного правила: содержание индивидуальной беседы должно быть достоянием только беседующих, оно не должно разглашаться. Многое в отношении школы и семьи зависит от первой встречи. В первом разговоре с родителями не следует говорить о трудностях работы с детьми. Нужно постараться, чтобы у родителей появилась уверенность, что учить и воспитывать их сына или дочь будут квалифицированные педагоги и для этого подготовлены все необходимые условия. Очень важна форма проведения индивидуальной беседы. Каждый собеседник должен уметь слушать. При знакомстве с родителями это правило необходимо соблюдать.

Большие возможности также представляет работа с коллективом родителей: широкая педагогическая информация, обмен опытом, создание в необходимых случаях общественного мнения, привлечение родителей к участию в жизни класса. Эта работа ведется в двух направлениях: повышение педагогической культуры родителей и более совершенное в связи с этим выполнение ими обязанностей по воспитанию своих детей, объединение родителей в сплоченный коллектив, деятельность которого направлена на повышение уровня учебно-воспитательной работы со всеми детьми. Основная форма работы с коллективом родителей – родительское собрание, которое проводится ежемесячно, а если это необходимо, то еженедельно. Родительские собрания сближают учителей и родителей, приближают семью к школе, помогают определить наиболее оптимальные пути воздействия в воспитательном влиянии на ребенка. На собраниях родителей систематически знакомят с целями и задачами, содержанием, формами и методами воспитания и обучения детей в семье и школе. Родительские собрания могут быть построены различно. Основная их часть - сообщение педагогических знаний - может выразиться в лекции, докладе, беседе, диспуте, дискуссии. Это может быть семинарское занятие, просмотр и обсуждение кинофильма, деловая игра между учителями и родителями.

Может быть проведено чтение отдельных статей, подборки выдержек из произведений классиков педагогической литературы, постановка проблемных ситуаций. Такой прием активизирует аудиторию, стимулирует обмен мнениями, стремление к педагогическому самообразованию. Одной из форм работы является проведение родительских собраний на параллелях. Родительские собрания помогают определить цели, возможности родителей в вопросах воспитания, позволяют помочь разобраться в проблемах, найти с помощью совместного поиска пути изменения, совершенствования, преобразования окружающей действительности. Интересно проходят выступления родителей перед учащимися. Это может быть рассказ о своей профессиональной деятельности. Такие выступления готовятся очень тщательно. Содержание и форма должны быть доступны детям.

Привлечение родителей к выполнению поручений, к ежедневной доброжелательной помощи школе – важная, насущная задача в работе учителя с семьей. Еще одной формой работы с родителями стало оформление стендов, уголков для родителей, буклетов. Такие уголки создаются в помощь учителю по осуществлению педагогического всеобуча родителей, по повышению их педагогической воспитательной культуры. Хорошо, когда содержание материалов в уголках совпадает с той темой, с которой в данный момент знакомят родителей. Это позволяет расширить, углубить знания, еще раз вернуться к сказанному, повторить, подчеркнуть необходимое. На стенде может быть раскрыта и самостоятельная тема. Педагог может отдельно работать с родительским комитетом класса - проводить конференции родителей /3/.

Педагоги школы опираются на положительный опыт семейного воспитания, используют его в воспитательном процессе для усиления положительных тенденций и нивелировки отрицательных. Первым и решающим условием положительно направленного взаимодействия являются доверительные партнерские взаимоотношения между учителями и родителями. Контакт строится таким образом, чтобы у родителей возникал интерес к процессу воспитания, потребность добиться успеха, уверенность в своих силах. Следствием такого педагогического взаимодействия является участие родительского актива в воспитании не только своего ребенка, но и класса в целом. Огромный эффект имеют коллективные дела школы и классов, в которых принимают участие родители.

Для успешной организации образовательного процесса необходимые знания о ситуации в семье, профессиональная помощь родителям и сотрудничество с ними в воспитании ребенка. Организация социального взаимодействия педагогического коллектива нашей школы с семьей предполагает ряд аспектов. Эффективными формами работы также являются индивидуальные тематические консультации, посещение семьи на дому, проведение родительских собраний. В систему работы школы вовлекаем родителей и в органы школьного самоуправления, создан Совет школы, комиссия содействия семьи и школы, родители руководят органом самоуправления. Родители учащихся не меньше педагогов и своих детей заинтересованы в успешной работе школы. Из всего вышесказанного можно сделать вывод: решение проблемы социализации личности ребенка невозможно без тесного сотрудничества и активного взаимодействия школы и родителей.

1. Макаренко А.С. Книга для родителей. Книга 2. – М., 1949.
2. Гнатенко О. Взаимодействие семьи и школы в интересах ребенка // Народное образование. – 2000. – №9.
3. Гребенников И.В. Школа и семья: Пособие для учителя. – М., 1985.
4. Нечаева А.М. Родитель и учитель как участники образовательного процесса // Начальная школа. – 1994.

Түйін

Бұл мақалада мектеп пен ата – аналардың, қарым-қатынасының жалпы сұрақтары қарастырылады.

Summary

In this article are considered general questions to interrelations school and parents.

НРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Ф.Г. Тулегенова - старший преподаватель КазНПУ имени Абая,

Т.Т. Тлеуколова - студентка 3 курса ППФ отделение ДОиВ

Для мыслящих людей разных исторических эпох было очевидным, что качество жизни народа зависит от его нравственности. Поэтому и педагогика нравственного воспитания подрастающих поколений имеет большую историю, истоки её идей кроются в трудах Конфуция ("Беседы и суждения"), Платона ("Государство"), Аристотеля ("Никомаховская этика").

В наше время в общественном сознании уже обозначился обобщённый образ человека, отвечающего требованиям двадцать первого века. Это физически здоровый, образованный, творческий человек, способный к целесообразному общественному труду, строительству собственной жизни, сферы обитания и общения, сообразно с основополагающими моральными принципами. Поэтому проблема нравственного воспитания в детском саду на современном этапе жизни общества приобретает особую актуальность и значимость.

Дошкольное детство - это период усвоения норм морали и социальных способов поведения. Когда ребёнок начинает активную жизнь в человеческом обществе, он сталкивается со множеством проблем и трудностей. Они связаны не только с тем, что он ещё мало знает об этом мире, а должен и хочет его познать. Ему, этому милому "пришельцу", нужно научиться жить среди себе подобных. [1]И не только физически жить, но хорошо, комфортно чувствовать себя среди людей и развиваться, совершенствоваться. А для этого важно понять, как люди общаются друг с другом, что они ценят, что порицают, за что хвалят, а за что ругают или даже наказывают. И вот в процессе этого сложного познания сам ребёнок становится личностью, со своим мировоззрением, со своим пониманием добра и зла, со своими реакциями на поступки других и собственным поведением.

Это всё - знание принятых в обществе норм и правил поведения и взаимоотношений, переживания, способность к сочувствию, сорадости, действия в отношении других людей, развитие собственных качеств - и составляет понятие «нравственность». Без неё человек не может жить среди других людей.

В основу нашей работы с детьми по нравственному воспитанию была положена идея В.А.Сухомлинского о том, что школьного возраста. Детей надо приучать жить среди людей, формируя у них определенные психологические качества (внимание, волю, эмоции) и навыки общения.

Нравственное воспитание детей: развитие личностных качеств

Многие родители пытаются воспитать ребенка по своему образу и прилагают максимум усилий, чтобы дети были похожи на них. Но никто не задумывается о том, что необходимо просто рассказывать о положительных человеческих качествах, приводить примеры, на которые ребенок будет равняться, чтобы вырасти настоящим человеком. Нравственное воспитание детей – это очень важный момент, который родители не имеют права упускать из виду.[2]

Если стараться воспитывать в ребенке только лучшие черты характера, то даже, если он и не будет полностью соответствовать вашим пожеланиям и представлениям, он вырастет замечательным, достойным человеком.

Если родители стараются перевоспитать ребенка, насилино склоняют его к чему-либо, не считаются с детскими пожеланиями и мечтами и не учитывают детские способности, то в таком случае, скорее всего, ребенок вырастет агрессивным, неудовлетворенным и невостребованным в жизни.

Маленький человек волен выбирать то, что ему по душе, а родители должны лишь немного направлять его, объяснять возможные нюансы. Необходимо помочь ребенку настроиться на ту стезю, о которой он мечтает, показать ему хорошие жизненные примеры.

Лучше всего, если свои предпочтения и пожелания вы представите ребенку в игровой форме. Философские рассуждения о смысле жизни и вечных ценностях вряд ли будут интересны детям.

Очень важно показывать свои ощущения, чтобы ребенок видел, что вы получаете удовлетворение от своей деятельности.

Нравственное воспитание детей: личный пример

Большое значение имеет личный пример. Родители должны помнить, что дети впитывают и копируют ваше поведение, а не ваши слова. К словам они лишь прислушиваются и часто пропускают мимо ушей. А если вы свои слова воплощаете в жизнь, то это является действительно прекрасным примером.

Дети обычно следят за действиями взрослых, анализируют их и делают для себя определенные выводы. Если ребенок понимает, что вы себя прекрасно чувствуете в той роли, которую выполняете, то он постараится вникнуть в ваши принципы и следовать им.

Если дети видят, что взрослые обманывают, то также станут говорить неправду, выдумывать и врать. Если вы будете использовать в своей речи грубые слова, то маленький ребенок посчитает это правильным и в следующий раз может повести себя грубо и пошло. Если родители ведут себя спокойно и нравственно, то и ребенок будет копировать их поведение и относиться также к ним.

Нравственное воспитание детей дошкольного возраста очень трудная задача и справиться с ней могут только целеустремленные и любящие родители.

Нравственное воспитание детей: умение делиться

Умение делиться, отдавать – очень ценное качество, которое характеризует человека с наилучшей стороны. Это признак духовности, секрет благополучия. Поэтому чаще показывайте ребенку, как вам нравится преподносить подарки близким, говорите, что вы испытываете радость, когда делитесь чем-либо.

Не обязательно отдавать материальные предметы, можно поделиться хорошим настроением, улыбкой, всем тем, что принесет радость другому человеку.

Свобода выбора для детей

Дети должны понимать, что любой выбор оказывается на последующих событиях, приводит к результату, положительному или отрицательному. Только от самого человека зависит, какое он примет решение или какой сделает выбор. Нельзя навязывать детям собственные решения, потому что таким образом можно вызвать лишь протест в ответ.

Не следует пугать детей тем, что в случае неправильного решения он будет наказан Богом. Бога не надо бояться, его надо почитать и любить. Духовно-нравственное воспитание детей должно заключаться в воспитании чувства любви и благодарности к ближнему.

Главное, что должны запомнить родители – не навязывать свои принципы, а направлять и помогать. Мы должны помнить, что каждый ребенок, прежде всего, – личность, со своими интересами, целями, достоинствами и недостатками.

Успешность в глазах ребенка

Не менее важным является понятие успешности. Ребенку обязательно надо объяснить, что это понятие не столько материальное, сколько духовное. Наличие материальных благ не является залогом успеха. Успех приходит к тем, кто исповедует доброту, сочувствие, кто может помочь близкому человеку

словом и делом, к тому, кто ощущает уверенность в собственных действиях и смело достигает поставленных целей.

Забота об окружающих

Ребенок должен уметь заботиться об окружающих. Чувство любви, доброты говорит о нормальном психическом состоянии человека. Такой человек не сделает зла, не обманет, не предаст в трудную минуту.

Если дети видят, что родители проявляют любовь к ним, к друзьям, к Богу, то они сами начнут почитать и любить ближних.

Родители должны привести достойный пример, которому смогут следовать их дети. Даже игрушки необходимо подбирать добрые, умные, которые представляют собой нравственных героев с нормальной психикой.[3]

Строгость и воспитание

Строгая дисциплина не является залогом хорошего воспитания. Однако, впадать в крайность и давать детям полную свободу действий тоже неправильно. Важно приучать к порядку, но не нагружать им. Строгость следует проявлять в случаях обмана, воровства и насилия. Помните, что воспитать доброго и достойного человека можно только в любви и понимании. Именно на это должны быть направлены все ваши усилия.

Когда ребенок повзрослеет, то он будет вести себя так, как вы его воспитали, исповедовать те ценности, которые вы в него вложили. Помните об этом постоянно и тогда вы сможете гордиться своими детьми.

Для формирования нравственных качеств личности ребёнка дошкольного возраста в детском саду, мы используем следующие методы:

1. Беседа. Беседуя с детьми, воспитатели побуждают их думать и говорить. Задавая им два-три вопроса, дают ребятам высказаться. Это позволяет педагогам понять, о чём дети думают, что знают из личного опыта.

В группе "Фантазёры" проводятся этические беседы - это плановые, подготовленные занятия с детьми. Например "Из какой я сказки?", где на примере героев сказок у детей закрепляются представления о таких качествах человека, как доброта, скромность, смелость, показывая их в сравнении с отрицательными качествами: жестокостью, злом, трусостью, ленью.

С помощью воспитателя ребята учатся справедливо оценивать поступки своих сверстников, а подчас и взрослых, учатся понимать, что можно, а что нельзя, что хорошо, а что плохо.

Примерные темы бесед: "Будь всегда вежливым", "Что хорошо, что плохо и почему", "Ваши добрые поступки", "Чем можно порадовать маму", "Что такое дружба?", "Кого люди называют смелым" и т.д.

2. Чтение и анализ художественных произведений, например, Сухомлинского В.А. "Почему Олечка не сорвала цветок?", А. Кузнецовой "Мы поссорились", К.Д. Ушинского "Умей обождать", А.Барто "Помощница". Эстетический фон нашим занятиям создают стихи, загадки, песни, включённые как в основную часть, так и в дополнительную работу с детьми. Литературный материал незаменим в нравственном воспитании ребёнка, поскольку детям легче оценивать поведение и поступки других, чем свои собственные. Для всестороннего развития личности мы включаем детей в различную деятельность, связанную с художественной литературой. Например, ребята создают свои рисунки по мотивам сказок, рассказов, организуем выставки работ.

3. Игра. Известно, что в дошкольном возрасте наиболее близкой и понятной для ребёнка деятельностью является игра. В работе с детьми мы используем коллективные игры-занятия, игры-упражнения, игры-инсценировки, игры-сказки, сюжетно-ролевые игры. При помощи игры можно решать самые разные коррекционные задачи: одна и та же игра для одного ребёнка может быть средством преодоления страха, повышения самооценки; для другого - средством оказания тонизирующего эффекта, для третьего - школой развития нравственных чувств, гуманных отношений со сверстниками. Мы проводим такие игры и упражнения:

- направленные на развитие способностей детей познавать себя и других людей ("Волшебные камешки", "Ласковые дети", "Ладошки", "Назови себя", "Волшебный стул", "Подарок другу").
- направленные на развитие эмоциональной осведомлённости: ("Цветовое настроение", "Маски", "Мы артисты")
 - направленные на овладение детьми неверbalными средствами общения: "Угадай кто я", "Зоопарк", "Скульптор", "Где мы были вам не скажем, а что делали - покажем".
 - направленные на овладение детьми вербальными средствами общения : ("Подари цветок", "Молчанка", "Большой разговор", игра интонациями).
 - направленные на овладение правилами пользования речью в различных социальных ситуациях: ("Разговор по телефону", "Как нам быть", "Как с тобой разговаривают").

4. Наблюдения за деятельностью педагога в процессе игр, занятий, труда. Улыбка воспитателя, кивание или покачивание головой, контакт взглядом, мимикой, совместные с ребенком действия при выполнении неприятного задания, совместная деятельность (конструирование, лепка, раскрашивание и т.п.), выслушивание, смех над шутками ребенка - все это оказывает влияние на формирование нравственных качеств личности ребенка.

Таким образом, программа нравственного воспитания дошкольников является своеобразным стержнем, вокруг которого целесообразно строить весь процесс их обучения. Воспитатель ежедневно устанавливает душевную связь с ребёнком. Если это достигнуто, то ребёнку легко учиться, легко общаться, легко жить в коллективе. И только тогда воплощаются мудрые слова Я. Корчака : "Воспитатель, который не сковывает, а освобождает, не ломает, а формирует, не подавляет, а возносит, не диктует, а учит, не требует, а спрашивает, переживает вместе с ребёнком много вдохновенных минут".

1. *Лихачев Б.Т. Эстетическое воспитание. - М., 2007. -416с.*
2. *Куликова Т.А., С.А Козлова. Дошкольная педагогика. - М., 2005. -525с.*
3. *Ветлугина Н.А., Дубровская Е.А. Программа эстетического воспитания. - М., 2000. -368с.*

Түйін

Бұл мақалада мектепке дейінгі жастағы балалардың бар болмысымен тәрбиесі айналасындағы мәселелер қарастырылған. Олардың жеке тұлғалық қасиеттерін дамытуға ықпал ету жайлары көрсетілген.

Summary

Moral education of children of preschool age is an original core round which it is expedient to build all process of their training.

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА РОДИТЕЛЕЙ КАК КОМПОНЕНТ ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПОТЕНЦИАЛА СЕМЬИ

А.С. Тотанова – профессор КазНПУ имени Абая,

П.Б. Байымбетова – студентка 3 курса ППФ КазНПУ имени Абая

Сегодня семья как социальный институт переживает острый кризис, причинами которого являются как внешние противоречия (между обществом и семьей), так и внутрисемейные противоречия, которые приводят к увеличению количества неблагополучных детей, разводам, что, естественно, не способствует успешному воспитанию и развитию детей. От деятельности родителей во многом зависит создание того педагогически целесообразного комплекса условий, которые играют решающую роль в формировании и развитии личности, изменении в воспитательных целях микросреды ребенка [1].

Под педагогической культурой понимают компонент общей культуры человека, в котором находит отражение накопленный предыдущими поколениями и непрерывно обогащающийся опыт воспитания детей в семье [2]. Педагогическая культура включает несколько таких компонентов, как понимание и осознание ответственности за воспитание детей, знание о развитии, воспитании, обучении детей, практические умения организации жизни и деятельности детей в семье, осуществление воспитательной деятельности, продуктивную связь с другими воспитательными институтами (дошкольное учреждение, школа). Значимость педагогической культуры в воспитательном потенциале семьи неуклонно возрастает. Это вызвано изменяющимися социальными условиями формирования личности, изменениями численного состава семьи и ее структуры, изменением и самого объекта воспитания. Ребенок становится все более информированным и развитым и потому руководство его нравственным созреванием требует высокой культуры и педагогического мастерства родителей. Педагогическая культура дает возможность осуществлять воспитательный процесс более целенаправленно и организованно, в какой-то мере снижает элементы стихийности в семейном воспитании.

Под педагогической культурой родителей понимают их достаточную подготовленность к воспитательной деятельности, умение проявлять качества воспитателя в процессе семейной жизнедеятельности [3]. Кроме того, содержание этого понятия предполагает совокупность специфических средств, овладение которыми делает семью способной организовать воспитательный процесс и руководить им в соответствии с определенными общественными требованиями. К таким средствам относят четкое осознание воспитательных целей, определенные психолого-педагогические знания, необходимые педагогические навыки и умения, формирование на основе знаний и умений педагогического мастерства (педагогический такт, наблюдательность, разумная требовательность к детям и уважение к ним). Показателем уровня педагогической культуры родителей во многом являются методы воспитания, которые находятся в их семейном арсенале. Первое место в педагогическом арсенале семьи занимает совет, разговор по душам и т.д.

Формирование личности ребенка происходит как под непосредственным влиянием объективных условий его жизни в семье, так и под воздействием целенаправленного воспитания со стороны взрослых. От деятельности взрослых, и, прежде всего, родителей, во многом, зависит создание того педагогически целесообразного комплекса условий, который играет решающую роль в формировании и развитии личности, изменении в воспитательных целях микросреды ребенка. Проблема организации единого целенаправленного процесса воспитания с момента рождения ребенка до его гражданской зрелости, в настоящее время, становится весьма злободневной. Недооценка воспитательной деятельности семьи ведет к самотеку и стихийности формирования личности ребенка. Успех сознательной воспитательной деятельности взрослых зависит от многих обстоятельств. Она становится эффективной в том случае, если осуществляется не в отрыве от реальной идейной и нравственной жизни родителей, а находит свое подтверждение в ней. Соответствие субъективного фактора объективным условиям сознательного и стихийного влияния на ребенка является законом эффективного процесса формирования личности. Успех воспитания обеспечивается при условии, когда оно соответствует установкам и требованиям общества, предъявляемым к воспитательному процессу, его содержанию и целям.

Педагогическая культура дает возможность существенно сузить тот элемент стихийности, который свойственен семейному воспитанию в большей мере, чем любому другому. Особо важную значимость педагогическая культура приобретает в связи с тем, что педагогическое воздействие на

ребенка необходимо уже в самом раннем его возрасте; кроме того, на дошкольное, т.е., преимущественно, семейное детство приходятся «сensитивные пики» в формировании качеств, служащих в дальнейшем эмоциональной основой нравственного и эстетического воспитания (способность к сопереживанию, наблюдательность, воображение). В этот же период у детей формируется способность к логическому мышлению. Главное средство воздействия родителей - язык, речь, а также педагогически грамотное использование детской литературы. Иными словами, в современных условиях уровень требований к педагогической культуре родителей настолько возрос, что их подготовка в этой области должна приближаться к профессиональной.

Педагогическая культура характеризует не вообще качественное состояние личности как воспитателя, а ее специфически качественное состояние. Будучи важнейшей и необходимой частью общей культуры человека, педагогическая культура тесно взаимодействует с ними, испытывает их влияние и представляет относительно самостоятельное явление. Педагогическая культура представляет собой совокупность специфических «механизмов» и средств, овладение которыми делает семью способной организовать воспитательный процесс и руководить им в соответствии с определенными общественными требованиями. К таким «механизмам» и средствам относится, прежде всего, четкое осознание воспитательных целей, а также способов их достижения. В свою очередь, к последним относятся, во-первых, определенные знания из области наук о воспитании, т.е. соответствующая сумма психолого-педагогических, этико-педагогических, физиолого-гигиенических и других знаний, во-вторых, необходимые педагогические навыки и умения.

Сущность педагогической культуры состоит в конкретно-историческом специфическом способе сознательного решения стоящих перед семьей воспитательных задач. Составной частью педагогической культуры является педагогическое мастерство родителей, формирующееся в процессе овладения педагогическими знаниями и их использования в практике. К основным чертам педагогического мастерства родителей относятся педагогический такт, умение быть чутким, справедливым и разумно требовательным к детям, владение педагогической техникой, наблюдательность и способность прогнозировать развитие ребёнка. Сила или слабость педагогических позиций родителей в наибольшей мере, однако, происходит от их общего интеллектуального уровня, одним из главных показателей которого является образование. Уровень интеллектуального развития определяет не только степень интереса к вопросам воспитания, ответственности родителей, но и меру чуткости, способности правильно понять и осмыслить, что же происходит в процессе возмужания их детей. Однако, интеллектуальная культура не является синонимом педагогической культуры, т.к. высокий уровень образования родителей сам по себе не гарантирует их продуманную педагогическую стратегию и тактику.

Формирование педагогической культуры родителей как относительно самостоятельный элемент педагогической культуры общества находит отражение в воспитательной практике семьи, в осознании ее взрослыми членами и воспитательных целей, и применяемой для их осуществления системы средств. Процесс этот носит, однако, в силу ряда объективных и субъективных предпосылок довольно сложный и противоречивый характер. Важнейшим показателем уровня педагогической культуры родителей является степень осознания и реализации целей воспитания, совпадающих с теми социальными запросами, которые предъявляются сегодня обществом к личности. Основными целевыми установками родителей в этом плане выступают получение ребенком соответствующего образования, формирование определенных нравственных качеств, подготовка к будущей трудовой и профессиональной деятельности, подготовка к выполнению будущих семейных ролей[4].

Основные цели семейного воспитания диктуются не только объективной потребностью подготовки ребенка к взрослой жизни, но и отвечают воспитательным возможностям семьи. Существенным недостатком целеполагания родителей в плане профессиональной ориентации является то, что далеко не всегда установки на определенную профессию увязываются с возможностью и способностями детей, их склонностями и интересами. Изъяны в профориентации детей в семье становятся ощутимыми на фоне тех возможностей, которыми располагают родители в выявлении их интересов и склонностей. Однако, эти возможности остаются в значительной мере нереализованными из-за недостатка соответствующих знаний и умения родителей направлять развитие способностей ребенка, особенно с учетом требований к кадрам, диктуемых современным состоянием народного хозяйства.

Во многих семьях сегодня недостаточно четко осознаны также цели, касающиеся подготовки молодежи к семейной жизни. Хотя в сознании родителей в последнее время наблюдаются некоторые

сдвиги в этом плане (больше внимания уделяется разъяснению сущности брачно-семейных отношений, формированию убеждений, установок и ценностей, влияющих на стабильность брака, обучению ведения домашнего хозяйства и т.д.), в целом эта сторона воспитания в семье остается весьма проблематичной. Наряду с сужением целей в практике части семей наблюдается своего рода престижный подход к задачам воспитания, находящий выражение в том, что и мальчиков и девочек настойчиво учат музыке, иностранным языкам, элементам высшей математики и т.д. Занимаясь всем этим, дети, конечно же, получают полезные знания, но очень часто дорогой ценой. Перегрузка детей лишает их активности, оказывается на физическом и психическом здоровье и даже на творческом, умственном потенциале, т.е. иногда ведет к результату прямо противоположному тому, который ставят перед собой родители[5].

Таким образом, наряду с существенными позитивными изменениями в осознании и реальной постановке воспитательных задач в семье, педагогическая культура родителей характеризуется серьезными недостатками. Во-первых, абсолютизация одних сторон воспитательной деятельности, например, получение высшего образования, и недооценка других, например, трудовое воспитание, воспитание культуры поведения. Во-вторых, представления о конкретном содержании отдельных целей-задач, например, воспитание семьиника. В некоторых семьях встречаются случаи искажения целей семейного воспитания, сведение их к заботам о материальном благополучии. При этом есть все основания считать, что отсутствие полного осознания целей семейного воспитания и необходимой сбалансированности в их постановке свойственно большей части семей. Отсутствие четких целей ведет к тому, что оно носит ситуативный характер с его незначительным эффектом, а элементы стихийности преобладают над сознательным влиянием родителей. Отсюда следует, что успех семейного воспитания, его общественно ценный результат, во многом, зависят от наличия у родителей той педагогической чувствительности к динамике социального развития и обусловливаемым ею требованиям к человеку, которая не может быть постигнута интуитивно, а должна быть привнесена извне, осмыслена как научно обоснованная педагогическая задача.

1. Азаров Ю.П. *Семейная педагогика. Педагогика Любви и Свободы.* – М., 1993.
2. Бондаревская Е.В. *Введение в педагогическую культуру.* – Ростов - на/Дону, 1995.
3. Семейное воспитание. Краткий словарь / Под ред. И.В. Гребенникова, Л.В. Ковинько. – М., 1990.
4. Гребенников И.В. *Повышение педагогической культуры родителей основа совершенствования семейного воспитания школьников.* – М., 1971.
5. Гребенников И.В. *Основы семейной жизни.* – М., 1991.

Түйін

Бұл мақалада отбасындағы ата- аналардың педагогикалық мәдениеті қарастырылған.

Summary

In this article the pedagogical culture of parents as a component of educational potential of a family is considered.

МНОГОДЕТНАЯ СЕМЬЯ КАК ЯЧЕЙКА ОБЩЕСТВА

**А.С. Тотанова – профессор КазНПУ имени Абая,
А.Е. Билялова – студентка 2 курса ППФ КазНПУ имени Абая**

Многодетная семья не просто ячейка общества, а целое мировоззрение, формирующее особый уклад и стиль жизни. В ней есть и свои недостатки, и безусловные достоинства. Этот стиль не принимается окружающими, какое мощное сопротивление социальной среды приходится преодолевать молодым людям, создающим большую семью. Это сопротивление тихое и почти неосознанное, сродни легкому, но плотному течению воды в реке, когда идешь ему навстречу /1/. Автор периодической таблицы химических элементов Д. Менделеев был 17-м по счету ребенком в семье. Известные ученые И. Павлов и И. Мечников выросли в семьях, где воспитывалось пятеро детей, причем Павлов был старшим сыном, а Мечников – младшим. Писатель Ф. Достоевский и композитор П. Чайковский имели по шесть братьев и сестер.

Сегодня слова «семья – ячейка общества» воспринимаются с насмешкой и иронией. Их слишком часто повторяли чиновники со всех трибун, прославляли женщину-работницу, а то, что она еще и мать своим детям, – об этом говорилось в числе «прочих» ее заслуг. Каждый из нас, если вспомнит свою родословную, обязательно найдет в ней хотя бы одну семью, где не один, не два, а трое и больше детей. Вопреки общему мнению, деньги – не всегда главная проблема в многодетной семье. Те, кто сознательно рожает детей, обычно представляет себе, каким образом будет их содержать. К тому же у всех разный уровень представлений о материальном благополучии. Для одних норма – собственный дом и машина, другие семьи счастливы и в небольшой квартирке. Сегодня же подавляющее большинство родителей ориентировано в нашей стране на одного ребенка, два – уже подвиг /2/.

Сторонники многодетных семей считают, что ребенок, воспитываясь в большом коллективе, получает ценный опыт социальной адаптации, волей-неволей учится налаживать контакт с каждым членом семьи. Такие дети более приспособлены к жизни. Для ребенка, выросшего в небольшой семье, привыкание к детскому саду, школе идет куда медленнее. С этими доводами трудно не согласиться. Разные семьи – разное воспитание. Еще несколько десятков лет назад была высокая рождаемость, но и детская смертность тоже: почти каждая семья теряла детей. Сейчас понизилась рождаемость, но и уменьшилась детская смертность. Мы больше тратим на детей времени, средств на их обучение и развитие, дольше опекаем их, пока они сами не станут родителями.

Многие родители, которые не решились иметь трех или более детей, говорят, что воспитание – тяжелый труд. Заниматься одним-двумя еще возможно, на других детей не останется ни времени, ни сил. Сторонники же многодетности считают, что чем больше детей, тем легче их воспитывать. Старшие дети помогают младшим, они передают им навыки, полученные от родителей. В итоге дети из многодетных семей легче справляются с бытовыми проблемами. Те, кто «за» многодетные семьи, с уверенностью говорят, что женщина, родившая одного или двоих детей, чаще болеет. Противники многодетных семей заявляют, что женщина, выносявшая пять и более детей, наоборот, устает больше и подвержена различного рода заболеваниям. Общего мнения и на этот счет ни у кого нет. Перечень разногласий двух «полюсов» можно и дальше продолжать.

Сегодня многодетная семья – это особый мир, непохожий на мир семьи, воспитывающей одного-двух детей. В Казахстане их процент невелик. Но они есть. За последние годы их число несколько увеличилось за счет приемных семей. Но многодетные семьи пока остаются одной из самых уязвимых категорий населения. К сожалению, большинство многодетных семей являются малообеспеченными: доход на каждого члена семьи в них не превышает прожиточного минимума. Считается, что эти семьи имеют массу льгот, субсидий и компенсаций, имеют право на 50%-е (или 30%-е) скидки за коммунальные услуги. Есть области, где коммунальными услугами многодетные семьи пользуются бесплатно. Некоторые регионы увеличивают размер пособий на детей из многодетных семей на 50%, предоставляют скидки на приобретение детских товаров (30%), частично оплачивают услуги связи, помогают в приобретении садово-огородных участков и многое другое, вплоть до бесплатного лечения у стоматологов. Но такие примеры крайне редки. /3/.

Семья, состоящая из мамы, папы и одного ребенка, а тем более – только из мамы (или папы) и ребенка не может дать малышу опыта социального общения, в ней каждый может жить в собственном

мирке или налаживать лишь единичные связи. А в современной семье, где нет строгих этических норм взаимоотношения между поколениями, нарушена еще и нормальная иерархия. Многодетная семья – это мини-социум со своими внутренними законами: ребенок в ней оказывается и в роли старшего, и в роли младшего, он должен налаживать контакты с каждым членом семьи, общаться с детьми как своего, так и противоположного пола, учиться уступать и настаивать на своем, защищать свое мнение, проявлять гибкость и великодушие. При правильном воспитании дети из многодетных семей обладают более мобильной психикой, устойчивее к стрессам и лучше адаптируются в любом коллективе. Ответственность и самостоятельность являются – следствием бытовых проблем, с которыми сталкивается любая семья, где больше двух детей. Конечно, ни в одной «сознательно многодетной» семье не станут использовать детей в качестве рабочей силы, но, благодаря неизбежным бытовым проблемам, дети быстрее приобретают навыки самообслуживания /4/.

В многодетной семье дети многому выучиваются друг от друга, и эти знания и навыки – гораздо прочнее тех, которые пытаются привить им родители. Воспитывая первенца, молодые мамы и папы совершают немало ошибок. В большинстве семей одним ребенком все и ограничивается, родители так и не приобретают положительного опыта и не могут в дальнейшем ничем помочь своим выросшим детям, когда те, в свою очередь, обзаведутся семьей, а значит, поставят их все перед той же проблемой. Наблюдая за тем, как родители управляются с их младшими братьями и сестренками, старшие приобретут бесценный опыт семейной педагогики, не будут в дальнейшем испытывать страх и растерянность перед собственными детьми. Дети из многодетных семей лучше подготовлены к браку. Они понимают различие мужской и женской психологии, умеют идти на компромисс, очень ответственны.

Однако, в многодетных семьях имеют место свои проблемы. Самая серьезная – это невозможность выкроить отдельное время для общения с каждым ребенком с глазу на глаз, а детям для нормального развития абсолютно необходимо пристальное внимание родителей. У детей из многодетной семьи часто бывает занижена самооценка, потому что они воспринимают себя как часть большого коллектива и мало задумываются о ценности своего «я». В подростковом возрасте это может обернуться гиперкомпенсацией: ребенок начнет самоутверждаться всеми возможными и невозможными способами, доказывая свою уникальность и неповторимость. Даже при наличии очень большой квартиры в больших семьях и детям, и взрослым не хватает уединения, возможности тихо посидеть, оставаться наедине со своими делами и мыслями. Подростки часто очень страдают, не имея своей комнаты, куда можно было бы пригласить друзей или любимую девушку. С другой стороны многодетная семья имеет свои плюсы. Красивые, стройные многодетные мамы, образованные и современные, и их умные, заботливые, любящие мужья с удовольствием вам это подтвердят. Ведь каждый следующий ребенок – это новая радость, новое, удивительное открытие.

Воспитательный процесс, с педагогической точки зрения, в многодетных семьях происходит намного качественнее. Происходит это вовсе не потому, что родители имеют специальное педагогическое образование, а, напротив, о правилах педагогики они порой, не имеют никакого представления. Однако, воспитательный процесс, в соответствии со всеми законами природы, осуществляется ими по схеме, которая вызывает наименьшее сопротивление. В многодетных семьях у родителей нет возможности уделять каждому ребенку много времени, поэтому руководство детским коллективом, как правило, осуществляется при помощи распределения обязанностей между детьми и контроля за их выполнением. Ребенок, вовлеченный в определенную структуру действий, не выполнив вовремя отведенную ему функцию, тем самым, нарушает всю структуру, вызывая неодобрение остальных членов семьи. Испытав на себе негативную реакцию со стороны близких ему людей, ребенок стремится к тому, чтобы подобные ситуации не повторялись впредь, и старается возложенные на него обязанности выполнять с предельной аккуратностью и вовремя, чтобы заслужить одобрение и поощрение со стороны всех членов семьи, и, главное, родителей.

Таким образом, словесное поощрение в многодетных семьях становится едва ли не самым главным рычагом педагогического воздействия. Почти наверняка, такому ребенку во взрослом состоянии не придется долго объяснять, что от него требуется. Совершенно очевидно, что в многодетной семье, с самого своего рождения, ребенок попадает в такие жизненные обстоятельства, которые с максимальной достоверностью воспроизводят именно ту общественную среду, в которой ему предстоит жить в дальнейшем. Адаптация к социуму, различным жизненным обстоятельствам происходит намного быстрее. Многодетная семья позволяет формирующейся личности пережить множество ситуаций, способствующих

адаптации к будущей взрослой жизни. Это и четкое распределение обязанностей, и непререкаемый родительский авторитет, и жесткое требование всегда отвечать за последствия своих поступков. А самое главное – умение общаться с людьми и всегда находить общий язык в коллективе.

Ребенок, с раннего детства получивший навыки коллективного общения, в дальнейшем, становится полноправным членом любой команды, в которую ему приходится вливаться. Это и профессиональный круг, и группа близких друзей и семейные отношения. В большой семье между всеми её членами складываются удивительно теплые и ровные отношения, где нет места зависти, злу, ненависти. Необыкновенная атмосфера любви и заботы со стороны всех членов семьи, сопровождает ребенка весь период его взросления. Малыш с самого рождения ощущает мощную поддержку буквально со всех сторон [5]. Старшие дети принимают активное участие в воспитании малышей, и, тем самым, получают серьезный урок на будущее, по уходу ициальному воспитанию детей. Дети, которые выросли в многодетной семье, в дальнейшем, при создании своей собственной семьи, отличаются очень серьезным подходом, они максимально уравновешены и с предельной ответственностью относятся к собственным детям. Ребенок из полноценной многодетной семьи сам становится отличным родителем для своих собственных детей.

1. Андрущенко В.П. Социология: наука об обществе. – Харьков, 1997.
2. Антонов А.И., Борисов А.Л. Кризис семьи и пути его преодоления. – М., 1990.
3. Абдулатипов Н.Г. Человек, нация, общество. – М., 1991.
4. Дорно И.В. Современный брак: проблемы и гармония. – М., 1990.
5. Зацепин В.И. Молодая семья. – М., 1991.

Түйін

Бұл мақалада көпбалалы үйдегі бала тәрбиесінің қоғамдағы орны туралы айтылған.

Summary

This article reveals the problems in a large family.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРҒА БЕЙНЕЛЕУ 1С-ӘРЕКЕТІ АРҚЫЛЫ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ

Ф.Г. Тулеғенова -Абай атындағы ҚазҰПУ-дың Психология-педагогика факультетінің ага оқытушысы,
Ә.Б. Иманқожа - Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу мамандығының 3-курс студенті

Қазіргі уақытта жас үрпақтың жеке тұлға болып қалыптасуына ізгілік, ғылымилық, жүйелік ұстанымдарына негізделген үздіксіз экологиялық білім беру жүйесін құру, оның тәрбиелік мүмкіндіктерін сарапау өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Сондыктan да соңғы жылдары мектепке дейінгі мекемелерде экологиялық тәрбие жұмысы бұрынғы қалыптасқан бағдарламадағы «Балаларды табиғатпен таныстыру» белімінен бастау алады. Мектеп жасына дейінгі баланың тірі және өлі табиғатқа деген жауапкершілік қарым-қатынасын қалыптастыру мақсатында табиғатпен таныстыру, қоршаған ортаны қорғау мәселелері экологиялық тәрбие жұмысымен тығыз байланысты. Мектепке дейінгі мекемелердегі экологиялық тәрбие үрдісінде көрініс табатын 1с-әрекеттің мынадай түрлерін атауға болады: табиғаттағы әртурлі оқиғаларды бейнелейтін суреттер немесе табиғатты қорғау, көркейту 1с-әрекеттің білдіретін желілі рөлді ойын; табиғаттан алған әсерлері негізінде бейнелеу өнерінің туындыларымен танысу; өсімдіктер мен жануарлар дүниесімен еркін түрде байланыс жасау, оларды бақылау, күтіп баптау; табиғатқа байланысты кейбір мәліметтер мен қызықты әңгімелер арқылы табиғат жайлы түсініктерін кеңейту; тәжірибелер

жасау, құбылыстарды бақылау нәтижесінде өз пікірін қорытып айтуға жетелейтін қаракет түрлерін үйімдастыру; бақылау және табиғат жайлы мазмұнды суреттерді көріп тамашалау.

Балалардың табиғаттан алған әсерін әңгімелеп, суреттеп беру, оның қиялына қанат бітіріп, табиғат жөніндегі түсінігін айқындауға ықпалын тигізді. Бала дүниеге келгеннен бастап табиғатпен байланыста болады.

Табиғаттағы әдемілікті сезініп, қабылдау өзінен-өзі келе қоймайды, оны дамыту, қорғай білу дағдысын қалыптастыру ата-аналар және тәрбиеші ұстаздардың қомегімен жүзеге асырылады.

Табиғат – баланың, ақыл-ойының балалық деңгейден қалыптастан нақты түсініктер арқылы жоғары деңгейге жеткізетін сарқылмайтын, таусылмайтын көзі. Табиғатты танып білу мектепке дейінгі жастағы балаларға экологиялық тәрбие берумен қатар, оны қорғауды, аялай білуді үйретеді. Мектепке дейінгі жастағы балаларға экологиялық тәрбие берудің алғашқы түсініктерін қалыптастыру үшін мынадай жұмыс түрлерін үйімдастыру керек: мектепке дейінгі мекемелерде балаларға экологиялық тәрбие берудің бастапқы шартын құру; балалардың экологиялық сауығуы үшін аулада қөгалданырылған зоналар үйімдастыру; педагог мамандардың білім деңгейін арттыру; бейнелеу іс-әрекетінде экологиялық тәрбие берудің жолдарын өнер туындылары арқылы үйімдастыру; үйімдастырылған оку іс-әрекетінде көркем құралдарды, дидактикалық ойындарды, ертең, әңгімелерді жүйелі түрде қолданып, балалардың табиғатқа, қоршаған ортаға деген жан ашырлық сезімін оятып, табиғатты қорғай, қастерлей білуге тәрбиелеу.

Тәрбиеші – педагог балаларға өнер туындылары арқылы экологиялық тәрбие беруде шешуші тұлға болып табылады. Ол экологиялық ақпараттармен жан-жақты таныс болуы керек. Мектеп жасына дейінгі мекемелерде экологиялық тәрбие берудің маңызы зор. «Ұяда не көрсөн, ұшқанда соны ілерсін» - деп халқымыз тегін айтпаған. Мектеп жасына дейінгі балалар сәби кезінен бастап, балабақшада тәрбиеленеді, сол себепті экологиялық тәрбиенің бастапқы сатысын осы кезеңнен қалыптастыру жөн. Мектепке дейінгі жастағы балаларға адам мен табиғат арасындағы қарым-қатынасты анықтайтын экологиялық тәрбие беруге байланысты мектепке дейінгі тәрбие мекемелердің алдында негізінен мына төмендегі міндеттер түр.

Атап айтқанда:

- педагогикалық мамандардың экологиялық тәрбие беру жөнінде білім деңгейін көтеру;
- балаларды айналамен таныстырудың бағдарламасын олардың ата-аналарына насиҳаттау;
- әртүрлі жастағы балалар топтарындағы оку-тәрбиелік жұмыстар.

Қоршаған ортаны аялауға деген адамның саналы көзқарасын қалыптастыру оның бала кезінен ерте басталуы тиіс.

Баланың дүниеге келгеннен кейінгі алғашқы 7 жылды, оны тәрбиелеу мен оқытудағы ең басты кезең болғандықтан, оны ескерусіз өткізіп алуға болмайды. Баланың болашағы сол кезеңде алған тәрбиесіне өте байланысты. Олай болса, адамзаттың рухани және материалдық жағдайы осы кезеңде алған тәрбие негіздеріне тәуелді. Балалар тәрбие арқылы, ересектердің өнегесі арқылы дүниені таниды, көруді, сезінуді, тындауды бейнелеу іс-әрекеті арқылы үйренеді... Тәрбиелеуші жақсы өнегені беруге негұрлым қабілетті болса, бала да соғұрлым көбірек үйренеді.

Жаңа ғасырда табиғатсыз баланы тәрбиелеудің көз алдымызға елестете алмаймыз. Сондықтан да балабақшамыздағы тәрбие ісінің негізгі міндеттерінің бірі – «Балаларды бейнелеу іс-әрекетімен таныстыра отырып, оларға өнер туындылары арқылы экологиялық тәрбие беру» болып табылады. Құнделікті бейнелеу іс-әрекетінде баланы өз тұған өлкесінің табиғатын сүюгे, оны аялай білуге, оны қорғауға қызығушылығын арттырып, жауапкершілігін қүштейтуге, табиғатпен бірге өмір сүретінің сезінуге үйретуді мақсат тұтамыз. Әрбір балабақшадан тірі табиғаттың кішкентай бейнелі көрінісін көруге болады. Тәрбиеші әрдайым табиғат сұлулығын іздей жүріп және оның жана қырларын табу арқылы балаларды қуанта отырып, табиғаттың сұлулығын бірге қарсы алады. Осы сұлулықты іздеу барысында тәрбиеші оның табиғи түрінен қолдан жасалған түріне, яғни табиғат сұлулығынан – сөз, әуен және бейнелеу өнерінің сұлулықтарына көшеді.

Балалармен жұмыс істеу барысында оку іс-әрекеті өтілетін бөлмеға емес, сонымен қатар мекеме орналасқан ғимаратта әсем болуы керек. Егер балалар сұлулықты өмірден өз көздерімен көре отырып, оның өмірімен байланысын сезіне білсе, онда олар сұлулықтың бар екеніне сенеді.

Балаларды табиғатқа деген сүйіспеншілікке тәрбиелеу барысында оларды сұлулықты көріп қана қоймай, сол сұлулық жолында еңбектене білуге үйретудің маңызы зор. Әрбір тәрбиеші табиғи факторлардан – су, ая, күнді бейнелеу іс-әрекетінде қолдана отырып экологиялық тәрбие мәселелерін

шешуге болады. Балаларды өсімдіктер мен жануарлар әлемімен таныстыру арқылы, оларды күтіп-баптаудың жолдарын үйрете отырып, оларды аялай білуге тәрбиелеу іске асырылады. Балалар тірі және өлі табиғат арасында, тірі организм мен олардың өмір сүру ортасындағы байланыстарды орнатуды үйренеді. Барлық жастагы балалар топтартында табиғат бұрыштары, тірі жәндіктер бұрыштары үйымдастырылған, олар арқылы балалар өсімдіктер мен жәндіктерді күтіп баптаудың жолдарын үйренуде. Балаларды табиғи материалдармен жұмыс атқарудың тәсілдеріне оқыту жолында тәрбиешілер көп енбек етуде. Балалабақшаларда «Табиғатты аялай біл» атты семинар, «Табиғат және біз», «Құзі орманға саяхат», «Қазақстан – менің тұған өлкем», «Ақылды қыздар мен балалар», «Тірі объектілермен танысу», «Бөлмеде өсірілетін жаңа өсімдіктермен танысу», «Ерте егілетін бақшалық дақылдар» тақырыптары бойынша ашық сабактар, «Өз тұған өлкемнің қандай болуын қалаймын?» тақырыбы бойынша «XXI ғасыр көшбасшысы» мүшэйрасы жоспарлы турде өткізіледі.

Сонымен қатар табиғат бұрышының және дидактикалық материалдардың мүшэйрасы, «Жемістер мен қөкөністер» тақырыбы бойынша аналардың қатысуымен табиғи материалдардан жасалған бүйымдардың көрмесі өткізіледі.

Экологиялық тәрбие тек бейнелеу іс-әрекетінде ғана емес, сонымен қатар тіл дамыту және ағылышын тілі, дene шынықтыру, айналамен таныстыру және валеология сияқты тағы басқа да оқу іс-әрекеттер кезінде де өз жалғасын табады.

Табиғат – баланың ақыл-ойының балалық деңгейден нақты түсініктер бойынша қалыптасқан жоғары деңгейге жеткізетін қор болып табылады. Ол әртүрлі табиғи құбылыстарды жете түсінуді өз ойын жеткізе білу өнерін бірге дамытады.

Табиғатты танып, білу – мектепке дейінгі жастагы баланың бойында табиғатпен эстетикалық қарым-қатынас жасаудың базасын құрайтын экологиялық тәрбиені бере отырып, сонымен бірге оны қорғай, аялай білуге үйретеді.

Бүгінгі таңда жаппай үздіксіз бейнелеу іс-әрекетінде экологиялық білім мен тәрбие беру мәселесі мемлекеттік деңгейде қойылып отыр. Экологиялық білім мен тәрбие беруді негіздейтін құжаттар мен зандар қабылданып жатыр. Сондықтан экологиялық білім мен тәрбие беру дегеніміз – азамат қауымы мен қоғамның үйлестігі нәтижесінде жүзеге асатын білім беру жүйесі мен оқыту үрдістерінің ең тиімді жолдарын өміршең ету. Оның ішінде қоршаған орта мен оның табиғи ресурстарын тиімді пайдалану барысында табиғатты қорғай алатын, аялай білетін адамгершілігі мол, ізгілікті, экологиялық білімі мен мәдениетті жоғары жаңа үрпакты тәрбиелеу ерекше орын алады.

Адам мен табиғаттың арасындағы өзара байланыстың бар екені жайында балалардың ойын кеңеңтү, баланың өз деңсаулығына қызығушылығын дамыту, табиғатты сүйіп, оны аялауга тәрбиелеу керек. «Табиғатты сую парыз, сую үшін білу парыз» - деп, халық даналығы бекер айтпаған.

Табиғатты қорғаудың тағылымы оны жас үрпак санасына жақсылап сіңіруде жатыр. Табиғатты қорғау деген мәселе қарапайым мылтық алып, орманды қорғау емес. Табиғатты қорғау деген – қазақтың байырғы өзінің ұлттық дәстүріндегі табиғатты аялау, оны сую, жастарды табиғат болмысына, зандылығына үйрете отырып, табиғат байлығын қорғауға және оны тиімді пайдалануға үйрету.

Экологиялық білім беру мен тәрбие берудің мақсаты да сол – әр баланың бойында табиғатқа деген ізгілік пен ұлттық әдеп-ғұрыптарды қалыптастыра отырып адам-қоғам табиғат арасындағы толық үйлесімділікті қалыптастыру және дамыту. Тәрбиеші балалардың санасына, ой-өрісіне, дүниеге деген көзқарасына қоршаған табиғи ортасың өзі мен қоғам үшін қажеттілігін сезіндіре отырып қана сіңіру керек. Экологиялық тәрбие берудің түпнегізі ең алдымен отбасынан басталады.

Экологиялық білім, тәрбие және мәдениеттің қалыптасуы мен «тұрмыстық» қажеттілік пен «табиғатты пайдалану» арасындағы қарама-қайшылықтырдың туындауы. Осындай проблемаларды шешу үшін экологиялық тәрбие ауадай қажет. Ол ананың сүтімен бірге беріліп отбасынан бастау алады. Ал мектепке дейінгі мекеме – балабақшаларында сауықтыру кешені үздіксіз экологиялық білім мен тәрбие берудің қайнар көзі, білім бұлағы және үйымдастырушы ордасы болуы тиіс. Экологиялық білім беруді жүзеге асыруда оның ең негізгі міндеттеріне көніл бөлу керек.

Мектепке дейінгі үйымдарда бейнелеу өнері оқу іс-әрекетінде экологиялық тәрбие беруде балалармен бірлесе отырып, олардың өнердегі әсемдік пен әдемілікті түсіну, байқай білу қабілетін дамыту үшін көптеген ұжымдық жұмыстар жүргізілсе, сабак барысында ойындар мен көрнекіліктер («Түстерді ажырат», «Кім алғыр», «Үйлестіре біл», т.б.оійндар) тиімді қолданылса, балалардың табиғат сұлұлығын, көркем өнер шығармаларын экологиялық мәнде қабылдаулары қүшейіп, оқу іс-әрекеті сапалық жаңа

денгейге көтеріледі. Сапалы үйымдастырылған оқу іс-әрекеттерін жүргізу нәтижесінде балабақша балаларының экологиялық танымы, білімі, талғамы артып қана қоймай, олардың әрбір жұмысы шығармашылықпен ұштасып отырады. Өнер туындылары арқылы экологиялық тәрбие беру біздің байқауымызша дүние жүзілік және ұлттық мәдениет салалары негізінде қамқорлыққа, мейірбандыққа, адамгершілікке, көркемділікке, сезімталдыққа баулу жүйелерін қамтиды. Әрине бұл өте ауқымды процесс. Ол жан-жақты зерттеуді, оны жүйелі түрде менгеруді талап етеді. Сондықтан мен өз тәжірибемде бейнелеу өнері оқу іс-әрекеттерінде өнер туындылары арқылы экологиялық тәрбие беру мәселелерін қарастырып отырымын. Өнер туындылары арқылы экологиялық тәрбие мәселелері көптеген ғалымдар еңбектерінде жан-жақты қамтылған. Оның жасөспірімдерді тәрбиелеудегі маңызы, өнер туындылары арқылы экологиялық тәрбие беру мәселелері В.В.Алексеева, А.В.Бакушинский, Г.В.Лабунская, Н.П.Сакулина, Б.П.Юсов, еңбектерінде қарастырылған халқымыздың ұлттық мәдени мұралары, қол өнері, сәндік өнертүрлерінің маңызы туралы Республика ғалымдары Б.Қазыханов, А.Қасымова, Э.Тәжімұратов ғылыми еңбектерінде нақты көрсетілген. Экологиялық, имандылық, адамгершілік тәрбиесін қалыптастыруды ұлттық тәлім-тәрбие дәстүрлерін пайдалану Қ.Жарықбаев, С.Қалиев, Ж.Наурызбаев, С.Қасиманов еңбектерінде көрсетілген. Кейінгі кездері бейнелеу өнері құралдары арқылы экологиялық тәрбиеге тәрбиелеу С.Аманжолов, Ш.Әлібеков, Б.Әлмуханбетов, Б.Байжігітов, Ж.Балкенов М.Жанаев еңбектерінде орын алғып жүр. Көптеген еңбектерде экологиялық тәрбиенің мәні мен мазмұны қамтылып, оның тәрбиелеу жолдары әдіс-тәсілдері нақты көрсетілмейді. Сондықтан біз өнер туындылары арқылы экологиялық тәрбие беру мәселелерін жан-жақты қарастыруымыз кажет. Сонымен балабақшада оқыту барысында кезек құттірмейтін мәселенің бірі; экологиялық тәрбие, яғни балалардың өнерге деген көзқарасын дамыту, сол арқылы қамқорлық, адамгершілік, мейірбандық, имандылық қасиеттерін қалыптастыру; екіншіден, әр баланың ойлау қабілетін дамыта отырып, қиял – сезімін шарықтату болып табылады.

Балалардың өнер туындылары арқылы экологиялық тәрбиесінің маңызды бөлігі көркемдікке тәрбиелеу ісінде көптеген аса күрделі мәселелер туады. Бала өнер арқылы өзінің көңіл сезімін тереңірек түсіне білуі айқын ойлап, терең сезіне білуі тиіс. Бала шығармашылық жағынан дамып, жетілуі үшін тәрбиені өте ерте, баланың жас кезінен бастау керек. Өйткені, балалық сезім – саналы өмірдің негізі. Бұдан саналы өмір негіздерін қалауда қандай да берік сенімді тірек қажет болатыны түсінікті. Қалай болмасын әрбір адам өнердің итілікті құшін бала кезден бастап сезінеді. Ол біздің рухани жағынан жетілмеуімізге ықпал етеді, жеке бастау және қоғамдық өмірде кездесетін мәселелердің шешімін табуға, тіпті кей жағдайда өмірден өз орнынды табуға көмектеседі. Балабақша балаларының талғампаз болуы атакты суретшілердің салған суреттерін, ондағы сұлулықтарды түсінуі олардың рухани азығын молықтырады, адам баласы жасаған мәдени мұралармен таныстырып, соны терең түсінуге тәрбиелейді. Бейнелеу өнерінің барлық түрлері графика, живопись, мұсін, сәндік – қолданбалы өнері, сурет өнері, барлығы экологиялық тәрбие негізі. Көркем өнер туындыларын түсініп сезіну, оның образдық мазмұнын қабылдау, өнер тілін менгеру барлық балалар шығармашылығын дамытады. Коршаған ортамен таныстыру арқылы балалардың өнер туындылары арқылы шығармашылығын қалыптастыру бейнелеу өнері оқу іс-әрекеттері түрлерінде іске асырылады.

Резюме

В данной статье рассматриваются вопросы экологического воспитания детей дошкольного возраста. Проблемы экологического воспитания детей в настоящее время довольно актуальны. Здесь подробно описаны пути и средства решения этой проблемы, указаны авторы, занимающиеся этой проблемой и дан научный анализ их работ. Экологическое воспитание занимает важную роль в становлении личности дошкольника.

Summary

This article is considered the education of natural question by preschool age children. The education of ecology is actual nowadays. Here we can find all of ways answers of question, showing the authors, and taken analyze of sighnitifical work. Ecological educating are giving main role of preschool children.

ДИДАКТИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ СТУДЕНТОВ ДИСТАНТНОГО ОБУЧЕНИЯ

Г.И. Ажыманбетова - соискатель, Кыргызстан, г. Бишкек

Одной из форм компьютерных обучающих систем является электронный учебник. Некоторые авторы полагают, что электронный учебник должен проверять усвоение знаний, предъявлять новую порцию информации, только после усвоения предыдущей.

В идеале электронный учебник должен обеспечивать выполнение всех основных функций, включая предъявление теоретического материала, организацию применения первично полученных знаний (выполнение тренировочных заданий), контроль уровня усвоения (обратная связь) без помощи каких бы то ни было бумажных носителей, то есть только на основе компьютерной программы. Такой компьютерный учебник можно будет легко «переиздавать», то есть корректировать по мере необходимости, он хорошо впишется в систему дистанционного обучения *121*.

Модификация электронного компьютерного учебника может потребоваться, в первую очередь, для адаптации его к конкретному учебному плану, учитывающему специфику изучаемой дисциплины в данном вузе, возможности материально-технической базы, личный опыт преподавателя, современное состояние науки, базовый уровень подготовленности обучаемых, объем часов, выделенных на изучение дисциплины и т.д.

Следует отметить, что электронный компьютерный учебник должен не просто повторять печатные издания, а использовать все современные достижения компьютерных технологий.

В отличие от бумажного учебника, электронный компьютерный учебник (ЭКУ) имеет динамическую компоновку. По желанию студента к основной структуре могут подключаться дополнительные информации. Таким образом, учебный материал может расширяться. Однако, здесь имеется опасность случайного выхода студента на последний модуль, нарушение последовательности усвоения отдельных модульных информаций, вследствие чего его знания окажутся бессистемными и неполными.

Чтобы избежать этого, на наш взгляд, на первом этапе, пока не усвоены все элементы основного учебного материала, следует ограничить выбор студента, предлагая ему в иерархической последовательности модулей. Свободный выбор на этой стадии реализуется лишь в количестве и содержании заданий для самоконтроля. После того, как пройден тест на усвоение материала первого модуля, студент допускается на следующий модуль. Такой вариант обеспечивает системное усвоение учебной информации.

Недостатком описанной выше реализации учебного материала в структуре электронного компьютерного учебника является то, что всем студентам в равной мере предоставлен полный объем учебной информации. Между тем, как следствие не все студенты могут усвоить ее в максимальном объеме. При этом большинство из них не осознает своих реальных возможностей. Некоторые студенты преувеличивают их. Получив полный объем информации и не в состоянии усвоить его, они падают духом и у них понижается интерес. Другие студенты, напротив, недооценивают свои потенциальные возможности. При этом они также теряют интерес к учебе.

После того, как сформируются учебные материалы ЭКУ, организуются логические связи ко всем модулям учебного материала.

При этом каждый модуль основного учебного материала представляет собой содержательный объем. От того, насколько точно дано определение понятия, зависит во многом возможность усвоения его содержания.

Учебный материал, построенный по названным правилам, имеет следующие свойства: непрерывность, научность и адаптивность.

Учебные материалы электронного компьютерного учебника по дисциплине "Система управления базами данных" имеют свойства структурированности, иерархичности, непрерывности, адаптивности и наглядности.

При составлении программы мы опирались на стандарт образования Кыргызской Республики, типовые и авторские программы высшего профессионального образования, а также использовали опыт, накопленный в процессе работы.

Структура нашего электронного компьютерного учебника разработано с применением Web-технологии.

Применение Web-технологий в образовании тем эффективнее, чем выше степень интерактивности, реализуемая посредством ее механизмов. Достаточно надежными и хорошо зарекомендовавшими себя инструментами придания Web-документам являются стандартные средства языка HTML в сочетании с возможностями CGI (Common Gateway Interface. общий интерфейс шлюза) приложений.

На этой базе могут создаваться электронные компьютерные учебники, доступные через Интернет и позволяющие преподавателю и студенту активно взаимодействовать в ходе образовательного процесса.

Использование такой технологии удовлетворяет таким предъявляемым к учебникам требованиям, как структурированность, удобство в обращении. При необходимости такой учебник можно разместить на любом сервере и его можно легко корректировать.

ЭКУ, представляет собой набор файлов HTML, которые включает в себя введение, теоретические материалы, практические материалы, литература и.т.д. В каждом документе существуют объекты Macromedia, которые представляют собой динамические объекты (графики, алгоритмы и др.). Все эти объекты написаны в Macromedia Flesh MX. На данный момент многие технологии ориентированы на это, к примеру, - Metastream, которая позволяет демонстрировать векторную 3D графику на Web-страницах. Использование векторной графики как графического режима по умолчанию делает Flesh незаменимым средством разработки для Web-страниц.

Flesh также имеет возможность передавать какие-либо параметры при выполнении CGL. Также CGL может быть вызванным из Flesh, выполнять какие-либо действия и выдать ответ в виде заранее подготовленного Flesh-клипа.

Электронный компьютерный учебник по дисциплине "Система управления базами данных" созданный с применением Flesh технологий в начале прочтения содержания учебного материала открывает главное меню (см. рис.1), из которого можно вызвать необходимый для изучения файл. В главном меню и файлах текста присутствуют эффекты Macromedia - динамические объекты и музыкальные мелодии, которые акцентируют внимание пользователя на изучение того или иного учебного материала.

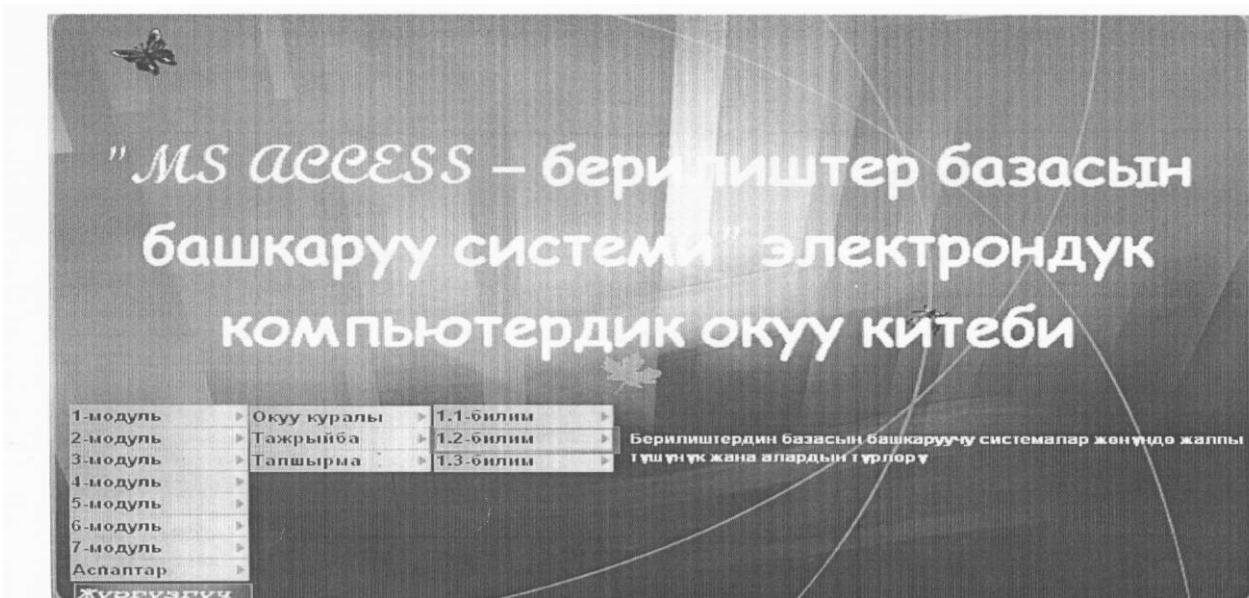
ЭКУ по дисциплине "Система управления базами данных" учебные материалы каждого образовательного единицы, наряду с текстом, представляют информацию в аудио- или видеоформате.

Кроме того, учебные материалы ЭКУ имеет многочисленные перекрестные ссылки, позволяющие сократить время поиска необходимой информации.

Видеинформация или анимация ЭКУ сопровождает образовательные единицы, которые трудно понять в обычном изложении. В этом случае затраты времени для пользователей в пять-десять раз меньше по сравнению с традиционным учебником. Наличие аудиоинформации, которая является, важной так как во многих случаях она является основной и порой незаменимой содержательной частью учебника.

По главному меню осуществляется движение: по оглавлению, последовательно от предыдущей к последующему модулю и наоборот: обращение к практическим занятиям по модулям, обращение к глоссарию.

Рисунок 1

Содержание учебного материала разбили на более мелкие, чем модули, образовательные единицы, сохраняя при этом его логическое единство. Эти образовательные единицы имеют небольшой размер, что очень удобно для восприятия и передачи по сети современными средствами, что займет не более нескольких секунд. В процессе обучения студент просматривает текст модуля или образовательной единицы, переходя от одной образовательной единицы к другой. При этом у него всегда есть возможность вернуться в любой момент к образовательной единице с содержанием модуля, чтобы изменить направление своего просмотра.

Графика и звук, входящий в состав ЭКУ, записывались отдельными файлами.

Таким образом, реализованная структура теоретического материала электронного компьютерного учебника позволяет студентам самостоятельно освоить теоретический учебный материал в полном объеме.

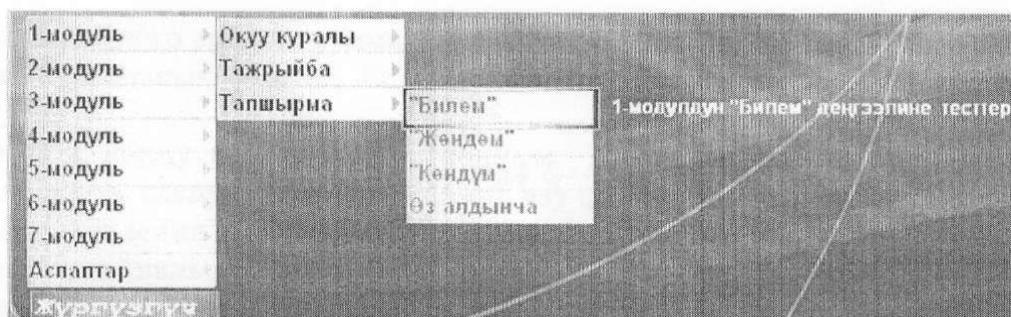
Кроме того, предусмотрено использование гиперссылок при выполнении практических заданий, что существенно расширяет возможности проверки знания, позволяя использовать для этого материалы, находящиеся на ЭКУ.

При разработке и использовании учебного материала мы больше обратили внимание на формирование системы практических заданий. Действительно, одной из основных целей обучения является на учение студента применять теоретический материал на практике.

В электронном компьютерном учебнике по дисциплине "Система управления базами данных" по каждому модулю разработаны практические задания, которые вызываются через «Тапшырма» (см. рис. 2).

При формировании умения предсказывать результаты выполнения практических заданий предложены задания следующего типа: Извлечь из базы данных «Успеваемость», содержащей таблицы: Студент, Предмет и Отчетность номера и ФИО студентов, сдавших на "отлично" в точности все те предметы, которые сдал на "отлично" студент Касымов С.У. /1/.

Рисунок 2

Правильно подобранные задачи, относящиеся к четвертому типу, развивают способность не только определять условия, необходимые для выполнения задания, но и при построении информационно-логической модели базы данных, из каких информационных объектов она будет состоять, и какие типы связей можно установить между информационными объектами.

Для формирования умения можно определять ошибочность составленного моделям базы данных. Несколько заданий подобного рода научат поиску ошибок в базе данных и их исправлению. Например: Следующую таблицу привести к третьей нормальной форме (с указанием первичных ключей):

Экзамен (Код_предмета, Название предмета, Аудитория, Дата проведения, Код_специальности, Название_специальности, ФИО преподавателя) /1/.

Кроме этого, в ЭКУ подключены задания, которые позволяют самостоятельно спроектировать базу данных.

Умение выполнять задания этого типа и является основным требованием к студенту в курсе «Системы управления базами данных»./3/

Обратная связь - это структурный элемент обучающего средства, обеспечивающий выбор последующего шага обучения в зависимости от результатов контроля усвоения предыдущей модули.

Каждая обратная связь контролирует какой-то определенный объем информации. Цель обратной связи - проверка усвоения знаний и коррекция ошибок.

На основе диагностики ошибок наряду с общей оценкой формируются и оценки уровня усвоения каждого модуля в отдельности. В том случае, если уровень усвоения какого-либо модуля оказался недостаточным, студенту предлагается вернуться к нему еще раз.

Обучающимся предлагается выбрать из вариантов ответа тот, который он считает правильным. Реакция редактирующего комплекса зависит от правильности ответа. Он может либо отправить студента назад на изучение учебного материала, либо дать подсказку, либо предлагать правильный ответ вопроса, если ответ был неправилен.

После каждого ответа теста ответ студента анализируется, и в зависимости от результата анализа выдается комментарий. Если ответ неверный, дается подсказка, т.е. студент отправляется изучать предыдущий модуль. Если ответ верный, ему предлагается следующий вопрос. В случае повторного неправильного ответа студент отправляется изучать определенный блок информации. После этого заново повторяет вопрос либо дает аналогичный вопрос. Затем опять анализирует ответ и при повторной ошибке объясняет решение.

После каждого модуля суммируются все вопросы, на которые отвечает студент и количество правильных ответов. Если студент проходил тестирование, ему сообщается результат.

Также к концу работы с электронным компьютерным учебником студенты должны обладать следующими умениями: полностью изучить фундаментальные основы по курсу «Системы управления базами данных»; освоить принципы проектирования баз данных; уметь правильно использовать все средства проектирования базы данных.

Таким образом, мы считаем что для дистанционного обучения базы данных в вузе необходим электронный компьютерный учебник, который будет учитывать профессиональную направленность студентов определенной специальности. Также количество учебного материала, предлагаемого для изучения студентам, должно быть достаточным для самостоятельной работы в рамках ЭКУ.

На наш взгляд, разработанный нами электронный компьютерный учебник соответствует государственным стандартам, так как у него системно располагаются все материалы, включены мультимедийные методически оснащенные учебные материалы. Также он индивидуализирует обучение, имеет возможности проверки правильности выполненных практических заданий.

Поэтому создателям электронных компьютерных учебников необходимо особое внимание уделить связи преподавателя и обучающегося, хотя бы посредством сети или электронной почты, когда обучение происходит дистанционно.

Таким образом, в современных условиях обучение должно учитывать следующие особенности: ориентации на дистанционное обучение; применение модульного обучения; индивидуальный подход к отбору практических заданий учебного модуля; применение тестовых заданий при оценке знаний; организацию самостоятельной работы студентов; использование электронных компьютерных учебников для дистанционного обучения.

1. Ажыманбетова Г.И., Жапаров М.Т., Сарылбекова Ж.Р. *Создание базы данных в MS Access методическое руководство к лабораторным работам по информатике для студентов всех специальностей.* //Методическое руководство. - Бишкек: КГУСТА, 2002. - 41с.
2. Теоретические основы процесса обучения в советской школе./ Под ред. В.В. Краевского, И.Я.Лернера. - М.: Педагогика, 1989. – 320 с.
3. MS Access берилештер базасын башкаруучу системи./ Г.И. Ажыманбетова, Дж.У. Байсалов, М.Т. Жапаров, А.М. Кененбаев, Ж.Р. Сарылбекова. Окуу куралы, - Б.: 2006. 308 б.

Түйін

Бұл мақалада дистанттық оқытудың дидактикалық құралдармен жабдықтау мәселелері қарастырылды.

Summary

This article concerns the problems of introducing the distant education on didactical materials.

КОРРЕКТИРУЮЩИЙ КОНТРОЛЬ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ В ВУЗЕ

А.Т. Баймұлдинова - к.ф.-м.н., доцент, Кыргызстан

В своем выступлении перед профессорско-преподавательским составом и студентами глава государства сделала особый акцент на значении образования в развитии страны. «Ныне наша страна находится в непростой ситуации, но мы сделаем все, чтобы она стала процветающей» и «главным приоритетом в Кыргызстане остается образование», что образование в Кыргызстане – конкурентоспособное. Мы должны сохранить этот уровень», – отметила Р.Отунбаева [1].

Высшее образование в Кыргызстане с каждым годом становится все доступнее, в том числе и в связи с тем, что появляются новые формы обучения.

Внедрение информационно-коммуникационных технологий в систему высшего образования приводит к изменению содержания обучения и к изменению педагогических процессов, связанных с изменением способов представления учебной информации и организации взаимодействия между участниками процесса обучения по новой схеме «студент»-«компьютер»-«преподаватель» [2]. Такая технология дистанционного обучения приводит к развитию познавательной деятельности студентов, а это, в свою очередь, к их самостоятельной активности и превалированию творческой инициативы.

В современных педагогических исследованиях изучаются пути решения проблемы качественного образования в Кыргызской Республике (КР), принятый закон «Об образовании» позволяет пересмотреть все основные компоненты педагогического процесса, проанализировав их потенциал, а также создать новые технологии обучения, одним из основных принципов проектирования которых является соответствие критерию качества обучения [3]. При этом важно соблюдение следующих условий: вариативности содержания образования и возможности проектирования студентами индивидуальных образовательных траекторий; контекстного подхода к организации учебно-познавательной деятельности студентов; инновационного характера образовательной среды.

Педагогический контроль знаний студентов является неотъемлемым компонентом педагогического процесса дистанционного обучения. Исследования показывают, что педагогический контроль тесно взаимосвязан с качеством обучения студентов.

Необходимо осуществление контроля как целенаправленного информационно-констатирующего, диагностико-обучающего и рефлексивного взаимодействия всех участников дистанционного обучения. Как показано студент становится активным субъектом контроля, а преподаватель создает все условия не только для качественного внешнего контроля, но и для самоконтроля и оценивания студентами собственной учебной деятельности, что способствует созданию полноценной обучающей информационной среды и формированию у студентов навыков самообразовательной деятельности и сознательного отношения к учебному процессу.[4] По сути, такая технология обучения ориентирована на переход от личностно-ориентированного обучения к личностно-развивающему обучению, который происходит при диалоговом обучении с помощью информационных технологий в соответствии с дидактическими принципами. При этом качество высшего образования напрямую зависит от процесса познания студентов, но не зависит от преподавания преподавателя, поскольку обучение основано на синхронном и асинхронном взаимодействии участников, а также самоконтроле своих знаний со стороны студентов и контроле преподавателями знаний студентов.

Вместе с тем, контроль качества обучения обеспечивается Государственными образовательными стандартами по технологии дистанционного образования, учебными планами, учебно-методическими комплексами по различным дисциплинам, технологической обеспеченностью учебного процесса, инновационными методами обучения. Поскольку количество часов отводимых на аудиторное обучение ограничено, а объем знаний студентов увеличивается по программе, то дистанционное обучение позволяет восполнить пробел в преобразовании категории учить в категорию изучать и откорректировать контроль знаний студентов на новом уровне, сформировав устойчивые навыки самоанализа и самоконтроля учебной деятельности.

Тщательно изучив и проанализировав функции корректирующегося контроля по традиционной форме обучения, предложили систему корректирующего контроля по технологии дистанционного обучения. Основными компонентами данной системы являются цели, задачи, методы, способы, а также

принципы, организационные формы, средства и содержание корректирующего контроля. Результаты реализации корректирующего контроля находятся в тесном взаимодействии и взаимозависимости, их полноценное и эффективное функционирование определяется соблюдением общедидактических, специальных и дополнительных принципов и требований реализации системы.

Особую роль в этой связи приобретают как основные, так и дополнительные принципы дидактики: наглядность, сознательность, систематичность, последовательность, доступность, прочность, технологичность, результативность, информативность и бинарность, которые определяют специфику данной системы и повышают качество обучения. При обучении перед преподавателем стоит задача не просто передать учебный курс в электронном виде, а научить студента последовательно пользоваться соответствующими электронными средствами обучения, и усвоив учебный материал производить корректировку контроля знаний студентов в различных формах. При этом становится очевидным взаимодействие контроля и качества обучения, при котором компоненты системы корректирующего контроля должны отвечать требованиям качества. Вместе с тем, корректирующий контроль, реализуя обучающую, воспитывающую и развивающую функции, позволяет улучшить состояние и повысить результативность педагогического процесса.

Содержание контролируемой информации конкретизируется в объектах контроля. Для проектируемой технологии важным является выделение двух уровней объектов контроля - рецептивного и продуктивного, которые соответствуют целям и объектам обучения в целом - это обеспечит эффективность и действенность технологии, поскольку контроль будет соответствовать непосредственно проверяемому объекту.

Корректирующий контроль оказывает непосредственное влияние на следующие показатели качества результатов обучения студентов: соответствие результатов поставленным целям обучения (уровень обученности и качества знаний, умений, навыков анализа, синтеза, обобщения и переноса знаний), мотивы учебной деятельности, познавательную активность студентов, уровень самоконтроля, взаимоконтроля, а также сформированность профессионально важных качеств личности будущего специалиста (критичность ума, самокритичность, организованность, креативность). Во время системной реализации образовательных, воспитательных и практических задач обучения в целом устанавливаются причины успеха или неуспеха учебной деятельности студентов на основе анализа данных, полученных при корректирующем контроле.

Рассматриваемая технология внедрена в Институте инновационных и коммуникационных технологий (ИИ и КТ) при Кыргызском Государственном Университете (КГУ) имени И. Арабаева. Здесь создан пакет дидактических средств корректирующего контроля, в который включаются: технологические карты «Корректирующий контроль» для преподавателя; собственно дидактические средства (тесты, псевдотесты, опорные схемы и проспекты учебного материала, планы и программы ответов); информационные карты студентов; информационные листы с кейс-технологиями для студентов. В Центре Дистанционного Обучения (ЦДО) при КГУ им. И. Арабаева идет подготовка бакалавров по направлению 540203 «Информатика».

Корректирующий контроль должен стимулировать самостоятельную работу студентов и повышать качество образования, основываясь на следующих принципах: надежности и валидности, систематичности и последовательности, научности, объективности и справедливости, уровневой дифференциации тестовых заданий, сочетания доступности и новизны в содержании теста, вариативности тестовых заданий.

Требование надежности контроля заключается в обеспечении устойчивости последовательных результатов контроля одного и того же студента. В связи с применением информационных технологий, проблема надежной оценки знаний приобрела особую остроту. К сожалению, нередки случаи, когда отметка, полученная студентами за знания, неправильно поставлена ему, поскольку делал его другой человек. В этом заключается одна из причин резко негативного отношения к тестированию некоторых преподавателей. Результат итогового контроля знаний должен быть предсказуемым и являться разумным продолжением текущей оценки знаний студентов. Очевидно, что без надежной текущей оценки знаний невозможно повышение качества обучения.

Так, одним из требований, предъявляемых к корректирующему контролю знаний, является требование содержательной валидности контроля. В контрольных заданиях должно быть отражено все основное содержание проверяемого раздела или темы. Существующая практика контроля с

использованием информационно-коммуникационных технологий позволяет в полной мере отразить весь учебный материал в электронном виде в виде учебно-методических комплексов по дисциплинам с вопросами для самопроверки знаний теоретического и практического планов. Во время проведения контроля знаний студентов обычно получают 1-2 «случайных» вопроса при письменном опросе и до 5 при тестировании. Студенты, в свою очередь, готовятся по принципу «повезет - не повезет». Поэтому зачастую невозможно составить целостную картину об усвоении студентами пройденного учебного материала.

В свою очередь, принцип систематичности и последовательность контроля требует соблюдения в дистанционном обучении определенного порядка при проведении контроля знаний студентов и последовательном введение каждого элемента учебного материала в логически связанном порядке в виде теста, составленного по электронным курсам. Здесь главная роль предоставляется преподавателю, и его грамотности, компетентности, творческому подходу, планированию при составлении пакета программ по контролю знаний студентов дистанционного обучения, хотя немаловажная роль отводится и самим студентам, которые должны применить навыки рационального планирования учебной деятельности, навыки составления логически стройных планов ответов, планов написания отчетов и выполнения тестов.

Другим важным принципом контроля является принцип научности, реализация которого происходит при разработке тестов, которые должны сочетать грамотно составленные преподавателем вопросы теста и ответы студентов. Этот принцип позволяет развить у студентов умения и навыки научного поиска информации с помощью новейших технологий.

Поскольку успешность развития КР зависит от принципа доступности обучения, так как по закону «Об образовании» «каждый гражданин КР имеет право на образование» и каждый студент в свободной форме в любое время может протестировать себя, проверить свои знания без преподавателя [3].

Принципы объективности и справедливости контроля тесно связаны между собой. Проблема субъективности оценивания преподавателем знаний студентов не утрачивает актуальности уже в течение многих десятилетий, хотя с другой стороны дистанционное обучение разрешило в какой-то мере эту проблему, позволило студентам оценивать свои знания в любое время неограниченно. Преподаватель, не имеет точного представления относительно «хороших» или «плохих» студентов, зато компьютер сам по правилам тестирования производит проверку контроля знаний студента. Здесь отсутствует переоценивание или недооценивание уровня их подготовки и интеллектуального развития, не зависящего от многих факторов, в числе которых поведение студента перед компьютером, наличие у студентов дефектов речи, физических недостатков, а также некоторых психологических характеристик студентов (устойчивость внимания, память и т.д.).

Уровневая дифференциация тестовых заданий имеет целый ряд преимуществ, для преподавателя дает четкие ориентиры при отборе изучаемого материала и позволяет сделать тесты целенаправленными, для студентов же имеется выбор тестовых заданий. Поэтому содержание теста может и должно варьироваться по мере: изменения содержания дисциплины; изменения и появления новых научных знаний; изменения цели тестирования; изменения направленности на особенные выборки испытуемых.

Для достижения достаточной вариативности теста в рамках учебной дисциплины необходимо, чтобы содержание тестовых заданий соответствовало разным учебным пособиям и разным способам изложения учебного материала.

Тест по своему содержанию носит характер доступности и новизны, поскольку студент дистанционного обучения в любое свободное время может самостоятельно протестировать себя, так как по программе имеется несколько ее вариантов, а это говорит о ее вариативности.

Важно, что студент может самостоятельно оценить свои возможности и выбрать для себя тот уровень, который ему соответствует. Ориентация на обязательные результаты обучения постоянно поддерживает подготовку студента на опорном уровне. Это позволяет ему при возможности и возникшем интересе перейти на более высокие уровни на любом этапе обучения. Все это является гарантией оперативности, гибкости, мобильности, дифференциации, создает атмосферу взаимного доверия между преподавателем и студентом, способствует активному введению положительных мотивов студентов.

Поскольку тестирование является одной из наиболее технологичных форм проведения автоматизированного контроля знаний студентов, поэтому это сложная задача, которая на сегодня вполне считается решенной. Возможные пути решения этой задачи могут быть связаны со следующим: умения объяснить принятное решение и ход его решения; выбор пути ее решения; навыков ассоциативного

мышления, умения найти связи между явлениями и объяснить их; отделять стандартное от нестандартного, нужного от ненужного (в решении данной проблемы), известное от неизвестного; выявить достоинства и недостатки. Автоматизация контроля знаний студентов позволяет принципиально повысить уровень объективности оценки знаний и облегчить труд преподавателя.

Оценивание студентов осуществляется в рамках существующей пятибалльной системы отметок, при этом учитываются: достижение определенного уровня обученности, отношение студента к изучаемому предмету, результаты текущего оценивания преподавателем и самооценивания, недостатки в учебной деятельности. Результаты оценивания заносятся в информационную карту студентов и технологическую карту преподавателя и становятся объектами анализа с целью выявления необходимости внесения корректировок в педагогический процесс.

При рассмотрении проблемы корректирующего контроля знаний студентов при дистанционном обучении решены следующие задачи:

- Рассмотрены теоретические основы использования корректирующего контроля в учебно-воспитательном процессе ЦДО.
- Определены совокупность показателей качества обучения в ЦДО с учетом основных составляющих компонентов учебного процесса.
- Выявлены связи между корректирующим контролем и качеством обучения.
- Разработана пооперационная технология корректирующего контроля.
- Опытно-экспериментальным путем проверки показано ее влияние на качество обучения студентов вышеуказанной специальности.
- Разработаны, в частности, учебно-методический комплекс «Корректирующий контроль в преподавании педагогических дисциплин» и комплексы тестов по «Математическому анализу» и «Алгебре и теории чисел» для студентов ЦДО.

Для решения поставленных задач использовались следующие методы исследования: теоретические - анализ и синтез психологической, педагогической, методической литературы, учебно-программных и методических документов, учебников, сравнение и обобщение достижений отечественной и зарубежной педагогики, прогнозирование и моделирование, обобщение передового опыта отечественных и зарубежных педагогов; эмпирические - прямые и косвенные педагогические наблюдения, анкетирование, тестирование, срезы знаний, беседы, интервьюирование, педагогический эксперимент; статистико-математическая обработка данных эксперимента, графическое представление результатов эксперимента.

Таким образом, педагогический контроль является неотъемлемым компонентом всего образовательного процесса, оказывает значительное влияние не только на результат, но и на ход обучения и воспитания, поскольку обеспечивает получение информации о степени эффективности функционирования любой системы обучения, на основе анализа которойрабатываются стратегии совершенствования учебно-воспитательного процесса. В связи с этим вопросы контроля и оценки знаний студентов ЦДО были и остаются значимыми проблемами для педагогической науки и практики, а изучение вопроса корректирующего контроля студентов, позволяет правильно добиться повышения качества обучения в вузах Кыргызстана и обеспечить результативность учебного процесса в целом.

1. На портале www.pr.kg/news/_kg/2010/08/26/17017/
2. Баймудинова А.Т. *Организация самостоятельной работы студентов-заочников по изучению высшей математики* // Социальные и гуманитарные науки.- Бишкек, 2010. - № 3 -4. - С. 188-190.
3. Закон КР «Об образовании»// Газета «Күт БИЛИМ» биюня 2003. - С.3-6.
4. Мусеев В.Б. *Организация учебного процесса при использовании технологий дистанционного обучения. Информатика и образование*, №12. - 2002.

Түйін

Бұл жұмыста студенттердің білімін коррекциялық бақылау арқылы, дистанциялық оқытудың сапасын арттыру жолдары қарастырылды.

Summary

This study investigates correcting control of knowledge of students as learning factor of quality improvement of distant learning.

ЭСТЕТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ ДОШКОЛЬНИКОВ В УСЛОВИЯХ СЕМЬИ

Ф.Г Тулегенова - ст. преподаватель КазНПУ им. Абая,
К.Н. Бойко - студентка 3-го курса, ППФ - отделение ДоиВ

Дети в дошкольном и даже в раннем возрасте способны реагировать на красивое в окружающей их обстановке - музыку, поэзию, предметы изобразительного искусства, природу, сами стремятся рисовать, лепить, петь, танцевать, сочинять стихи. Эти наблюдения за детьми дают основания считать, что эстетическое воспитание возможно и необходимо уже применительно к детям дошкольного возраста. «*Эстетическое воспитание – важнейшая сторона воспитания ребёнка. Оно способствует обогащению чувственного опыта, эмоциональной сферы личности, влияет на познание нравственной стороны действительности, повышает и познавательную активность, даже влияет на физическое развитие.*»[1] Результатом эстетического воспитания является эстетическое развитие. Составляющей этого процесса является *художественное образование* – процесс усвоения искусствоведческих знаний, умений, навыков, развитие способности к художественному творчеству. Задачи эстетического воспитания дошкольников, можно представить двумя группами:

- первая группа задач направлена на формирование эстетического отношения детей к окружающему. Предусматривается следующее: развивать умения видеть и чувствовать красоту в природе, поступках, искусстве, понимать прекрасное; воспитывать художественный вкус, потребность в познании прекрасного;

- вторая группа задач направлена на формирование художественных умений в области разных искусств: обучение детей рисованию, лепке, конструированию; пению, движениям под музыку; развитие словесного творчества.

Для реализации задач эстетического воспитания детей дошкольного возраста необходимы определенные условия. Прежде всего, это среда, в которой ребенок живет и развивается. Она оказывает на ребенка воздействие, которое по своей силе и значимости вряд ли может сравниться с другими. Если обстановка эстетична, красива, если ребенок видит красивые отношения между людьми, слышит красивую речь, есть основания надеяться, что он с малых лет будет принимать эстетическое окружение как норму, а все, что отличается от этой нормы, будет вызывать у него неприятие. Эстетика быта включает в себя множество деталей. Это эстетика обстановки: вещей, которые окружают ребенка и которыми он пользуется, игрушек, одежды малыша и окружающих его людей, дизайн помещений, красивые вещи «радуют глаз», вызывают положительные эмоции, желание их сохранять. Теория «белой скатерти» вполне справедлива: если мы хотим воспитывать не только аккуратность, но и потребность в эстетическом окружении, мы должны исключить неэстетичность как таковую. С первых лет жизни ребенка важно и дома, и в дошкольном учреждении уделять внимание эстетике быта. Красивая салфетка, посуда, цветы на столе – все это создает эмоциональное настроение, приучает к красивому.[2] Дети чутко реагируют на красивые предметы, хотя их иметь. Так, в дошкольном учреждении, если среди чашек из посуды появляется не такая, как все, а лучше, дети сразу замечают ее и стремятся поставить себе или в крайнем случае другу, выражая, тем самым, свою любовь. Эстетика обстановки - это то, что должно быть постоянно, а не от случая к случаю (по поводу прихода гостей). Понятие «*естетика быта*» включает в себя и красоту каждого дня отношений между людьми, которые окружают ребенка. Очень важно, какую речь он слышит, какие интонации. И дело не только в том, чтобы речь была правильной, необходимо, чтобы она была образной, интонационно богатой и доброжелательной. Старенькая прабабушка может произносить какие-то слова неверно, по-своему, но речь ее полна пословиц, шуток, ласкова – и именно это будет воспитывать в ребенке интерес к образности и к красоте родного языка. Эстетика быта – это и внешний вид человека. Небрежность, неопрятность в одежде, несуразность в подборе цветовой гаммы, неумение найти свой стиль – все это противоречит законам красоты. Родители, как правило, много внимания уделяют одежде своего ребенка, особенно когда он еще маленький. Но не всегда ли они помнят о том, что было сказано выше. Эти требования относятся не только к праздничной, уличной, но и к каждодневной, домашней одежде. Если мама позволяет себе дома ходить в грязном халате, забывает причесаться, то трудно будет приучить ребенка быть всегда опрятным (разве только, если сработает механизм «от противного», и то это может произойти в более старшем возрасте, но не в дошкольном возрасте). Итак, эстетика быта является непременным условием для эстетического воспитания ребенка,

тем фоном, который закрепляет или разрушает складывающиеся у него представления о красоте. [3] Эстетика быта становится средством эстетического воспитания, если взрослые обращают внимание ребенка на эстетическую сторону быта. Недостаточно, чтобы дети видели красоту вокруг себя в разных её проявлениях. Нужно привлекать их внимание к этой красоте: «Мы с тобой закончили уборку. Как стало красиво. Давай еще поставим сюда цветы!», «Давай аккуратно расчешим волосы, девочка всегда должна быть красивой». Подобные реплики могут звучать постоянно. И постепенно они формируют эстетическое сознание. Средством эстетического воспитания быт становится и тогда, когда взрослые привлекают ребенка к анализу и действию на благо красоты: «Посмотри на себя в зеркало, как ты думаешь, что нужно поправить, чтобы было красивее?», «Подушечка какого цвета больше подойдет к нашему зеленому дивану – желтая или черная?». И здесь не столь важно, что именно ответит ребенок, важно, что взрослый обращает его внимание на то, что цвета могут сочетаться или не сочетаться, что он, ребенок, тоже способен создавать красоту.

Так, существует *три правила*: «жить в красоте», «замечать красоту», «поддерживать и создавать красоту вокруг себя» - делают эстетику быта средством эстетического воспитания ребенка.

Безусловно, важным средством эстетического воспитания является природа. Именно в ней можно увидеть гармонию – основу красоты: разнообразие красок, форм, звуков в их сочетании. Сама по себе природа – это условие для всестороннего воспитания и развития ребенка. Средством она становится, когда взрослый целенаправленно использует ее «воспитательные возможности» и делает ее наглядной для ребенка. Можно много раз пройти по красивейшему скверу и незаметить его красоты, а можно пройти всего один раз и остановиться, и увидеть, как красивы и необычны в нем деревья, как освещены солнцем их верхушки, как ярки на фоне зеленой травы тюльпаны; услышать, как весело щебечут птицы. Или полюбоваться, как величавы зимой деревья под снегом, а свет от уличного фонаря делает все вокруг таинственным и переносит нас в мир сказки. Очень важно заметить все описанное выше и ещё многое другое вместе с ребенком. И слов при этом надо не так уж и много. Разве только поэтические.

Заколдован невидимкой,
Дремлет лес под сказку сна,
Словно белою косынкой,
Подвязалася сосна.
Понагнулась, как старушка,
Оперлася на клюку,
А над самою макушкой,
Долбит дятел на суку...

Условием и средством эстетического воспитания является искусство: изобразительное, музыка, литература, архитектура, театр. Раннее приобщение детей к настоящему высокому искусству способствует зарождению в детской душе поистине эстетического восприятия действительности.

Мир музыки особенно привлекателен для ребенка. Еще в утробе матери будущий человек начинает реагировать на музыкальные звуки, и существует предложение, что именно в этот период можно влиять на формирование музыкальности. И уж вне всякого сомнения, первый вид искусства, который воспринимает ребенок и на который он реагирует, – это музыка. Через мелодию колыбельной песни, звуки речи, ее тембр малыш начинает не только различать, дифференцировать окружающий его мир, но и чувствовать его. Он еще долго не сможет осознавать это воздействие музыки, но реагировать будет адекватно: загрустит, даже заплачет, услышав грустную мелодию; засмеется, начнет двигаться под веселую, ритмичную. Влияние музыки на эмоциональную сферу личности бесспорно, хотя механизм этого влияния пока не раскрыт до конца. Несомненно одно – знакомить детей необходимо с лучшими образцами народной и классической музыки.

Условием и средством эстетического воспитания является и художественная деятельность дошкольников, как организованная воспитателем, так и самостоятельная. Известно, что воспитание ребенка в деятельности – одна из закономерностей воспитания. Художественной деятельность называется тогда, когда она, непосредственно, связана с видами искусств: театрализованные игры, словесно-художественное творчество, музенирование, изобразительная и декоративно-прикладная практика, дизайн. В художественной деятельности, как правило, присутствуют воспроизводящий (репродуктивный) фактор и творческий. И следует отметить, что и тот, и другой необходимы и взаимосвязаны – ребенок не может творить, не научившись воспроизводить, репродуцировать. Все названные выше средства

эстетического воспитания – быт, природа, искусство, деятельность – эффективны как сами по себе, так и во взаимосвязи. При отборе средств воспитатель опирается на специфику самого средства, на его потенциальные педагогические возможности, учитывает характер задачи, для решения которой избирается средство, и, конечно, принимает во внимание возрастные и индивидуальные особенности развития детей. При этом важно помнить, что при использовании средств воздействия нельзя забывать о чувстве меры. Надо искать и находить золотую середину. Перенасыщение так же вредно для развития, как и недостаток эмоционального воздействия.

1. Лихачев Б.Т. Эстетическое воспитание. – М., 2007. – 416 с.
2. Кулкова Т.А.; Козлова С.А. Дошкольная педагогика. – М., 2005. – 525 с.
3. Ветлугина Н.А., Дубровская Е.А. Программа эстетического воспитания. – М., 2000. – 368 с.

Түйін

Эстетикалық тәрбие – адамдар құрастырулары нысананы көздейтін процессі, қабілетті қабылдау, сезу, бағалау тамаша және көркем құндылықтарды құру. Эстетикалық тәрбие әдемілікке, маҳаббатқа, мұнтаздыққа үйретіп жатыр.

Summary

Esthetic education – purposeful process of formation of the person, capable to perceive, feel, estimate fine and to create art values. Esthetic education accustoms to beauty, love, neatness.

СЕМЬЯ И ТРУДНЫЙ ПОДРОСТОК

А.С. Тотанова – профессор КазНПУ имени Абая,
В.М. Курмакаева – студентка 2 курса ППФ, КазНПУ имени Абая

Семья – это та первичная среда, где маленький человек учится творить добро, быть упорным в труде, выбирать четкую цель жизни, получает ценностные ориентиры поведения в обществе. Ни материальные, ни бытовые, ни престижные показатели не характеризуют степень благополучия или неблагополучия в семье – только отношение к ребенку. Трудный подросток – это ребенок, в отношении которого нарушен принцип справедливости: он лишен счастливого детства. В его семье отсутствуют любовь и ответственность друг за друга, нарушено взаимодействие членов семьи между собой, а, значит, не может быть динамики, побуждающей и поддерживающей здоровый рост личности ребенка. И неправильное воспитание, и несвоевременное лечение, и неверное отношение к ребенку – все это может изуродовать развитие его личности. У подростка появились отклонения под влиянием семьи и окружающей микросреды, то есть недостаточном учете со стороны взрослых возрастных особенностей развития ребенка. Взрослые не всегда справедливо оценивают возросшие способности и потребности ребенка и продолжают осуществлять устоявшиеся меры воздействия, которые, как правило, уже не действуют.

Неблагоприятный климат в семье часто является причиной отклонений в поведении. Особо негативную роль играет отсутствие единства требований со стороны родителей и учителей. Ребенок не желает выполнять их требования, тем более, что они бывают иногда полярными. Также причиной “отверженности” может служить хроническая неуспеваемость. Это порождает отвращение к учебе, стремление самоутвердиться другим способом. Ребята не способны устоять перед дурными примерами и в асоциальных компаниях легко адаптируются. Начинают курить, выпивать, употребляют наркотики, охотно включаются в авантюры.

Когда ребенок подрастает, у него начинается трудный подростковый возраст. Он пытается вырваться из-под неусыпной родительской опеки и очень часто утверждает себя бунтом, протестом против любого вмешательства взрослых в свою личную жизнь. Воспитание детей — это, прежде всего, самовоспитание родителей. Воспитание предполагает умение слушать, которое невозможно без подлинного равенства и защищенности, общечеловеческих прав, в том числе родителей. Чтобы

постараться достичь умения именно так общаться со своим ребенком, очень важно в любой ситуации сохранять спокойствие /1/. Уясь доверять ребенку, родители добиваются не только кратковременной выгоды — бесконфликтного сосуществования в семье, но и долговременного результата: ребенок будет учиться все более ясно видеть и учитывать отдаленные последствия своих поступков и решений.

Трудный подросток – это в недавнем прошлом милый ребёнок, родители которого, не подозревая об этом, допустили множество стратегических и тактических ошибок в его воспитании. Кроме сознательного, целенаправленного воспитания, осуществляемого родителями, на ребенка воздействуют вся семейная атмосфера, семейные условия: социальное положение, род занятий, материальный уровень, уровень образования, ценностные ориентации членов семьи. Поэтому, любая деформация родительской семьи приводит к отрицательным последствиям в развитии личности ребенка. Семейное воспитание, как целенаправленные, сознательные воспитательные воздействия, осуществляется родителями с целью формирования определенных качеств, умений.

Воспитательные воздействия осуществляются на основе, во-первых, механизма подкрепления (поощряя поведение, которое взрослые считают правильным, и, наказывая за нарушение установленных правил, родители внедряют в сознание ребенка определенную систему норм, соблюдение которых постепенно становится для ребенка привычкой и внутренней потребностью); во-вторых, механизма идентификации (ребенок подражает родителям, ориентируется на их пример, старается стать таким же). Если рассматривать воспитательную деятельность родителей, то можно выделить различные стили воспитания, факторы воспитательного воздействия, воспитательную позицию родителей. Кроме сознательного, целенаправленного воспитания, осуществляемого родителями, на ребенка воздействуют вся семейная атмосфера, семейные условия: социальное положение, род занятий, материальный уровень, уровень образования, ценностные ориентации членов семьи. Поэтому любая деформация родительской семьи приводит к отрицательным последствиям в развитии личности ребенка.

В свою очередь, А.А. Реан выделяет два типа деформации семьи: структурная и психологическая. Под структурной деформацией семьи понимают нарушение ее структурной целостности, связанное чаще всего с отсутствием одного из родителей /2/. Психологическая деформация семьи связана с нарушением системы межличностных отношений, преобладанием отрицательных ценностей, асоциальных установок и т.п. Как структурная, так и психологическая деформация семьи оказывают значительное влияние на формирование личности ребенка. Родители ограничивают самостоятельность ребенка, не считают нужным как-то обосновывать свои требования, сопровождая их жестким контролем, суровыми запретами, выговорами и физическими наказаниями.

В подростковом возрасте авторитарность родителей порождает конфликты и враждебность. Наиболее активные, сильные подростки сопротивляются и бунтуют, становятся избыточно агрессивными и нередко покидают родительский дом, как только могут себе это позволить. Робкие, неуверенные подростки приучаются во всем слушаться родителей, не совершая попыток решать что-либо самостоятельно. Если по отношению к старшим подросткам матери склонны реализовывать более «разрешающее» поведение, то авторитарные отцы твердо придерживаются избранного типа родительской власти. Несмотря на внешнюю заботу, опекающий стиль воспитания приводит, с одной стороны, к чрезмерному преувеличению собственной значимости у подростка, с другой – к формированию у него тревожности, беспомощности, запаздыванию социальной зрелости. При таком воспитании у детей формируется лишь механизм внешнего контроля, основанный на чувстве вины или страха перед наказанием, и как только угроза наказания извне исчезает, поведение подростка может стать потенциально антиобщественным. Авторитарные отношения исключают душевную близость с детьми, поэтому между ними и родителями редко возникает чувство привязанности, что ведет к подозрительности, постоянной настороженности и даже враждебности к окружающим.

В подростковом возрасте особое значение приобретает воспитательная позиция родителей – совокупность установок родителей в отношении воспитания детей, характеризующих, прежде всего самих родителей как субъектов воспитания. Наиболее важными чертами воспитательной позиции родителей являются адекватность, гибкость и прогностичность. Адекватность подразумевает умение родителей видеть и понимать индивидуальность своего ребенка, представлять особенности его личности, когнитивной, эмоциональной, мотивационной сферы, характерологических проявлений, способность замечать происходящие в его душевном мире изменения. Гибкость – это способность к изменению воздействий на ребенка по ходу его взросления или в связи с различными изменениями условий жизни

семьи. Негибкая родительская позиция характеризуется склонностью к одной и той же модели поведения, нежеланием менять свои взгляды или обсуждать разные точки зрения. Прогностичность проявляется в способности родителей предвосхищать, прогнозировать появление новых психических и личностных качеств детей, в том числе и качеств, обусловленных семейным воспитанием. Непрогностичная, или «близорукая», модель взаимоотношений с подростком характеризуется склонностью учитывать только особенности сиюминутной ситуации или непосредственные последствия своих поступков и не задумываться над более отдаленными /3/.

Важнейшей, еще недостаточно изученной характеристикой родителей как субъектов воспитания является мотивация отношения к ребенку и ее субъективное осознание. Воспитательная позиция родителей обусловлена сложным взаимодействием осознаваемых и неосознаваемых мотивов. Реально действующие мотивы, которые определяют взаимоотношения с детьми, могут вытесняться или быть представлены в сознании родителей замещающими, социально одобряемыми мотивами. Эмоциональные отношения в семье также играют важную интегрирующую роль, благодаря которой члены семьи ощущают себя единой общностью и чувствуют теплоту и поддержку друг друга. Отношения любви и симпатии способствуют уменьшению фruстрирующих переживаний, без которых не обходится семейная жизнь и воспитание детей.

В неблагополучных семьях подростки значительно чаще переживают кризисные ситуации, сопровождающиеся нервно-психическим напряжением, выраженной тревожностью, неустойчивостью самооценки, потребностью в психологической поддержке и др. Успешно преодолеть эти ситуации самостоятельно подросткам, как правило, трудно, и они часто используют неконструктивные защитные техники вытеснения, избегания, ухода от решения, отказа от деятельности, принесшей неуспех, а также агрессивные формы замещения и экстрапунитивные реакции /4/.

Накопленный отрицательный опыт общения переносится на отношения подростка с социальным окружением, находя выражение в агрессии, направленной вовне, на окружающих людей, в том числе на родителей, или на собственную личность, проявляясь в склонности к суицидам. В семье подросток усваивает поведенческие паттерны разрешения жизненных ситуаций и определенные ценностные представления. Например, семья с алкогольными проблемами повышает вероятность декомпенсации поведения у подростков и обуславливает социально-педагогическую запущенность, развитие инфантильных черт личности, невротические расстройства. Но, вместе с тем, она делает привычным сам стиль семейных отношений, формирующих незрелую личность, прибегающую в сложных ситуациях к суррогату межличностного взаимодействия (алкоголю, наркотику) /5/. Общение с подростком является не легкой задачей. Подавляющее большинство «трудных» подростков со временем становятся нормальными, вполне успешными людьми и настоящими друзьями своим родителям. Если родители понимают, что в перевоспитании «трудного» подростка должна быть и их обязательная часть работы, и активно в нее включаются, то результат не заставляет себя ждать.

1. Личко А. Е. *Эти трудные подростки*. – М., 2006.
2. Рean A.A. *Семья: психология, педагогика, социальная работа*. – СПб, 2010.
3. Байядр Р.Т., Байядр Д. *Ваш беспокойный подросток: Практическое руководство для отчаявшихся родителей*. – М., 2001.
4. Туманова Е. Н. *Трудный подросток в семье*. – Барнаул, 2001.
5. Волкова Е. С. *Трудные дети или трудные родители*. – СПб., 2004.

Түйін

Бұл мақалада отбасы мәселесіне және ондағы баланың қын тәрбиесіне көңіл бөлінген. Бұл жерде отбасы тәрбиесі арқылы баланың мінез-құлқы тәрбиеленетіні айтылған.

Summary

This article about family with difficult teenagers. It's talking about family's depend appear the abnormal in teenager's behavior.

РОЛЬ СЕМЬИ В АДАПТАЦИИ СТУДЕНТА К УЧЕБНОМУ ПРОЦЕССУ В ВУЗЕ

А.С. Тотанова – профессор КазНПУ имени Абая,
С.Б. Пронюкова – студентка 2 курса ППФ, КазНПУ имени Абая

При поступлении студента в ВУЗ, происходят значительные изменения в условиях его жизни. Сформированный за одиннадцать лет привычный уклад учебного процесса кардинально меняется и возникает необходимость мириться с произошедшими изменениями и привыкать к ним. Первокурснику приходится адаптироваться к целому ряду условий. Во-первых, новый маршрут до места учебы. Чаще всего школа находится недалеко от места проживания учащегося и до неё можно дойти пешком, а до ВУЗа, как правило, приходится преодолевать более тяжелый путь. К тому же, время, затрачиваемое на преодоление маршрута до ВУЗа, значительно отличается от времени, затрачиваемого на прогулку до школы. А ведь после окончания пар придется опять повторять весь пройденный маршрут, только в обратном порядке. Во-вторых, расписание и продолжительность пар. За одиннадцать лет обучения в школе учащийся привык к расписанию и уроку, который занимает 45 минут. Поступив в ВУЗ, студент сталкивается с непривычной для него расстановкой пар /1/.

Но тяжелее всего приходиться иногородним студентам, которым не только приходится адаптироваться ко всем стандартным изменениям в условиях их жизни, связанных с поступлением в ВУЗ, так еще перед ними возникает непростая проблема проживания в студенческом общежитии или в снимаемой квартире. После поселения студента в общежитие у него начинается «испытание свободой». Уехав от родителей, студент получает полную свободу. И в этот момент ему надо сделать правильный выбор и правильно использовать свободу. Студент учится самостоятельно использовать свое время. Ведь рядом нет ни родителей, ни привычной обстановки. И не остается другого выхода, как самому принимать решения по тому или иному случаю и быть ответственным за эти решения. Самому отвечать за поступки, слова и действия.

Обучение в высшем учебном заведении для современного молодого человека – один из важнейших периодов его жизнедеятельности, личностного роста и становления в будущем. Поиск путей успешной адаптации к изменившимся условиям и новой деятельности является насущной проблемой для каждого, кто переступил порог высшего учебного заведения. В современной психолого-педагогической литературе выделяют несколько видов адаптации: профессиональная, психическая, социальная, дидактическая и биологическая. Первая – это профессиональная адаптация, здесь происходит приспособление к структуре высшей школы, содержанию компонентам учебного процесса в высшем учебном заведении, особенностям избранной профессии. Психическая адаптация связана с психической активностью человека или группы и понимается как взаимодействие процессов аккомодации и асимиляции. Под социальной адаптацией понимают активное приспособление человека к изменившейся среде с помощью различных социальных средств, которое характеризуется тем, что человек сам, осознав необходимость изменений в отношениях со средой, формирует новые способы поведения, направленные на гармонизацию отношений с окружающими /2, с.6/. Здесь происходит процесс и результат освоения студента новых для него социальных ролей и позиций, значимых для самого студента и его социального окружения – родителей, преподавателей, сверстников и других людей. Четвертый вид адаптации – это дидактическая адаптация, которая связана с новыми условиями учебной работы в высшем учебном заведении, отличными от условий, к которым учащиеся привыкли в средней школе, она обеспечивает постепенное введение в сферу вузовского обучения. В свою очередь, биологическая адаптация является аспектом, который связан, прежде всего, с перестройкой организма.

В процессе адаптации студент нуждается в защите, помощи и поддержке. В основном, эту обязанность берет на себя семья. Семья является древней и стойкой ячейкой общности. Возникшая на заре человечества, она прошла через многовековую историю, показывая себя уникальной опорой общества. Семья возобновляет духовные и физические силы человека, заряжает ее энергией для активного участия в общественной жизни. В ней происходит не только физическое рождение человека, но и воспитание, духовное развитие личности. Семья оказывает огромное влияние на протекание социально-психологической адаптации подрастающего поколения. Семья с первых дней жизни ребенка берет на себя беспокойство о его здоровье и воспитании, дает начальные знания об окружающем мире, помогает осуществлять контакты со многими людьми. В процессе взросления ребенка, семья не утрачивает свою

роль и имеет большое влияние на адаптацию студента к учебному процессу в ВУЗе. Семья поддерживает студента в материальном и в духовном плане /3/.

Каждую семью можно охарактеризовать по протекающим в ней социально-психологическим явлениям и процессам, по кругу общения и его содержания, по особенностям эмоциональных контактов членов семьи, социально-психологических целей семьи и индивидуально-психологических потребностей её членов. Исследователи утверждают, что функции семьи, отражают исторический характер связи между семьей и обществом, динамику семейных изменений на разных исторических этапах. Современная семья утратила многие функции, цементировавшие её в прошлом: производственную, охранительную, образовательную и др. Однако, часть функций являются устойчивыми к изменениям, в этом смысле их можно назвать традиционными. К ним можно отнести следующие основные функции: репродуктивная, хозяйствственно-экономическая, регенеративная, образовательно-воспитательная /4/.

Репродуктивная функция заключается в продолжении рода. Каждая семья мечтает продолжить свой род и дать поколению, которое придет им на смену, все самое лучшее, чтобы новое поколение было всесторонне развитыми личностями. Хозяйственно-экономическая функция включает в себя питание семьи, приобретение и содержание домашнего имущества, одежду, обувь, благоустройство жилища, создание домашнего уюта, организацию жизни и быта семьи, формирование и расходование домашнего бюджета. Регенеративная функция семьи предполагает наследование статуса, фамилии, имущества, социального положения. В мире существует тенденция, что каждый состоявшийся родитель хочет, чтобы его ребенок занял его место в будущем. Однако из-за этого часто бывают конфликты между детьми и родителями. При выборе профессии абитуриент должен сам выбирать то, что ему близко, а не то, что хотят родители. В свою очередь, образовательно-воспитательная функция, которую также называют социализацией, состоит в том, что родители должны выполнять свои отцовские и материнские обязанности. Очень важен контакт с детьми, их воспитание и самореализация. Многим детям не так важны подарки, как важно просто внимание и понимание со стороны родителей. В период адаптации к учебному процессу в ВУЗе, студенты еще более нуждаются во внимании, поддержке и понимании.

Большой вклад вносит семейное воспитание, который помогает адаптироваться к учебному процессу в высшем учебном заведении. Семейное воспитание - это осознаваемые усилия по становлению и развитию личности, предпринимаемые старшими членами семьи, которые направлены на то, чтобы младшие члены семьи соответствовали имеющимся у старших представлениям о том, каким должно быть новое поколение. Содержание, характер и результаты семейного воспитания зависят от ряда характеристик семьи, в первую очередь, от тех личностных ресурсов, которые в ней имеются. Личностные ресурсы, с одной стороны, определяются составом семьи, а с другой стороны, такими характеристиками старших членов семьи, как характер, уровень и вид образования, индивидуальные увлечения, вкусы, ценностные ориентации, социальные установки, уровень притязаний и пр. Одна из важнейших характеристик семейного воспитания - это отношение родителей к студентам и к их воспитанию, как к своим безусловным жизненным ценностям, от чего зависит мера их участия в воспитании.

Какую бы сторону развития студента мы бы ни взяли, всегда окажется, что решающую роль в его эффективности на том или ином возрастном этапе играет семья. Во-первых, семья обеспечивает физическое и эмоциональное развитие человека. Во-вторых, семья влияет на формирование психологического взгляда. Существенную роль в этом процессе семья продолжает играть и на последующих возрастных этапах, помогая или мешая формированию взглядов и стереотипов. В-третьих, семья играет ведущую роль в интеллектуальном развитии студента, а также влияет на отношение студентов к учебе и, во многом, определяет ее успешность. Именно родители формируют основную базу знаний, которая поможет в будущем студенту успешно адаптироваться к учебному процессу в ВУЗе. В-четвертых, семья имеет важное значение в овладении студента социальными нормами, а когда речь идет о нормах, определяющих человека как представителя человечества, влияние семьи становится кардинальным. В-пятых, в семье формируются фундаментальные ценностные ориентации человека, проявляющиеся в социальных и межэтнических отношениях, а также определяющих его стиль жизни, сферы и уровень притязаний, жизненные устремления, планы и способы их достижения. В-шестых, семья играет большую роль в процессе социального развития человека в связи с тем, что ее одобрение, поддержка, безразличие или осуждение сказываются на притязаниях человека, помогают ему или мешают искать выходы в сложных ситуациях, адаптироваться к изменившимся обстоятельствам его жизни, устоять в меняющихся социальных условиях.

Эффективность адаптации студента на прямую зависит от организации микросоциального взаимодействия. При конфликтных ситуациях в семейной сфере, часто происходят затруднения в процессе адаптации, что приводит к дезадаптации. Педагогический диагноз студенческой дезадаптации обычно ставится в связи с неуспешностью обучения, нарушениями учебной дисциплины в ВУЗе, конфликтами с преподавателями и сокурсниками. Иногда студенческая дезадаптация остается скрытой и от преподавателей и от семьи, ее симптомы могут не сказываться отрицательно на успеваемости и дисциплине студентов, проявляясь либо в субъективных переживаниях студентов, либо в форме социальных проявлений. Нарушения адаптации выражаются в виде активного протesta (враждебность), пассивного протesta (избегание), тревожности и неуверенности в себе и это все влияет на все сферы деятельности студента в ВУЗе. Реакция активного протesta - это когда, студент непослушен, нарушает дисциплину на лекции, на перемене, ссорится с сокурсниками, мешает им общаться, и студенты отвергают его. В эмоциональной сфере наблюдаются вспышки раздражения, гнева. Также с адаптацией напрямую связан анализ факторов определенной среды или окружения, где находится студент. Студент, смотря на окружающих, пытается им подражать.

Большое значение имеет готовность абитуриента к поступлению в ВУЗ. Часто родители думают, что если у их ребенка в школе на занятиях все получалось хорошо и учителя его хвалили, то и в ВУЗе у него также все будет хорошо получаться и преподаватели будут его хвалить. Может быть, все так и будет. Однако надо понимать, что с переходом на новую ступень образования, меняется коллектив сверстников, на фоне которых он может выглядеть менее или, наоборот, более способным; меняются преподаватели и, следовательно, меняются требования к выполнению заданий, также появляется новый характер отношений между преподавателем и студентом; меняется, наконец, и вид деятельности: на первое место выходит учеба, где важно проявить свои умственные способности, а не личностные качества. Как показывает практика, те или иные трудности в процессе обучения возникают у всех студентов. Несмотря на внешнее сходство, у разных студентов затруднения в учебе и взаимодействии с одногруппниками и преподавателями могут иметь различные причины и зависят от индивидуальных особенностей психофизиологического, интеллектуального, социального, эмоционально-волевого развития.

Таким образом, семья оказывает огромное влияние на развитие студента и играет огромную роль в его адаптации к учебному процессу в ВУЗе. В процессе адаптации студент нуждается в защите, помощи и поддержке. В основном, эту обязанность берет на себя семья. Семья возобновляет духовные и физические силы человека, заряжает его энергией для активного участия в общественной жизни. В ней происходит не только физическое рождение человека, но и воспитание, духовное развитие личности.

1. Федорова Е.Е. *Адаптация студентов ВУЗов к учебно-профессиональной деятельности.* – Магнитогорск, 2007.
2. Розум С.И. *Психология социализации и социальной адаптации человека.* - СПб., 2006.
3. Кулкова Т.А. *Семейная педагогика и домашнее воспитание.* – М., 2000.
4. Гребенников И.В. *Основы семейной жизни.* – М., 1991.

Түйін

Бұл мақалада студенттің жоғарғы оқу орнына бейімделуіне отбасының рөлін анықтаған. Ол үшін не қажет екенін, неге бейімделуі және оған кім көмектесеті айтылып өткен.

Summary

This article describes a role of family in adaptation of the student to educational process in educational institutions. Shows to what is necessary to adapt to the student and who in it helps him.

ҚАЗАҚ БАСПАСӨЗІН ТӘРБИЕ ҚҰРАЛЫ РЕТИНДЕ ПАЙДАЛАНУ МҮМКІНДІКТЕРИ

М.А. Балқыбекова - ОҚПУ, Отырар институты, Шымкент қаласы

Откен XX ғасыр ғылымды, техниканы, технологияны және космосты игерудегі ірі жетістіктерімен және мәдениет, әдебиет, өнер саласындағы құндылықтарды байытумен тарихта елеулі із қалдырыды. Адам баласын рухани дағдарыска ұшыратқан халықаралық терроризм, ядролық, экологиялық апаттар, ұлтаралық және діни қарама-қайшылықтар рухани тәлім-тәрбиелік құндылықтардың дағдарыска ұшырауына әкелді. Мұндай жайттар Қазақстан Республикасында адамзатты рухани құндылықтар дағдарысынан құтқаруға арналған жаңа көзқарастар мен идеялардың болуын көздең, бүгінгі өмір сүріп отырган болашақ ұрпақ алдында өзінің жауапкершілігін арттырып, сезіндіруде, мектептің де өзгеруіне әсерін тигізіп отыр.

Еліміздегі тәрбие тұжырымдаманың мәні - тәрбиеге байланысты түрлі көзқарастар мен құбылыстарды және үрдіске қатысты ой-түсініктің бағдарын сараптап жинақтау. Бұл тұжырымдамада тәрбиенің мақсаты, мазмұны, принциптері, әдістемелері, құралы мен формасы және оның шарттарына қатысты негізгі мәселелер сипатталады. Онда мемлекеттік тәуелсіздікте қалыптастыру мен нығайтудың, елдің прогресшіл дамуының негізін құрайды. Тұжырымдаманың сипаттайтын басты түйіні: қоғамдағы қазіргі кезеңдегі қайта құрулар, экономикалық дамудағы жаңа стратегиялық бағдарлар, қоғамның ашықтығы, оның жедел аппараттануы мен қарқынды дамуы білім беруге қойылатын талаптарды түбебейлі өзгертті, бұл тәрбие ісін де өмірге үйлестіре жүргізуі міндеттеп отыр. Әлемнің жетекші елдерінің көпшілігі және олардың білім беру жүйесі білім берудің мақсатын, мазмұнын оқыту мен тәрбие берудің технологиясын нақты нәтижесіне қарай бағалайтын болды.

Білім-тәрбие берудің түбебейлі мақсаты білім алып, білім мен дағды машиқтарына қол жеткізумен шектелу емес, сол алған, менгерген білім мен тәрбие негізінде дербес әлеуметтік жүйеге үйлесімді әрекеттенумен ұттымын түрде жүзеге асыру болып табылады [1].

Баспасөз барлық уақытта да жүртшылыққа рухани тәлім-тәрбиеге қатысты өзекті мәселелерді қозғауда негізгі құрал болып табылған. Қоғам өзгергенімен, балауса жасты тәрбиелу бағытындағы баспасөздің алатын орны өзгермек емес. Мұны біз өткен қоғамнан да байқай аламыз. Олай болса, қай мезгілде болсын, оқушыларды тәрбиелу барысында мерзімді баспасөзде жарияланып отырған дүниелер өзінің елеулі ықпалын тигізеді деп айтуга болады. Тек ұстаздар қауымы озық тәжірибелерді өзіндік орнымен пайдалана білуі тәрбие мәселесін шешуге үлкен үлес қосады. Басылым беттерінде жарияланған мақалаларды құнделікті тәрбие ісіне пайдаланып отыру оқушының жан-жақты тәлім алуына, ой-өрісінің дамуына ықпалын тигізеді [1]. Осы жағынан алғанда, газеттерде жарық қөрген озық үрдісті, жаңашылықты насиҳаттаудың да тәрбиелік мәні зор. Оқушылар қазақ баспасөзінің алғашқы қарлығаштары: 1905-1907 жж. Ресейде болған революция дүмпуімен дүниеге келген («Серке» - 1907, «Қазақ» газеті 1907, «Дала», «Қазақстан» - 1911-1913, «Ешім даласы» 1913), ал одан кейінгілері қазақ революциясының карсаңындағы дабылдардан кейін және көтеріліс кезінде шыға бастады. («Айқап» 1911-15ж., «Қазақ» 1913-18ж., «Алаш» 1916-17ж., «Бірлік туы» 1917ж., «Сарыарқа» 1917-18ж., «Ұран» 1917 ж., «Ұш жүз» 1917ж., «Тіршілік» 1917 ж.) газет-журналдарынан бастап, қазіргі демократия лебімен дүниеге келген биресми басылымдар мен де жан-жақты танысада. Тарих тағылымы параллап, санаға салып салмақтайты. Біз ғылыми зерттеу жұмысымыздың тәжірибелі бөліміндегі эксперимент барысында мынандай қорытындыға келдік. Егер топ кураторлары сабактан тыс уақытта да баспасөзben байланыста болса, ол оның жұмысының маңызын көтермесе, кері әсерін тигізбейді. Сабактағы мерзімді баспасөзді пайдалану мен сабактан тыс уақыттағы пайдаланудың арасында өзара айырмашылық бар. Бірақ бұл жағдайдағы өзінде мұғалім мен ата-аналар шектеп қалуға тиіс емес. Өйткені, жарияланған мақалалардың қаншалықты пайдалы екендігін саралау үшін бағыт-бағдар беру қалай дегенменде, керек нәрсе. Байқатпай баланың пайдасына берілген көмек, оның мерзімді баспасөздің пайдалануына тиімді жолдарын көрсетеді. Баспасөз ол бұқараның құнбе-құн рухани азығы. Оны пайдалану арқылы баланың танымдық қызығушылығы артады. Ойы, тілі дамиды. Алған хабарларының ұзақ есте сақталуының нәтижесінде, оның екінші біреумен әңгімелескенде, пікір таласын талдау да жаңағы алған хабарды үнемі қолданып отырады. Кіммен әңгіме жүргізгеннің өзінде-де ол өзін жинақталған хабарлама арқылы еркін сезіне алады. Осындағы көптеген мәселелерді ескере отырып, топ жетекшіліктері адамгершілік, еңбек, дене, эстетика,

әскери патриоттық тәрбие беруде үлкен жетістіктерге жетуге болатындығын естен шығаруға болмайды [3].

Жас ұрпақты рухани-адамгершілікке тәрбиелеуде бұрынғы ата-бабаларымыздың асыл мұраларын, өситетті сөздерін, ғибраттарын алдымызға жайып саламыз. Өйткені, адамгершіліктің ақ туын жоғары ұстаған бабаларымыздың тәлім – тәжірибесінің, ұстаған қағидаларының жас ұрпаққа берері мол. Сонау атадан келе жатқан ұлттық құндылығымыздың - рухани-адамгершілік байлығымыз. Абай, Шәкәрім аталарымыздың шығармаларының тұнығы осы рухани тәрбие. Фасырлар бойы Абай тәлімі адамзатты адастырмай алдына жарық салар шырағданы болды. Абай ізін жалғастыруши адамдық жолын айналтпай танытқан Шәкәрім жырлары бүгінгі ұрпақтың байтумары болмақ. Шәкәрім өлеңдерінің тақырып ауқымы өте кең. Соның ішінде ойып орын алар тақырып – рухани адамгершілік мәселесіне қатысты [4].

Халық жүргегіне ерекше қымбат тұлғалардың бірі – Міржақып Дулатұлы. Қазақтың азаттық қозғалысының алғашқы сәулесіндегі жылт еткен “Серке” газетіндегі “Жастарға” атты өлеңі мен жариялана түсіп жабылып қалған “Біздің максатымыз” атты мақаласына биыл жұз жыл толады.

М. Дулатұлының есімі ақталып, бүкіл шығармашылық мұрасы халыққа қайтарылғалы жиырма жылға таяу уақыт болды. Содан бері оның әлеуметтік-саиси және әдеби-публицистикалық қызметін зерттеп, қоғамдық сананың игілігіне айналдыру жөнінде бірсызыра істер атқарылды.

Демек, бұл тұста Міржақып Дулатұлы кім деген сауал көлденендей алмайды. Оның халық деп соққан жүргегінің дүрсілі ғасыр сағатының тіліндегі тырсылдан естіліп тұратынына ешкіннің күмәні болмаса керек. Ендігі мәселе – біз оның табиғи болмысына қаншалықты бойлай алдық деген сұрақтың төнірегінде ғана өрбі алмақ. Сондықтан бұдан арғы әңгімені де біз осы бағытта жалғастырмакпаз.

Откен ғасырдың ұшар басында Торғайдың екі басқыш қазак-орыс мектебін және Қостанайда осындағы мектеп жанынан ашылған бір жылдық курсты бітіріп, мұғалімдік куәлік алып шыққан жас жігіт тұған елінде бір-екі жыл ауыл мектебінде бала оқытты. Үйез орталықтарында оқи жүріп, елдің әлеуметтік өмірінен азды-көпті хабардар болған көзі ашық жігіт ауыл тірлігімен томага тұйық қала алмады. Эр түрлі салаға ой жүгіртіп, әлденелерге алаң болды. Сондағы оны ең мазалаған нәрсе, ауыл балаларына жүйелеп сабак берерлік оқулықтар жок: әсіреле есеп шығартатын, әртүрлі мәтін оқытып жаттықтыратын оку құралдары жетпейді, соларды өзіміз-ақ құрастыруымызға болар еді-ау деген ой мазалайды.

Мектеп қабырғасында әртүрлі ғылыми пәндерден алып шыққан білімін әрі қарай жалғастырып, жетілдіру жөнінде де іштей бір қажеттік сезінеді. Өсіреле көбірек әуестенетіні – әдебиет. Кентті жерде орыс тілін әжептәуір менгеріп, көркем шығарма окуга жаттығып қалған ол енді өз жанынан ой құрастырып, үйқасты сөздер жазуға да машықтана бастаған. Солармен қабаттаса мұның назарын аудара беретіні – ел өмірінің ахуалы. Ана тілінде шығатын там-тұм баспасөз бетінен шүкшія оқытыны – қазак халқының хал-жағдайын ойлап қам жеген зиялды азаматтар сөзі. Сондайда көбірек көз токтататын екі есім бар. Бірі – Әлихан Бекейханов деген кісі де, екіншісі – осы Торғай топырағынан шыққан, бүгінде мұндағы жүрт аузында жиі айтыла бастаған Ахмет Байтұрсынов.

М. Дулатұлының Ахмет Байтұрсынұлымен, Әлихан Бекейханмен тығыз ынтымақтасып, “Қазак” газетін шығару жөніндеғі атқарған қызметін екінші кезеңге жатқызамыз. Бұл жылдардағы редакцияның ішкі жұмысын ұйымдастырып, талай қындықтарды бастан кеше жүріп, газеттің тарихи міндеттін орындан шығуы үшін Міржақыптың тек өз қара басы тарапынан қаншалықты ерен күш жұмсағаны өз алдына. Бұл жерде оның бәрін тәптіштеп айтып жеткізу мүмкін емес. Сондықтан біз оның бұл кезеңдегі шынайы азаматтық тұрғыдан бой көрсетіп, қазак халқының ұлттық мұддесі үшін мемлекеттік тұрғыдан көтерген аса күрделі мәселелеріне ғана қысқаша тоқтала кетуді жөн көреміз [5].

Міржақып бұл тақырыпқа тіпті “Қазақ” газеті шықпай тұрғанда, өзі “Оян, қазақ!” үшін тұнғыш күғын көріп, бой тасалап жүрген кездे-ақ қалам тартып, 1911 жылы “Айқап” журналына “Государственная дума һәм қазақ” деген мақала жазған. Оның мазмұны мынадай: 1905 жылы бірінші революция дүмпүімен патша халыққа бірқатар бостандықтар жариялаганы жоғарыда айтылды. Соның бірі Ресей халықтарының Мемлекеттік думага өздерінен белгілі көлемде депутат сайлауына құқық берілуі болатын. Бірақ бұл кеңшілік ұзаққа бармады. Демократиялық қозғалыстың толқыны қайтып, ел іші тыныштала бастаған кезде, патша өз жарлығын өзі бұзып, бірсызыра бұратана халықтарды мемлекет билігінің жоғарғы органына өкіл жіберу еркінен айырған-ды. Солардың ішінде қазақ та бар еді. Осы қорлыққа Жақаң кара басының қайғысындаі қапаланады. “Бұған шыдап отыра бермейік, бүкіл халық болып үн қосып, талап етейік”, – дейді. Рұқсат беріле қалған күнде жоғарғы заңнамалық орынға халыққа шын жаны аштын және айттар ойын дәлелді етіп жеткізе алатын білікті адамдарды сайлау қажеттігін

айтады. Осы орайда I Мемлекеттік думаның сайлауы кезінде “казак үшін өмірін, білімін жұмсаң, ауыр жазаларға кіріптар болып, жаңын қиып жүрген күллі қазақ халқына бірінші дерлік жолбасшымыз” Әлихан Бекейханов үстінен Тоқырауын болысының жамандап арыз бергенін қынжылып еске алады (қараңыз: Міржақып Дулатұлы. Бес томдық шығармалар жинағы, “Мектеп”, 2003. 38-бет). Бұдан былай мұндай жолсыздықтар болмасын деп ескереді. Ол осы ойларын кейінірек “Қазақ” газетінде “Государственная дума нәм солдаттық мәселесі”, “Государственная дума” деген мақалаларында тағы да пысықтап айтады.

Дулатұлының халық тағдырына әрдайым биік мемлекеттік, әлеуметтік тұрғыдан қарайтынын “Қазақ” бетінде жарияланған “Қазақ халқының бас адамдарына”, “Жер мәселесі”, “Қазақ жайлар”, “Қазақта мұфтилік мәселесі”, “Бас қосуға рұқсат берілмейді” сияқты мақалалардан айқын көз жеткізуге болады. Халқымыздың сол кездегі экономикалық хал-ахуалын өркениетті жолмен жаксартуға үкімет тараپынан қамқорлық білдіруі жайын ойластырып, газет бетінде “Земство не нәрсе?” деген тақырыпқа сегіз бірдей мақала жазуының өзі көп нәрсені аңғартса керек.

Авторлар бұл істі қалай жүргізуін жолдарын көрсетіп, ақылдарын да айтты: “Біз естіміз, елдің көбі бұл істің жаласын ауылнай, болыстарға аударып, список бермей отыр дейді, бұлары – қате. Больс пен ауылнайда ерік жоқ, бұйырды – орыннады. Бірақ больс, ауылнайлар да орынсыз басып-жаншып кетем демей, халықты шиелендірмей, ақша алып, біреуді құтқарам, біреуді жіберем демей, дұрыстықпен қызметтін атқару керек. Бұл жұмыстан ақшамен сатылып қаламын деушілер де болмасын...” .

Елге келгеннен кейін Әлихан, Мұстафа, Міржақып үшеуі қол қойып, “Алаш ұлына” деген тақырыппен “Қазақ” газетінде жариялаган хатта олар өз сезімдерін мынадай сөздермен білдірді:

“Азаттық таңы атты. Тілекке құдай жеткізді. Күні кеше құл едік, енді бүгін теңелдік. Қам көңілде қаяудай арман қалған жоқ. Неше ғасырлардан бері жүрттың бәрін қорлықта, құлдықта ұстаған жауыз һүкімет, өзгеге қазған оры өзіне шағын көр болып, қайтпас сапарға кетті. Жұз жылдан бері халықты теңдікке жеткізу жолында есқі һүкіметпен алысып, дарға асылып, оққа ұшып, басы айдауга, малы талауға түсіп жүрген сабаздар жасымай, бірі кемісе, оны артып, ақырында Россия қол астындағы халықтардың бәріне дін, ұлт, тіл айырмасына қарамай, азаттық әперді”.

Осы сөздерде Алаш қозғалысы басшыларының болған оқиғаға көзқарасы мен бағасы да, олардың болашақтағы іс-кимылға бағдар етіп алатын жән-жобасы да бар еді. Соған сәйкес қызу қарбалас жұмыс басталды.

Бірінші кезекте облыс орталықтарынан Алаш комитеттерін құрып, халық съездерін әзірлеу қажет болды. Ол съездерде елдің болашағы туралы кең көлемде пікір алмасу өткізілді, бүкіл қазақ съезіне делегаттар сайланды. Сол жылғы 20 шілде күні Орынборда тарихтағы тұңғыш жалпы қазақ съезі ашылды. Алты күнге созылған бұл айтулы жиынның күн тәртібіне 14 мәселе енгізілген. Солардың ішінде мемлекеттік билік туралы, қазақ автономиясы, ұлттық партия құру, әскер жасақтау, Орталықта болатын Құрылтай жиналышына әзірлену сияқты өте маңызды мәселелер бар еді. Алғашқы екі мәселе бойынша Ә.Бекейханның ұсынысымен демократиялық федеративтік және парламенттік Ресей республикасының құрамында қазақтың ұлттық-территориялық автономиясы болсын деген шешімге келді. Оның басқа да саяси-ұйымдық мәселелерін анықтау Құрылтай жиналышынан кейінгі мерзімге қалдырылды.

Бірақ осы кезде жалпы Ресей көлеміндегі саяси ахуал құрт өзгеріп кеткен-ди. Ақпан кезінде саяси биліктен сырт қалған большевиктер қарулы қүшпен қазан төңкерісін жасап, өкімет билігін басып алды да, Уакытша үкіметті таратып жіберді. Ел ішінде жаңа тәртіп орнайтынын жария етті.

Ел ішіндегі жағдай съезден кейінгі кезенде тіпті шиеленісіп кеткен. Ресей көлемінде большевиктердің тәртібіне қарсы наразылық қүшіне берді. Үкімет билігінен аластатылған эсэр партиясы өзіне тілекtes басқа да саяси қүштермен, патшаны жақтаған ақ гвардия әскерлерімен бірігіп, большевиктік тәртіпке қарсы құреске шықты. Ел іші екіге жарылып, азамат соғысының өрті қаулады.

Солардың арасында Алаш үкіметі де өте қысылшаң жағдайға ұшырады. Алғашында әліптің артын бағып, тұра тұрайық дегенмен, олар бейтараптық сактап қала алмады. Бір бүйірден Самардағы Құрылтай комитеті Алашорданы ресми үкімет деп танып, қаржы-қаражат, қару-жарық, тағы басқа қажеттікten көмек көрсетуге әзірлік білдірсе, екінші жақтан сібірлік Колчак үкіметі қылышын жалаңдатып, өзінің жағында соғысады талап етті. Қазақ жерінде орнап жатқан большевиктердің бопсалауы өз алдына.

Осыған жалғастыра жазған “Қайтсек жүрт боламыз?” деген мақаласында автор әлгі ойын әрі қарай жалғастырады: “Патша түсіп, есқі тәртіп жеміріліп, бостандық тұғанына жыл жарым болды. Соңан бері дүние жайланаң, халық ракат ғұмыр сүре алмай, саясат күнде өзгеріп, жүрттың мазасы кетіп тұрғаны рас... Осындағы қара құрық заманда біз секілді аз халықтар ұйымдастып, жүрт қатарына қосылып қалудың

ылажын қарап жатыр. Жұрт елдігі бүгінгі күнгі тірі жүрген адам баласына ғана хас емес, кейінгі нәсіл, үрім-бұтақтың қор болмауы үшін керек зат... Кейінгі буынның ата-бабасы – бүгінгі тірі жүрген біздер. Біз келешекті ойламасақ, кейінгі нәсіліміз бізді қарғамай ма? Алла хұзырында, тарих алдында біз жауапкер емеспіз бе?”

Естіген адамның санасын селт еткізгендей осы сөздерден кейін Міржақып халқының жайжапсарын былай сипаттайды: “Біз қазір екі жолдың тарауында тұрмыз. Қайсының түсетін болсақ та ерік өзімізде.

Бір жол – құлдық жолы... Осында жігімізді ашып, жер-суымызды қорғап, билігімізді өзіміз алып қалмасақ, күні өртең бізді алдына салып айдал кетуге ие табылады... Құлдық жолы дегеніміз осы.

Екінші жол – жүрттық жолы. Осы бастан автономия алу жолына кіріссең, Алаш һүкіметіміз деп тырысып тұрсақ, бізді ешкім басынбайды, үкіметі бар, әскері бар жүрт деп бізben әркім есептеседі”.

Оз діні мен ұжданына берік Міржақып сынды азаматтың бір демде бүкіл көзқарасын кілт өзгертип, басқа жолға тусуі оңай болмаса керек. Ол іштей қиналмады, тебіреніп-толғанбады десек, оны арзан бағалағандық болар. Бірақ халқы осы үкіметтің қол астында тұрғанда, одан безіп ешқайда кете алмайтынын сезді. Сондықтан шын ниетімен, адал пейілімен сол халқына қызмет етудің ендігі жолы осы деп, өз жолдастарымен бірге бұл да кеңес жағына шыққан.

Жиырмасыншы жылдардың басынан бастап, сол жылдардың аяғына таман – тұтқынға алынғанға дейінгі бүкіл өмірі біздің көзіміздің алдында. 1920 жылы 7 қарашада Омбыдағы “Кедей сезі” газетінде жарияланған “Октябрь төңкерісінің үшінші жылы” деген публицистикалық толғауынан бастап, 1928 жылы 19 қазанды “Еңбекші қазакта” жарық көрген “Мәдениет төңкерісінің міндеттері мен оқытушы” деген проблемалық мақаласына дейінгі бүкіл мұрасы тек қана бір мақсатқа – туган халқының рухани талабына қызмет етуге арналған.

Бірақ тағдыр, барлық Алаш боздақтары сиякты, Міржақыпқа да әділдік көрсетпеді. Өмірінің соңғы кезеңі тағы да құғын-сүргінмен, ауыр азаппен өтті. Бірақ есесіне оның рухына бүгінгі ұрпақ адад. Мен алаш деген, мен қазақ деген әрбір адам оның атағын ардақтап, аруағына тағым етеді. “Азаматым! Ардағым!” деп жүрегінің ыстық мерейіне бөлейді. Біз де соның біріміз. Атак-данқың халқыңмен бірге жасай берсін!

1. Қалиев С. Қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздері мен тарихы. - Алматы: Ана тілі, 1993. - 256 б.
2. Байтұрсынов А. Таңдаламы шығармалары жинағы. – Алматы: Жазушы, 1989. -223 б.
3. Байтұрсынов А. Жоқтау. – Алматы: Байтұрсынов атындағы қор, 1993. 96 б.
4. Байтұрсынов А. Әдебиет танытқыш. – Алматы: Ана тілі, 1992. – 252 б.
5. Байтұрсынов А. Тіл тағылымы. – Алматы: Ана тілі, 1992. - 310 б.

Резюме

В статье рассмотрены возможности применения казахской средств печати в качестве способов воспитания. Проанализировано содержание статей Миржакипа Дулатова и других алашординцев в первых газетах и журналах в дореволюционном Казахстане.

Summary

The paper considers the possibility of applying the Kazakh assets as a way to print vospitaniyu. Analyzed summaries of articles Mirzhakipa Dulatova and other in the first newspapers and magazines in prerevolutionary Kazakhstan.

МЕТОДЫ РАБОТЫ С ОДАРЕННЫМИ ДЕТЬМИ В МЛАДШЕМ ШКОЛЬНОМ ВОЗРАСТЕ

С.С. Жаксыпейлова –

*Южно-Казахстанский педагогический университет,
г. Шымкент*

Проблема одаренности в настоящее время становится все более актуальной. В последние годы интерес к изучению проблемы одаренности в нашей стране существенно усилился. Это, прежде всего, связано с потребностью общества в неординарной творческой личности. Неопределенность современной окружающей среды требует не только высокой активности человека, но и его умения способности нестандартного поведения.

Современные тенденции социального развития ставят перед образованием новые задачи – отход от ориентации на «среднего ученика», повышенный интерес к одаренным и талантливым детям, к особенностям раскрытия и развития их способностей [1].

В связи с этим требуется серьезная работа среди педагогов области для формирования у них научно адекватных и современных представлениях о работе с одаренными детьми. Одаренные дети должны быть в центре специальных педагогических и социальных программ, поскольку самые большие надежды на улучшение условий жизни и процветание нации связанные именно с одаренными молодыми детьми.

Одаренность как самая общая характеристика сферы способностей требует комплексного изучения психофизиологического, дифференциально-психологического и социально-психологического. В большом психологическом словаре можно найти следующее определение одаренности: Одаренность – уровень развития общих способностей, определяющий диапазон деятельности, в которых человек может достичь больших успехов. Понятие одаренности часто путают с понятиями талантливости и гениальности, но мы должны понимать, что это близкие по смыслу слова и в то же время абсолютно разные: Талант – высокий уровень развития способностей, проявляющихся в творческих видах деятельности. Талант – понятие не только научное, сколько житейское, поскольку не существует ни теории, ни методов его диагностики. Гениальность – высшая степень творческих проявлений личности, выражающаяся в творчестве, имеющем выдающееся значение для жизни общества [2].

Одаренность – это дар, данный человеку, который нужно вовремя заметить и дать ему возможность развития.

В основе одаренности лежат данные природой задатки. Но от того, в какие условия попадет ребенок, будет зависеть уровень развития его одаренности. И здесь немаловажна поддержка со стороны родителей. Ребенок должен увидеть в себе личность, раскрыть свои способности.

Чтобы лучше понимать таких детей, нужно, прежде всего, знать и учитывать возрастные особенности детской психики [3].

Младший школьный возраст - период впитывания, накопления знаний, период усвоения по преимуществу. Успешному выполнению этой важной жизненной функции благоприятствуют характерные способности детей этого возраста: доверчивое подчинение авторитету, повышенная восприимчивость, впечатлительность, наивно-игровое отношение ко многому из того, с чем они сталкиваются. У младших школьников каждая из отмеченных способностей выступает, главным образом, своей положительной стороной, и это неповторимое своеобразие данного возраста.

Некоторые из особенностей младших школьников в последующие годы сходят на нет, другие, во многом, изменяют свое значение. Следует учитывать при этом разную степень выраженности у отдельных детей той или иной возрастной черты. Но, несомненно, что рассмотренные особенности существенно сказываются на познавательных возможностях детей и обуславливают дальнейший ход общего развития [4].

Высокая восприимчивость к окружающим воздействиям, расположенность к усвоению очень важная сторона интеллекта, характеризующая умственные достоинства и в будущем.

Чрезвычайно трудно оценить действительное значение проявляемых в детстве признаков способностей и, тем более, предусмотреть их дальнейшее развитие. Нередко обнаруживается, что яркие проявления способностей ребенка, достаточные для начальных успехов в некоторых занятиях, не открывают пути к действительным, социально значимым достижениям.

На каждом этапе детства - свои предпосылки умственного роста. В младшем школьном возрасте на первый план выступают готовность и способность запоминать, вбирать. И, судя по всему, имеются для этого поистине необыкновенные данные. Дело тут не только в свойствах памяти. Для учеников младших классов велик авторитет учителя - и очень заметен у них настрой на то, чтобы исполнять его указания, делать именно так, как надо. Такая доверчивая исполнительность во многом благоприятствует усвоению. При этом неизбежная подражательность в начальном обучении опирается на интуицию ребенка и его своеобразную инициативу. В те же годы дети нередко обнаруживают склонность поговорить: рассказать обо всем, что видели и слышали в школе, на прогулке, по телевизору, прочли в книжке, в журнале. Потребность поделиться, снова оживить в сознании то, что было с ними недавно, может свидетельствовать о силе впечатлений - дети как бы стремятся с ними освоиться. Все это - неповторимые внутренние условия приобщения к обучению. В младшем школьном возрасте острота восприятия, наличие необходимых предпосылок словесного мышления, направленность умственной активности на то, чтобы повторить, внутренне принять, создают благоприятнейшие условия для обогащения и развития психики [5].

Выявление детей, обладающих незаурядными способностями, представляет собой сложную и многоаспектную проблему.

Дело в том (и статистика это доказывает), что если талант, способности не развиваются с возрастом они теряются, а это упрек нам, когда мы вовремя не можем распознать или поддержать то, что заложено природой. В зарубежной педагогике был еще один педагогический принцип - природосообразности. Он есть, его никто не отменял, ребенок - это чистый лист, и очень многое зависит от того, в какую среду он попадет, какую систему ценности начнет исповедовать.

Широкое распространение получили всевозможные тесты, направленные на выявление одаренности. Но проблема в том, что в интерпретации результатов тестирования весьма существенную роль играет теоретическая основа того или иного теста. Игнорирование этого обстоятельства снижает эффективность тестирования и может привести к некорректной интерпретации. Многие специалисты справедливо отмечают, что многочисленные ошибки в прогнозах объясняются не только несовершенством психометрических процедур, сколько сложностью и многоаспектностью самого феномена одаренности и недостаточной теоретической проработкой основных понятий. В настоящее время в психологической литературе представлены два основных взгляда на процесс установления одаренности. Один из них основан на системе единой оценки. Другой поход основан на комплексной оценке, включающей множество оценочных процедур (тестирование, опрос педагогов и родителей и т.д.). Однако и комплексный подход не избавляет полностью от ошибок. Печальная судьба и тех детей, которые были отнесены по результатам обследования к числу одаренных, но затем никак не подтвердили этой оценки.

Однако, даже при весьма квалифицированном использовании и лучшие тесты не гарантируют от ошибок. Кроме того, необходимо учитывать, что один из существенных тестов не охватывает всех видов одаренности [6].

При подходе к одаренному ребенку нельзя обойтись без наблюдений за его индивидуальными проявлениями. Чтобы судить об его одаренности, нужно выявить то сочетание психологических свойств, которое присуще именно ему, т.е. нужна целостная характеристика, получаемая путем разносторонних условий, когда наблюдателю может открыться немало тонкостей.

Большой интерес для изучения одаренности представляет биографический метод. Изучение жизненного пути стало распространяться как весьма эффективный подход к выявлению особенностей, испытуемого в данный период, а отчасти и к прогнозу на будущее. Разработка биографического метода связана с применением таких способов получения информации, как опросники, обращенные к самому исследуемому лицу, беседы, интервью с ним, а также опросники для окружающих, изучение продуктов деятельности, дневников, писем и т.д.

Так как одаренные дети имеют более высокий уровень умственного - интеллектуального развития, вследствие которого у них возникают определенные трудности, которые связаны с их особыми потребностями одаренных детей: они могут быстрее и глубже усваивать материал, чем большинства их сверстников; они также нуждаются в индивидуализированных программах обучения. Педагоги, работающие с такими детьми, должны проходить специальную подготовку. Неподготовленные педагоги часто не могут выявить одаренных детей, не знают особенностей, равнодушны к их проблемам.

В связи с этим, в ходе работы с одаренными детьми не подготовленные педагоги сталкиваются со следующими проблемами.

- Во многих случаях педагоги не оказывают требуемого подхода и не обращают внимания на внутренний мир одаренного ребенка.

- Дети с высокими умственными способностями могут нанести вред репутации неподготовленных педагогов, в связи с этим возникают негативные взаимоотношения между ними.

- Не овладев комплексной диагностической методикой в работе с одаренными детьми, получают низкий показатель, не учитывая особенностей и потребностей, при выявлении одаренных детей.

- Не проводят специальных, индивидуальных занятий, при проведении допускают ошибку, уделяя внимание не на сложность задания, а на количество.

- Не ощущают потребности занятия научно-исследовательской работой для развития способностей, одаренного ребенка.

По мнению некоторых исследователей, психолого-педагогические требования в работе с одаренными детьми можно разделить на следующие этапы:

- Ощущение социальной значимости в работе с одаренным ребенком.

- Любовь к детям и доброжелательное взаимоотношение со способными детьми.

- Постоянный поиск эффективных методов и способов для работы с одаренными.

- Налаживание тесного контакта с родителями одаренного ребенка.

- Стремление педагога к высоким показателям в работе с одаренными учащимися.

- Требования, предъявляемые к знанию и профессиональному мастерству педагога.

- Усвоение преподаваемой дисциплины высшего государственного стандарта.

- Знание объекта, целостного педагогического процесса.

- Знание методов и способов формирования теорий личности.

- Усвоение современных педагогических технологий.

- В процессе обучения и воспитания одаренного ребенка уделить внимание не только на успеваемость, но и на другие ценности [7].

Успешный педагог для одаренных должен обладать такими качествами, которые существенны в общении с любым одаренным ребенком. Педагогам можно помочь развить личностные и профессиональные качества следующими путями:

- С помощью тренингов в достижений, понимая самих себя и других;

- Предоставлением знаний о процессах обучения, развития и особенностях разных видов одаренности;

- Тренировкой умений, необходимых для того, чтобы обучать эффективно и создать индивидуальные программы [8].

Педагоги, работающие с одаренными детьми, меньше говорят, меньше дают информации, устраивают демонстрации и реже решают задачи за детей. Вместе того, чтобы самим отвечать на вопросы, они предоставляют это детям. Они больше спрашивают и меньше объясняют [9].

Заметны различия в технике постановки вопросов. Педагоги одаренных детей гораздо больше задают открытых вопросов, помогают обсуждениям, Они провоцируют детей выходить за пределы первоначальных ответов. Они гораздо чаще пытаются понять, как дети пришли к выводу, решению, оценке. Таким образом, в настоящее время наблюдается повышенный интерес к проблеме одаренности, к проблемам выявления, обучения и развития одаренных детей и, соответственно, к проблемам подготовки педагогов для работы с ними.

1. Белова Е. *Одаренность и дошкольное детство // Дошкольное воспитание.* - 1994. -№ 9.-С.54-57.
2. Венгер Л.А. *Педагогика способностей.* – М.: Просвещение, 1973. – С. 137-148.
3. Волкова М.Г. *Развитие способностей у детей – основа жизненного успеха.* – М.: Новая школа, 1996. – 116 с.
4. Выготский Л.С. *Проблема развития способностей // Вопросы психологии.* - 1996. -№ 5.-С.44-48.
5. Гальтон Ф. *Наследственность таланта: ее законы и последствия.* – М.: Наука, 1975. –С.46-70.
6. Гильбух Ю.З. *Внимание: одаренные дети.* – М.: ШКОЛА-ПРЕСС, 1991. – С.20-35.

7. Дъяченко О. Особенности развития одаренных детей // Дошкольное воспитание. - 1993. - № 10. – С. 35-37.
8. Лейтес Н.С. Психология одаренности детей и подростков. – М.: ЛОГОС, 1996.
9. Малашихина И.А., Мурадханова И.И. Педагогика детства. – Ставрополь: СГПУ, 1996. – С.163-167.

Түйін

Мақалада дарынды баланы анықтау, дамыту, қолдау көрсету мәселелері қамтылған. Дарынды оқушылармен бірге жұмыс істейтін мұғалімдердің қайта даярлау мәселелері қарастырылған.

Summary

Addresses the issues of Nature talent shows characteristic features of the gifted children in primary school age. Particular attention is paid to the identification of giftedness and retraining of teachers in development work with gifted children.

К ВОПРОСУ О РАБОТЕ ПЕДАГОГА-ПСИХОЛОГА С СЕМЬЕЙ

Д.Е. Макарова-

*студентка 3 курса специальности «Педагогика и психология» КазНПУ имени Абая,
научный руководитель: профессор, д.п.н. Р.К. Бекмагамбетова*

В современном обществе все яснее становится необходимость профессионально подготовленных специалистов по работе с семьей. Для педагогики главной задачей остается передача знаний и опыта младшему поколению. Несомненным является факт воспитания ребенка как педагогами, так и его родителями. Однако исследования показывают, что родители, воспитывая детей, все больше нуждаются в помощи педагогов-психологов. Консультации и инструкции нужны не только родителям детей неблагополучных групп или групп риска. Они необходимы и благополучным семьям – растущие потребности общества предъявляют к семье все новые требования. Работа школьного психолога, социального педагога, семейного психолога, педагога-психолога формирует личность ребенка и помогает родителям находить правильные приемы воспитания. Здесь важно отметить, что работа специалиста основана не только с целью воспитания ребенка в семье, но и ориентирована на каждого ее члена.

Помощь семье, в которой воспитывается ребенок – главная задача педагога-психолога. Основными принципами психолого-педагогической поддержки являются: гуманное отношение к ребенку и его семье, вера в их силы, профессиональное содействие и поддержка естественного развития/1/. Знания основ воспитания и обучения в педагогике, закономерности функционирования психики и психической деятельности в psychology, которыми должен владеть специалист педагог-психолог, формирует личность ребенка и помогает родителям находить правильные приемы воспитания. По сути, специалист становится для ребенка и в работе с семьей сопроводителем.

Психолого-педагогическое сопровождение – это система профессиональной деятельности психолога, направленная на создание психолого-педагогических условий для успешного обучения и психологического развития ребенка/2/.

Для ребенка предоставлено множество дорог и путей, по которым он идет и развивается. В помощь предлагаются окружающие его взрослые, которые в силу своей социальной, профессиональной или личностной позиции могут оказать школьнику разнообразную поддержку. Прежде всего, это педагог, родитель и психолог. Специалист создает условия для продуктивного движения ребенка по тем путям, которые он выбрал сам, в соответствии с требованиями педагога и семьи (а иногда, в противовес им), конструктивно решает конфликты в семье.

М.Р. Битянова выделяет четыре направления работы специалиста:

- *Диагностирование* имеет своей целью информационное обеспечение процесса сопровождения. Психодиагностические данные необходимы для составления социально-психологического

портрета ребенка, родителей или иных членов в семье, а также для определения путей и форм оказания помощи в той или иной проблеме, возникшей в школе или семье.

• *Психокоррекционная и развивающая работа.* Развивающая деятельность ориентирована на создание социально-психологических условий для целостного психологического развития ребенка в семье, а психокоррекционная – на решение в процессе такого развития конкретных проблем, возникших в семье. Выбор конкретной формы определяется результатами психоdiagностики.

• *Консультирование и просвещение.* Этому направлению следует уделить большое внимание. Общая цель различных форм деятельности психолога по отношению к родителям — и просвещения, и консультирования — видится в создании социально-психологических условий для привлечения семьи (чаще всего — родителей) к сопровождению ребенка в процессе школьного обучения. В первую очередь, это необходимо при решении возникающих проблем. Целью деятельности, таким образом, является создание ситуации сотрудничества и формирование установки ответственности родителей по отношению к проблемам школьного обучения и развития ребенка. П с и х о л о г о - п е д а г о г и ч е с к о е консультирование родителей, проводимое по запросу родителей или инициативе педагога, может выполнять различные функции. Прежде всего, информирование родителей о школьных проблемах ребенка. Родители не всегда имеют о них достаточно полное и объективное представление. Далее, это консультативно-методическая помощь в организации эффективного детско-родительского общения, если с таким запросом обратились сами родители или специалист считает, что именно в этой области кроются причины школьных проблем ребенка. Поводом для консультации может быть также необходимость получения дополнительной диагностической информации от родителей. Например, на этапе углубленной диагностики психолог может попросить родителей помочь ему выявить влияние семейной ситуации на психологическое благополучие ребенка в школе. Наконец, целью консультирования может быть психологическая поддержка родителей в случае обнаружения серьезных психологических проблем у их ребенка, либо в связи с серьезными эмоциональными переживаниями и событиями в его семье/2/.

Консультирование родителей, строящееся на принципах клиентцентрированной работы, может фокусироваться на проблемах родителей. Консультант воздерживается от авторитарных и оценочных суждений, сообщая об особенностях поведения ребенка и описывая альтернативные варианты решения проблем. Право выбора решения сохраняется за родителем или другими авторитетными членами семьи ребенка. Групповая работа с семьями может быть организована на родительском собрании, где педагог-психолог кроме информирования по таким темам, как: особенности психического развития детей в разные возрастные периоды, специфика отношений между родителями и детьми и др., организовывает обсуждение конкретных ситуаций, показывает видеоматериалы и предлагает родителям высказаться, проводит небольшие ролевые игры. Это, в свою очередь, обеспечивает:

- понимание психологических особенностей воспитания;
- привлечение родителей к совместному планированию, определению целей работы класса и школы;
- возможности для положительных изменений в семье;
- привлечение родителей к активному участию в классных и школьных мероприятиях.

Родительское собрание как форма организации и сотрудничества, будет эффективно, если: верить в важность и необходимость совместных действий семьи и образовательного учреждения; верить, что семья способна к позитивным изменениям; учитывать интересы и возрастные особенности и детей и родителей; не констатировать ошибки и неудачи родителей и детей, а совместно их исследовать; не обсуждать и не осуждать личность родителя и ребенка; опираться на жизненный опыт родителей; проводить собрание в активной форме: разбор ситуации, психологический практикум, исследование, решение задач, дискуссия, мини-опросы родителей и учащихся и т.д.

Важным моментом является получение согласия родителя на работу с ребенком специалиста, оказывающего услуги семье/4/.

В некоторых психологических теориях недостаточно четко очерчены теоретические принципы консультирования и психологической поддержки семьи.

Работа психолога в образовательном учреждении (школа или детский сад) предполагает взаимодействие с родителями. Чаще всего родители обращаются к специалисту, если у них возникают какие-либо проблемы во взаимоотношениях с ребенком. Бывают ситуации так называемого

«принудительного» консультирования, когда педагог или воспитатель просят психолога поработать с родителями и настоятельно советуют родителям прийти на консультацию к психологу. Это две принципиально разные ситуации - самостоятельный выбор родителей или посещение педагога-психолога по настоятельной просьбе кого-либо. В первом случае с родителями намного легче установить конструктивные отношения и попытаться вместе найти выход из сложившейся ситуации. Работа с родителями (или с одним из них, чаще это мать) начинается в ходе обстоятельной беседы по поводу истории развития ребенка, при обследовании ребенка и в процессе заключительной беседы по результатам обследования. На всех этапах необходимо создать доверительные, откровенные отношения с родителями обследуемого ребенка. В их основе лежат уважение и понимание беспокойства и тревоги, которые испытывают родители.

Психологопедагогическое консультирование является большим искусством. Выделяют основные стадии консультативного процесса:

1. Установление доверия между психологом и родителями (родителем).

2. Исследование и определение проблемы.

3. Определение вариантов решения проблемы и планирование деятельности.

Анализ и оценка достигнутых результатов осуществляются на основе *критериев*, по которым родитель может судить о решении проблемы. В случае, если цели не достигнуты, возможно уточнение плана решения проблемы или возврат на стадию исследования и определения/3/.

• *Профилактика*, как направление деятельности педагога-психолога в семье предусматривает прогнозирование и предотвращение возможных проблем, конфликтов или иных ситуаций между ребенком и родителями (родителем), между родителями и иными членами семьи, что отражается на ребенке, между ребенком и педагогом, между семьей ребенка и педагогом/2/.

Направления работы комбинируются в процессе осуществления деятельности.

Таким образом, основная цель психолога, работающего с родителями, - достижение возможно более глубокого и объективного понимания ребенка. Тактика работы с семьей предполагает: подробное обсуждение конкретных результатов, полученных в ходе обследования ребенка; информирование их о ходе коррекционной или развивающей работы, которую проводит педагог-психолог. Специалист создает и регулирует гармоничные отношения ребенка в семье и между их членами или поддерживает существующие благоприятные отношения. Только имея хорошие, доверительные отношения с ребенком, родитель может оказать на него хоть какое-то влияние и, таким образом, не советом, а сопереживанием удержать от опрометчивого шага, приема наркотиков, контактов с социально опасными людьми и т.д. При наличии доверительных отношений с родителями с одной стороны, ребенок склонен больше прислушиваться к ним, а с другой стороны, срабатывает сильнейшее сдерживающее средство, боязнь причинить боль любимым людям: чувствуя переживания отца/матери, труднее причинить ему/ей боль, чем тогда, когда он/она выглядит холодным и осуждающим. Таким образом, ситуация доверия предоставляет больше возможностей для контроля, но не для прямого, а для косвенного. Если отношения родителя с ребенком к моменту обращения к педагогу-психологу уже достаточно сильно нарушены, можно обсудить специальные меры, направленные на их нормализацию. К специалисту нередко обращаются родители по поводу своих детей, рассказывая о них и своих проблемах с ними таким образом, что невольно возникает вопрос: зачем и с какими действительными проблемами пришли на консультацию эти клиенты. Многие из них сразу же сообщают о том, что они пришли втайне от своих детей, уверенные, что те их поступок, скорее всего, не одобряют, а рассказывая о своих отношениях с сыном (дочерью), сообщают, что они люди вполне самостоятельные, часто живущие отдельно и, в целом, мало прислушивающиеся к мнению родителей. Выслушав рассказ такого клиента, психолог может констатировать, по крайней мере, три момента, затрудняющие оказание психологической помощи: 1) нельзя быть уверенным в том, что проблема существует также и с точки зрения ребенка, а не только с точки зрения родителей; 2) клиент не пользуется настолько большим авторитетом, чтобы его совет или помочь действительно послужили изменению ситуации; 3) у консультанта нет возможности вступить в контакт с человеком, на чью жизнь ему предлагается повлиять. Озабоченность, включенность клиента в дела другого, пусть даже этим другим является собственный ребенок, подозрительна: соответствует ли истинная причина прихода той явной, которая сообщается клиентом? Задача специалиста при таком варианте обращения — перевести разговор на более глубокий уровень, найти иные, часто неосознаваемые или непредъявляемые причины прихода. Выйти на этот более глубокий уровень можно, опираясь на: а)

факты рассказа члена семьи; б) определенные приемы ведения беседы; в) мнения о члене семьи детей или другого члена семьи.

Здесь важно специалисту не только увидеть эту ситуацию, но гармонично и компромиссно решить проблему в семье, чтобы не навредить ни одному из членов семьи ребенка /5/. Естественно, что ситуации могут быть различными перед специалистом в области работы с семьей. Только совершенствуясь и развиваясь, педагог-психолог сможет решить ситуации любой сложности, поскольку возрастают требования к специалистам в прямой зависимости от требований и прогресса семей в наше время.

1. Кулікова Т.А. *Семейная педагогика и домашнее воспитание: Учебник для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений*. - М.: Издательский центр «Академия», 1999.
2. Битянова М.Р. *Организация психологической работы в школе*. — М.: Совершенство, 1998. – С. 19-20.
3. Алешина Ю.Е. *Индивидуальное и семейное психологическое консультирование*. - Изд. 2-е. — М.: Независимая фирма “Класс”, 1999. — 208 с.
4. Педагогическая психология: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. Н.В. Клюевой. - М.: П24 Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003.
5. Елизаров А.Н. *Основы индивидуального и семейного психологического консультирования: Учебное пособие*. – М.: «Ось-89», 2003. – 336 с.

Түйін

Мақалада педагог-психологтің отбасымен жұмысы қарастырылады.

Summary

The article checks the work of a pedagogue and psychologist with family.

ОТБАСЫ ТӘРБИЕСІ МЕН БІЛІМ БЕРУ ҮЛТТЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІН МОДЕРНИЗАЦИЯЛАУ НЕГІЗІ

Т.Н. Жұндібаева - пед.ғыл.к., Абай атындағы ҚазҰПУ-дың ага оқытушысы

Қоғамның бүгінгі жағдайында болашақ тәрбиесін отбасынан бастап қолға алуға мемлекеттік тіпті, әлемдік тұрғыда көніл бөлінуде. Оған 1989 жылы Біріккен Үлттар Ұйымы қабылдаған, кейіннен 1995 жылы 5 шілдеде Қазақстанда қабылданған «Баланың құқығы туралы Конвенция» дәлел бола алады. Онда «Бала толық және үйлесімді дамуы үшін, ол мейірім мен өзара түсіністігі бар, қызығушылыққа көп көніл бөлөтін бақытты ахуалдық ортасы бар отбасында өсүі қажет. Бала әлі деңе, ақыл-ой жағынан толыққанды жетілмегендіктен, олар туылғанға дейін де, туылғаннан кейін де ерекше мейірімділікке, қамқорлыққа, әсіресе құқықтық қамқорлыққа мұқтаж» делініп, әрбір ата – ана жасөспірімдердің өркениетті елдерде қазіргі заман талабына сай білім алын қамтамасыз етуге міндетті деп көрсеткен.

Әрбір отбасы қоғамның кішкентай бір бөлігі болып табылатындықтан, қоғамды өркениеттілікке жеткізу ең алдымен әрбір отбасындағы өмірді ұйымдастырудан басталмақ. Тәрбиенің бастапқы әліппесін бала отбасында алады. Салауатты отбасындаған салауатты үрпақ қалыптасады. Сондықтан басты мақсат Қазақстандағы үлттық білім беру жүйесін модернизациялаудағы отбасының ролі мен орны анықтау болып отыр. Аталған мақсатқа жету үшін біздің ойымызша тәмендегідей міндеттерді жүзеге асыру қажет:

- Қазақстандық отбасы тәрбиесінің негізгі міндеттерін нақтылау;
- болашақ педагогтарды отбасымен жұмыс істеуге даярлау;
- білім беру мекемелері мен отбасының бірлескен іс-әрекеттерінің моделін жасау.

Педагогикалық әдебиеттерде отбасы тәрбиесінің көптеген міндеттері анықталған.

Л.М. Панкова отбасының қызметтерін: «Бала туу, тәрбиелік, шаруашылық-экономикалық, тіл табысушылық», - деп төртке бөліп көрсетті. Ал, орыс ғалымы И.В. Гребенников отбасының қызмет түрін:
- өмірге адам әкелушілік;

- экономикалық;
- тәрбиелік;
- қарым-қатынастық және демалыс пен бос уақытты үйымдастыруышылық деп толықтыра, аясын көңейтеп түсті.

Отбасын әлеуметтік педагогика түрғысынан қарастырган орыс ғалымдары Ю.В.Василькова мен Т.А.Василькова отбасының негізгі қызметін қарастырганда А.Г.Харчевтің бала туу және биологиялық қызмет басты деп санайтын пікірімен келісе отырып, одан басқа да: тәрбиелік, шаруашылық-тұрмыстық, экономикалық, әлеуметтік бақылау, рухани қарым-қатынас, әлеуметтік-мәртебелік, бос уақытты үйымдастыруышылық, көңіл-күй қажеттілігі деп, сегіз қызметтің көрсетеді. Отбасының осы қызмет түрлерін Л.И.Гриценко өз еңбегінде дәлме-дәл ұсынады. Белгілі ресейлік ғалым Г.М.Коджаспирова отбасы қызметтінің психологиялық жағын көңірек қарап, қызмет санын 9-та жеткізген:

- репродуктивті;
- шаруашылық-экономикалық;
- тәрбиелік;
- әлеуметтіндірушілік;
- психотерапевтикалық;
- қалыпта түсірушілік;
- реттеушілік;
- қарым-қатынастық;
- әр отбасы мүшесінің бақытты болуына жағдай жасаушылық (фелицитологиялық).

Отбасы жеке адамның, топтың, қоғамның талаптарын қанағаттандыруымен маңызды. Қоғамның іргетасы болғандығынан да оның қоғам мүшелерімен үздіксіз толықтырып отыратын, адамзат үрпағын өмірге әкелетін өнімпаздық қызметтің басқа ешқандай орталық бөліп атқара алмайды. Сондықтан отбасы өзінің атқаратын ауқымды қызметі бар әлеуметтік институт. Қазақ отбасы қазақ халқының, Қазақстан Республикасының маңызды талаптарын орындауға, оның ішінде халықтың санын өсіруге тиісті қоғамның әлеуметтік ошағы бола тұра, жалпы отбасылық мүдде мен жеке мүшелерінің де талабын орындаиды.

Қазіргідей білім мен ғылым, техника қарыштап дамыған заманда қазақ отбасының жан-жақты қызметі:

- өмірге үрпақ әкелу;
- тәрбиелеу және әлеуметтіндіру;
- қарым-қатынастық және психологиялық реттеушілік;
- экономикалық және шаруашылық;
- әлеуметтік-мәртебелік;
- бос уақытты үйымдастыруышылық.

Отбасының бұл қызметтері бір-бірімен тығыз байланысты, бірін-бірі толықтырады, өзара жете түсініседі.

Жоғарыда айтылғандарман қатар біздің оймызша қазіргі кездегі Қазақстандық отбасы тәрбиесінің негізгі міндеттері 1-ден, балаларды окуға үйрету; 2-ден, өмір сүрге үйрету, бейімдеу, 3-ден, еңбек етуге және ақша табуға үйрету, 4-ден, қоғамда басқа адамдармен бірге өмір сүрге үйрету, 5-ден, заман талабына сай үлттік дәстүрлерді сактауға, жалғастыруға үйрету.

Ата-бабамыз баланы ең алдымен мейірбандыққа тәрбиелеп, одан кейін ақыл-ойын қалыптастырган. Ақыл - ауыздан, мерей - көзден танылғаннан кейін барып білім берген. Осы үш жолда да дене сұлулығы, мінез-құлышы, әдеп мәселесі естен шығарылмаған. Осы орайда өмірден түйгени мол өз заманының ақылгөй даналарыбылай деген:

1. Бала бақытың, яғни оның қасында барына қуан. Ол өзі қандай болса, солай қабылда, оны қорлама, жәбірлеме, оны өзінде деген сенімділігінен айырма, оны нақақтан жазалама, өзінің сенімінен мақырым етпе. Сені жақсы көруіне жағдай туғыз.

2. Балаңды қорға! Яғни оны жаны мен тәніне қауіпті нәрселерден сақта. Тіпті егер қажет болса жеке мүдделерінді құрбан етіп, басынды катерге байлай отырып қорға.

3. Балаңа жақсы үлгі бол! Саналы болса - балаң бақыт, санасыз болса - сорың! Бала адалдық, кішіпейілдік, жаразтық үялаған отбасында өмір сүруі керек. Ата-ананың, ерлі-зайыптылардың адалдықты бұзу, көре алмаушылық, арсыздық жолмен баю, намыссыз байланыстар арқылы қандай да іс-әрекеттер

болсын пайда жасау - ертенгі азаматымыздың адамдық бейнесіне мейілінше ұнамсыз әсер ететін үлгі құрайды.

4. Балаңмен балаша ойна, яғни, балаңда арнайы уақыт бөл. Оған қалай сөйлеп, қалай ойнау ұнаса, солай сөйлеп, солай ойна, оның айтқандарына шындал деп қой. Мақсат мұддесін орында. Қиял арманына сен.

5. Балаңмен бірге енбек ет. Балаң жұмысқа қатысқысы келсе, оны демеп жібер. Балаң өсіңкірегендеге шаруашылыққа қажетті барлық жұмыстарға қатыстырып үйрет.

6. Балаңда онай болмаса да, өз бетімен өмірлік тәжірибе алуына жол бер. Бала өз басынан өткен тәжірибелі ғана мойындаиды. Сенің тәжірибелерің көп жағдайда құнсыз болып шығады. Баланы көп жағдайда корғаштау, оны әлеуметтік мүгедекке айналдырады.

7. Балаңның мінез-құлқын қадағалап және оның іс-қылыштары оның өзіне де, басқаларға да нұқсан келтірмейтіндегі етіп бағыттап отыр. Баланы белгіленген ережелерді сактағаны үшін мадақтап отырған жөн. Алайда қажет болған жағдайда жазалау да керек.

Бұл мақсат пен міндеттерді жүзеге асырудың механизмдері:

- ата-аналардың педагогикалық мәдениетін көтеру. Ол үшін мемлекет тарарапынан арнайы бағдарламалар құрылуы тиіс;

- болашақ педагогтарды отбасымен жұмыс істеуге даярлау жұмыстарын қолға алыну. Ол үшін жоғары және арнайы орта білім беретін, әсіресе педагогикалық кадрлар дайындаудың мекемелердің білім беру мазмұнына отбасы педагогикасы пәні енгізілуі қажет.

Сонда ғана білімді, адамгершілік қасиеті жоғары, өзін-өзі жетілдіруге қабілетті, өзіндік өмірлік бағыты бар, адамгершілік қасиеттері қалыптасқан, адамдармен қарым-қатынаста төзімділік көрсете білетін, ұлтжанды, бәсекеге қабілетті тұлға тәрбиелей аламыз.

1. Аллан Фромм. Азбука для родителей. - Лениздат, 1999.

2. Бенджамин Спок. Ребенок и уход за ним. – Ленинград. 1998.

3. Бекенова Ә. Бала тәрбиесіндегі жаңа жаңа жұмыс тәсілдері //Отбасы және балабақша. - 2009.

- №2.

Резюме

В данной статье раскрыты основные функции семейного воспитание и механизмы его реализации.

Summary

This article about the main principles of family education and it is mechanism to develop it.

СТУДЕНТТЕРДІҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТАЫРУДА ИНТЕРАКТИВТІ ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИМДІ ЖОЛДАРЫ

**Ұ.Б. Төлешова - пед.ғыл.к., әл-Фарағи атындағы ҚазҰУ-нің жалпы және этникалық педагогика
кафедрасының доценті**

Қоғамдағы жаңауулар, ел дамуындағы тың стратегиялық бағдарлар мен қағидаттар, қоғамның акпараттануы және ғылым мен техниканың каршытай дамуы білім беру жүйесінде де түбегейлі өзгерістер жасауға себеп болды. Өйткені жаңа уақыт талабы рухы биік, болашаққа зор сеніммен қарайтын, оның дамуына өзіндік үлес қосатын, халықаралық стандартқа сай, бәсекеге қабілетті, танымдық деңгейі жоғары, білімді де білікті маманды қажет етеді.

Қазіргі кезеңде жоғары оку орындарындағы оқыту процесі студенттердің дербестігін қүшету, білімдерін өздігінен толықтыру мәселесіне баса көңіл аударып отыр. Дербестіліктің дамуы олардың алған білімін іс-жүзінде еркін қолдана білуінен байқалады. Ал дербестілікке қол жеткізу студенттердің өзіндік жұмыстарын тиімді ұйымдастырумен тікелей байланысты.

Оқыту кезінде студенттерге көптеген әдістерді жүргізуге болады. Ол әдіс студенттердің өзіндік белсенділігін арттырады, сабакқа деген қызығушылықтарын арттыру керек. Мысалы рөлдік ойындар, когнетивті әдістер, дискуссия. Қазіргі танда студент жастаңдың бойына білім беруде тек құрғақ дәріспен немесе семинар сабактары мен дәріс беру мүмкін емес. Сол себепті де интерактивті әдістерді қолдану тиімді болып отыр. Қазіргі танда жоғарғы оку орындарында студенттер бойына білім нәрін беру мақсатында оқудың интерактивті әдісін қолдану тиімді болып отыр. Ең негізгі инновациялық әдістер дәл осы интерактивті әдістерді қолдануымен байланысты. Осы кезде интерактивті термин оку әр түрлі мазмұн болып қарастырылады. Осыған сәйкес түсінік 1990 жылдары пайда болған, яғни ол ең алғашқы веб - браузе түсінігімен және интернет ұғымдарының пайда болуымен түсініріледі. Көптеген мамандар бұл ұғымды интернет арқылы білім алу деп түсіндіреді. Бұл әдісті кен түрғыда қарастыратын болсақ, ол біреумен диалог құру деп қарастыруға болады. Н. Суворова Интерактивті әдіс - ол жаңа әдіс. Интерактивті әдіс - ол ағылшын тілінен аударғанда «interact» («inter» — «жауапты», «act» — «әрекет»). Интерактивті оқыту ол таным әрекетінің арнайы ұйымдастырылған формасы болып саналады. Ол нақты және болжамды мақсаттарды көрсетіп береді. Осы мақсаттардың бірі оқудың комфортты шартын түзіп, осы сәтте студент немесе тыңдаушы оку процесінің продуктивті болуына себеп болған – өзінің сәтті әрекетін, интеллектуалды деңгейін сезінеді.

Интерактивті әдістің негізгі мазмұны оку процесінде қатысушы студенттердің барлығы танымдылық танытып, олар өздерінің білгендері мен ойлайтындарын жаңғыртуға мүмкіндік алады.

Сабак барысында оқытудың бірнеше оку формасы бар:

- 1) Пассивті - студент окуда «объект» рөлінде орын алады. (тындауды немесе көріп отырады);
- 2) Активті – студент «субъект» рөлінде болып, ол (өзіндік жұмыспен немесе творчестволық) тапсырмалармен айналысады.

3) Интерактивті - өзара әрекет. Оқудың интерактивті әдісін қолдану кезінде біз өмірлік жағдайларды жүйелі турде қарастыра отырып, рөлдік ойындарға ене отыра бірлескен турде шешім қабылдаймыз. Осы кезде қандай да болмасын ойыншының өз жеке пікірі де қарастырылады. Өзара әрекет кезінде студент іс-әрекет субъектісі болып табылады, ол студент-өзінің өмірлік СОӘЖ-ді ұйымдастыруды мынадай талаптар ескерілді:

- Такырып мазмұны бағдарламаға қойылатын талаптарға сай келуі;
- студенттердің ойлау қабілетін дамытуға сай болуы;
- мазмұны жағынан әр түрлі мәселелерді қамтуы;
- СОӘЖ сабагының талаптарына сай болуы;
- тапсырмалар жүйелі болуы;
- СОӘЖ сабагының түрлі формада ұйымдастырылуы және тағы басқа мәселерді қамтуы керек.

Қазіргі кезде жоғары оку орындарында оку сапасын жетілдіруде белсенді әдістерді пайдалануға ерекше көңіл бөлінетіндігіне мән беріп, сабак барысында қолдану жолдарына да тоқталып өттік. Ол әдістерге – іскерлік ойындар, дебат, дискуссия т.б. жатқызуға болады. Бұлар да тәжірибеде кеңінен қолданылды. Студенттерді көркем, шебер сөйлеуге дағылданыруда іскерлік ойынның рөлі аса маңызды. Сондықтан да ғалымдар (И.В.Драгомирецкий, Л.Г.Вишнякова, Г.А.Китайгородская, Г.А.Зорин,

А.А.Вербицкий, А.А.Филиппова т.б.) еңбектерінде оқыту үдерісінің қызықты да нәтижелі болуы үшін студенттердің тіл байлығы дамыған, сөзге шебер етіп мамандар даярауда іскерлік ойындардың үлкен ықпалы болатындығына назар аударған. Искерлік ойын арқылы студент болашақ мамандығына бейімделіп, дұрыс сөйлеу нормаларын меңгеріп, тіл байлығы молайып, ой корытуы қалыптасады, жақсы сөйлеу мүмкіндігі анықталады. Искерлік ойынды жүргізгенде, алдымен, кіріспе сөзден соң студенттер нақты іс-әрекетке жұмылдырылады, яғни әрқайсысы өздеріне тиісті жұмыстарды орындаиды. Яғни, іскерлік ойындар студенттер арасындағы ынтымақтастықты қалыптастырып, қандай жағдайда да бір-біріне жәрдемдесу секілді касиеттерге тәрбиелейді.

Дебат – студент тілін дамытуың бір жолы. Студент дебат барысында түрлі тақырыпта сөйлеуге, пікір таластыруға, өз ойын дәлелдеуге, басқаның пікірінің қате екенін дәлелдеуге жаттығу арқылы шебер сөйлеуге жаттығады, дағдыланады. Дебатта студенттердің сөйлеу мәдениетін арттырып, олардың топ алдында өзін-өзі талдай білуге, басқаны тыңдай білуге, өз көзқарасын дәлелдей білуге, сауатты сөйлей білуге үрететін тапсырмалар берілді. Дебат кезінде студент ойланғанда отырып, шебер сөйлеуге деген мүдделілігі арттырылды.

Дебат арқылы бірнеше шешімі бар, құрделі, қайшылықтардан тұратын мәселелерді шешуге үйренуге болады.

Демек, дебат студентті өз ойын басқаға дұрыс жеткізе білуге, дәлелдей білуге, пікір таластыра білуге бағыттайды. Дебат кезінде студент әр аргументке дәлелді пікір айттып, тақырыпқа қатысты өз ойларын жеткізе білүлері тиіс. Біз айтылғандарды тұжырымдай келе, тақырып болған мәселені студент ойлау арқылы жинақтап, қабылдайды, қорытады; тақырыпқа сай жинаған деректерін өзі айтатын дәлелге қатысты жүйелейді; ойын қорыта отырып, белгілі бір шешімге келеді; студент пікір айтуда тиісті мәселеге, сұрапқа өз ойын ауызша немесе жазбаша түрде білдіреді, дәлелдейді, бұл өз кезегінде олардың шебер сөйлеуін қамтамасыз етеді.

Студенттердің шығармашылық тұрғыда ізденіп, ойлау қабілеттері жетілуіне ықпал ететін әдістің бірі – дискуссия. Дискуссия кезінде студенттер ойланып сөйлеуге дағдыланып, сөздік корын толықтыруға да мүмкіндік алады. Дискуссияның басты ерекшелігі – онда бірыңғай пікірге келмеген құрделі мәселе талданады және өзінің құрылымы жағынан да басқаша болады. Дискуссия студент тілін дамытуға игі әсері бар, ейткені талқылау, пікір айтуда студент сөзге араласып, өз ойын дәлелдей білуі тиіс.

Мысалы: баяндама жазу студентті сыни қабылдау, салыстырмалы талдау, құнды да мәнді мәліметтер мен фактілерді қабылдау, қорыту және іскерлік этиканың ережелерін сактау т.б. әрекеттерді орындауға төсөлдірді.

Ал, жоба жұмысы студенттің қызығушылығы, жеке ерекшелігі, талабы мен алға қойған мақсатына байланысты болады. Студенттер бір жобаның аясында ізденушілік те, шығармашылық та, ақпараттық та жұмыстар жүргізді. Жоба жұмысын орында барысында олар шығармашылықпен ойлауға, өз әрекетін жоспарлауға, жоба бойынша алдына қойған міндеттерді шешуге, алдын ала болжам жасай білуге және жұмыс істеу мәдениетіне үйренеді. СОӘЖ сабактарында материалды сараптау, арнағы пәндерден алған білімдерін пайдалану, материалды сұрыптау, тандай отырып, ақпаратты қорыту, шешуші сөздер мен тірек сөйлемдерін екшеу, логикалық реттілікпен баяндау т.б. дағдыларын қалыптастыруға жетеледі. Студенттердің өз бетінше жұмыс істеу деңгейін көтеруге және ғылыми әдебиеттерді картотека жасап, тиімді пайдалануларына мүмкіндік берді. Бұл тапсырмалар студенттердің ізденушілігін, танымдық қызығушылығын, шығармашылық қабілетін, кәсіби ізденушілігін дамытатыны айғақ.

1. Пидкасиский П.И. Самостоятельная деятельность учащихся. Дидактический анализ процесса и структуры воспроизведения и творчества. - М.: Педагогика, 1972. - 200с.
2. Станкин М.И. Профессиональные способности педагога: Акмеология воспитания и обучения. - М., 1998.
3. Паномарев Я.А. Развитие творческого интеллекта. - М.: Просвещение, 1962. - 164с
4. Давыдова Г.А. Творчества и диалектика. - М.: Наука, 1976. - 175с.

Резюме

В статье рассматриваются эффективные пути использования интерактивных методов обучения и формы организации самостоятельной работы студентов.

ФОРМИРОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ ИНФОРМАТИКИ

**Л.А. Лебедева - к.п.н., доцент КазНПУ имени Абая,
В. Шестёра - студентка 3 курса ППФ спец. ПМНО**

Одной из важнейших задач, стоящих перед современной начальной школой является задача формирования у ребенка развития устойчивого интереса к учебе, к знаниям и потребность в их самостоятельном поиске. Решение этой задачи обусловлено требованием времени: современный выпускник школы должен быть готов к тому, что ему предстоит учиться на протяжении всей жизни, т.к. в настоящее время поток информации огромен, знания быстро устаревают, их необходимо обновлять, пополнять, совершенствовать. Основы этого закладываются в начальной школе. В настоящее время на первый план выступает задача сохранения в «человеке информационном» «человека понимающего», способного к самостоятельному творчеству и полноценному развитию. Ведущая роль в решении этой задачи принадлежит системе образования, перестройка которого должна обеспечить подготовку личности с развитой информационной культурой.

Между тем, процесс информационной подготовки младших школьников далек от совершенства, а его продвижение требует разрешения ряда важных противоречий. Главное концептуальное противоречие, на наш взгляд, состоит в том, что задача формирования информационной культуры имеет общепедагогический статус и требует комплексного подхода к её решению в школе, а фактически реализация этой задачи сводится к узкому информационно-техническому формату и, зачастую, ограничивается введением в начальные классы курса информатики. Анализ практики информатизации начальной школы показывает ряд противоречий между:

- необходимостью более ранней и углубленной информационной подготовки школьников и низкой информационной компетентностью учителя начальных классов, который до сих пор не рассматривается как ведущий субъект информатизации начального образования;
- обучающими и развивающими возможностями компьютеризации обучения и их недостаточным использованием в практике начального образования;
- применением компьютера в качестве средства обучения и недостаточной психолого-педагогической обоснованностью компьютерных программ;

Таким образом, существующие противоречия в практике педагогической работы в начальной школе обусловили обращение к теме статьи, **проблема** которого сформулирована следующим образом: каким образом может быть обеспечено формирование основ информационной культуры младших школьников в образовательном процессе.

Под информационной культурой понимается совокупность методов, приемов и навыков по сбору, хранению, обработке и созданию образовательной информации. Информационная культура учащегося имеет свою особенность, которая определяется педагогической деятельностью, направленную на развитие творческой личности.

Под информационной культурой учащегося мы подразумеваем знание информационно-коммуникационных технологий, умение их применять в своей учебной, а затем и профессиональной деятельности и рационально организовывать работу по использованию этих технологий. Информационная культура является частью общей культуры человека. Это можно представить в виде следующего рисунка.

Рисунок №1

Информационная культура включает в себя следующие компоненты:

- компьютерная грамотность
- информационная грамотность
- сетевая грамотность
- цифровая грамотность
- медиаграмотность
- библиотечно-библиографическая грамотность (ББЗ)
- культура чтения
- интернет-грамотность
- медиакультура

Необходимость развития информационной культуры учащегося диктуется следующими положениями: увеличением массовой доступности персональных компьютеров, появлением различных систем мультимедиа, наличием всевозможного программного продукта как профессионального, так и игрового; знакомством многих учащихся с техническими средствами задолго до их изучения по соответствующим дисциплинам в средней школе; частым несоответствием личной, более современной электронной техники учащихся.[1]

Исходя из вышесказанного, следует: вхождение человеческой цивилизации в эпоху информационного общества, глобальный характер процессов информатизации, значительные темпы роста ИКТ - все эти факторы дают основания говорить о формировании новой *информационной культуры*, которая является элементом общей культуры человечества. Ее основой становятся знания об информационной среде, законов ее функционирования, умение ориентироваться в информационных потоках.

Курс "Основы информационной культуры" К. Балафанова (2) является пропедевтическим курсом в начальном образовании и характеризуется специфической инструментальной базой в форме рабочих тетрадей с занимательными разноуровневыми заданиями, вопросами, логическими задачами и развивающими играми, физкультминутками.

Содержание программы курса дает возможность учащимся познакомиться с :

- понятием об информации и ее видах;
- основными закономерностями информационных процессов;
- планом и описанием действий, отличительными признаками объекта;
- группами и классами объектов;
- логическими моделями и рассуждениями;
- навыками работы на компьютере в качестве пользователя;
- графическим и текстовым редакторами;

- алгоритмизацией и их исполнителями.

Изучение курса "Основы информационной культуры" подготовит основу для эффективного, гармоничного включения младших школьников в интегрированную информационно-образовательную среду современного образования.[2]

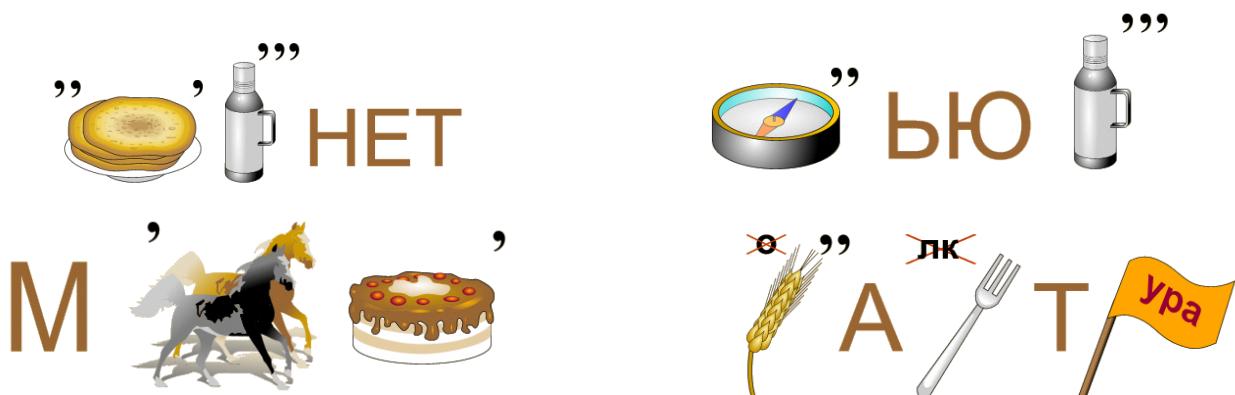
В процессе опытно-педагогической работы мы провели анкетирование среди детей с целью выяснения, для каких нужд используют они компьютер в повседневной жизни. Анкета содержала ряд вопросов.

Анкета для детей.

1. Выбери, для чего ты чаще всего используешь домашний компьютер?
 - для игры,
 - для поиска информации,
 - для закрепления знаний, полученных на уроках,
 - для оформления сообщений, творческих заданий.
2. Чем тебе нравятся уроки с использованием компьютера?
3. В каких случаях пригодятся тебе те умения, которые ты получаешь на уроках?

Анализ анкет показал, что большая часть детей 80% использует компьютер для игры. В процессе нашей работы мы стремились показать, что это не главное назначение компьютера.

Для формирования информационной культуры на уроках мы использовали межпредметные связи, в частности, разгадывали ребусы.

Такой подход позволяет привести уровень формирования информационной культуры учащихся в соответствие с требованиями информационного общества.

Установлено, что в обучении информатике младших школьников имеется ряд дополнительных возможностей формирования информационной культуры, средствами учебного предмета «информатика». На наш взгляд, методика обучения должна быть направлена на всестороннее развитие ребенка, в том числе и на формирование информационной культуры. Необходимо разрабатывать и усовершенствовать приемы и методы формирования информационной культуры на уроках информатики. Анализируя проделанную нами работу можно сделать ряд выводов:

Анализ учебного материала позволил структурировать отобранный учебный материал в соответствии с целями исследования. Результатом проведенной работы являются несколько методических рекомендаций по вопросам проведения уроков информатики в начальных классах:

- 1) Систематически использовать на уроках задания, способствующие формированию у учащихся познавательного интереса и информационной культуры.
- 2) Учитывать индивидуальные особенности школьника, дифференциацию познавательных процессов у каждого из них, используя задания различного типа.

Таким образом, работа над путями и средствами формирования информационной культуры младших школьников - дело важное и необходимое. Поиск новых путей и возможностей для этого в обучении младших школьников является перспективой нашего исследования.

1. Гендина Н.И., Колкова Н.И., Стародубова Г.А., Уленко Ю.В. *Формирование информационной культуры личности: теоретическое обоснование и моделирование содержания*. – М.: Пед. информ, 2005 – 235 с.
2. Балафанов К. *Основы информационной культуры: Учебники для 1-4 классов*. – Алматы: Издательство «Рауан», 2008. – 320 с.

Түйін

Макалада бастапқы сынып оқушыларына информатиканы үйрету мәселелері көзғалған. Баланы ерте жастан информатикаға баулу, сол арқылы ой-өрісін дамытуға ықпал ету көзделген.

Summary

Given article is devoted actual problems of training of computer science in initial classes. Authors describe training and developing possibilities of training to computer science from early age.

ТИПОЛОГИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ СЕМЬИ КАК СОЦИАЛЬНОГО ИНСТИТУТА

**Р.К. Бекмагамбетова – д.п.н., профессор,
зав. кафедрой педагогики, дошкольного и начального образования**

Велика роль современной семьи в формировании личности. Семья играет огромную роль в жизни как отдельной личности, так и всего нашего общества. В условиях рыночной экономики и модернизации системы образования наметилась тенденция включения семьи в образовательный процесс. В связи с этим усилилось внимание к семье, воспитанию детей в семье.

Следует заметить, что семья и система отношений, которая складывается в семье откладывает свой отпечаток на формировании личности ребенка. На характер семейного воспитания важное влияние оказывают типы семей.

Семья как социальный институт представляет собой сложное социальное явление. Структура семьи очень многогранна.

В педагогической науке применяются различные критерии типологизации семей. В одних случаях в основу типологизации берутся физическое и психическое здоровье и благополучие семьи, в других – стаж ее развития и образ жизни, иногда – тип взаимоотношений между супругами и родителями или правовые основы функционирования тех или других типов семьи, а также состав семьи и число детей.

Подходы к типологии семей носят прикладной характер, но, несмотря на это, в различных типах можно увидеть все многообразие семей.

В связи с этим, различают различные типы семей. Каждый тип семьи характеризуются основными ценностями, типом главенства, стилем межличностной интеграции.

Ю.П. Азаров делит семьи на следующие типы:

- идеальная,
- средняя,
- негативная.

Иногда для удобства эти семьи называют:

- семьи с высоким уровнем развития,
- средним,
- и низким уровнем развития [1].

Высокий уровень развития доступен небольшому числу семей.

В таких семьях присутствует взаимопонимание, взаимоподдержка, дружелюбие, ответственность за исполняемые обязанности.

На среднем уровне развития находятся те семьи, которые не сталкиваются с проблемой повышенной конфликтности, которым не угрожает социальная нестабильность.

Обычно, это семьи со стажем больше трех-пяти лет, имеющие одного-двух детей, определенный материальный достаток, жилищные условия.

На низком уровне развития находятся семьи, недавно образовавшиеся, семьи – сожительства, безработные семьи, бездомные, низким социальным статусом.

Уровень развития семьи связан со многими внутрисемейными факторами – социальными, экономическими, нравственно-этическими.

Еще одним критерием классификации семьи является возраст семьи или стаж семейной жизни. В зависимости от срока совместного проживания семьи делятся на:

- семьи молодоженов,
- молодые семьи (до пяти лет брака),
- зрелые семьи (10-20 лет супружества),
- пожилые семьи.

При классификации семей выделяют и национальный состав семьи. По данному признаку семьи делятся на мононациональные (однородные) и интернациональные (смешанные) семьи.

По условиям семейной жизни делят на сельские и городские семьи.

Критерием классификации семей является и число детей в семье.

Семья, не имеющая детей в течение 10 лет, называется инфертными или бездетными.

По числу детей семьи делятся на однодетные, малодетные, среднедетные (3-4 ребенка) и многодетные (пять и выше).

М.И. Буянов, в свою очередь, различает такие семьи как гармоничная, распадающаяся, распавшаяся, неполная [2].

Наиболее распространенным типом семьи считается нуклеарная, которая состоит из одной пары супругов с детьми или без детей. Такая семья может быть полной или неполной.

Семьи делятся по типу главенства в семье: равноправны, патриархальные, матриархальные,

- по качеству отношений: счастливые, устойчивые, проблемные, конфликтные, неблагополучные, дезорганизованные (культ силы, страх, изолированность членов семьи).

Из вышеперечисленных семей наиболее распространенным типом семьи является патриархальная или традиционная семья. Это большая по своей численности семья, где в одном доме проживают разные поколения родственников. В такой семье много детей, они все зависят от родителей, почтят старших, очень строго соблюдают национальные и религиозные обычаи. В основном такие семьи сохраняются в сельской местности или в маленьких городах.

Встречаются и трехпоколенные семьи, включающие родителей с детьми и бабушек и дедушек. Такие семьи носят временный характер, молодая семья хочет отделиться от родителей, но не может это сделать из-за отсутствия жилья.

Г.М. Миньковский выделяет 10 типов семей:

- воспитательно сильные,
- воспитательно устойчивые,
- воспитательно неустойчивые,
- воспитательно слабые с утратой контакта с детьми и контроля над ними,
- воспитательно слабые с постоянной конфликтной атмосферой,
- воспитательно слабые с агрессивно – негативной атмосферой,
- маргинальные: с алкогольной, сексуальной деморализацией,
- правонарушительские,
- преступные,
- психически отягощенные [3].

В каждом вышеназванном типе семей есть свои достоинства и недостатки.

В педагогической науке нет единой классификации семей. Так, выделяют и гражданскую семью. Гражданский брак или сожительство получил широкое распространение в стране. Гражданский союз рассматривается как путь преодоления затянувшегося кризиса современной семьи. Гражданская семья отличается от неполной семьи тем, что мать не состоит в браке с отцом своего ребенка, в настоящее время таких семей очень много, почти каждый шестой ребенок появляется у незамужней матери.

Новообывательский тип семьи. Данный тип семьи ориентирован на достижение социального престижа и экономического процветания. Супруги стремятся войти в социально-политическую элиту общества.

Нравственно-духовный тип семейного склада. Приоритетными в этих семьях являются духовное саморазвитие и общечеловеческие ценности: любовь, открытость, честность, милосердие, доверие, теплота во внутрисемейных отношениях, мужское главенство.

Новаторский духовно-прагматический тип. Этот тип семьи характеризуется стремлением к нравственно-духовному саморазвитию, социально-психологическому саморазвитию, социально-психологическому престижу, мужскому главенству.

Вышеуказанные типы семей ориентированы на духовное саморазвитие и социальную активность, экономические достижения.

Существуют благополучные семьи, которые успешно справляются со своими функциями, в ней созданы все условия для нормальной жизнедеятельности и оптимального развития личности ребенка. В такой семье существует взаимопонимание между супругами и детьми, созданы все условия для развития ребенка.

Существуют неблагополучные семьи, которые имеют низкий социальный статус в какой-либо из сфер жизнедеятельности или в нескольких одновременно, не справляются с возложенными на них функциями, процесс семейного воспитания ребенка протекает с большими трудностями.

По характеру взаимоотношений и общения между членами семьи выделяют следующие типы семейных взаимоотношений:

- диктат – доминирующая позиция одного из родителей, проявляющаяся в жестких требованиях, приказах, насилии, угрозах,
- опека – чрезмерное внимание к ребенку, ограждение его от трудностей,
- мирное сосуществование – дети в таких семьях предоставлены сами себе, у родителях своя жизнь,
- сотрудничество – взаимодействие родителей и детей на личностном уровне.

По типу главенства в семье некоторые ученые выделяют демократические, авторитарные и промежуточные.

Демократическая семья строится на равноправии, взаимоподдержке, совместном труде на благо семьи, взаимоуважении к личности, отсутствии явного доминирования одних над другими. В такой семье признают права личности, родители направляют развитие детей, не навязывают свое мнение, несут ответственность за семью и сферы влияния в ней.

Авторитарная семья – это такая семья, в которой власть принадлежит одному члену семьи: отцу или матери, дедушке или бабушке, иногда сыну или дочери, отчиму или мачехи.

В промежуточной семье супруги придерживаются разных взглядов на свою роль в семье.

Различные типы семей по разному влияют на воспитание детей. Следует заметить, что чрезмерный авторитаризм семейного воспитания лишает ребенка самостоятельности, контролирование каждого шага ребенка приводят к подавлению личности.

Есть типы семей, где слепая любовь родителей к детям приводят к серьезным осложнениям. Будучи сами трудолюбивыми, испытав в жизни много трудностей, такие родители хотят огородить своих детей от жизненных проблем, создают детям приятную жизнь, потакают им во всем, тем самым воспитывая эгоиста и себялюбца.

Другой вид ошибок в семейном воспитании обусловлен отсутствием единой и определенной линии со стороны родителей. Суровость и требовательность одних снимается всепрощающей любовью других. В этих условиях растет лицемер, приспособленец.

Есть типы семей, которые безответственно относятся к воспитанию детей. По их мнению, основная задача родителей состоит в том, чтобы одеть, обуть и накормить ребенка. Они равнодушно относятся к учебным, общественным делам своих детей, к их внутреннему миру, это неизбежно приведет к стремлению ребенка заполнить образовавшийся «духовный вакуум» вне дома с помощью случайных, сомнительных знакомств.

Крайний индивидуализм, замкнутость воспитательного процесса в семье, стремление отгородить ребенка от свободного общения, от коллективной жизни тоже чрезмерно пагубно влияет на формирование личности ребенка.

Таким образом, в педагогической науке выделяют несколько главных критериев типологизации семей, основополагающихся на социологических и психологических характеристиках:

- тип главенства в семье,
- уровень развития семейной группы,
- стаж семейной жизни,
- качество взаимоотношений в семье,
- число детей в семье,
- однородность социального состава,
- состав,
- условия жизни,
- национальный состав.

Вышеуказанные критерии тесно взаимосвязаны между собой.

1. Азаров Ю.П. Семейная педагогика. Педагогика Любви и свободы. – М., 1993. – 224 с.
2. Буюнов М.И. Ребенок из неблагополучной семьи. Записки детского психиатра. – М., 1988. – 130 с.
3. Куликова Т.А. Семейная педагогика и домашнее воспитание. – М., 1999. – 232 с.

Түйін

Мақалада отбасы тұрларінің ерекшеліктеріне сипаттама берілген.

Summary

In given article the author considers types of families.

СТУДЕНТТЕРДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БАҒЫТТЫЛЫҒЫ – БОЛАШАҚ МАМАННЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТАЫРУДЫҢ АЛҒЫ ШАРТЫ

Н.О. Атемқулова - пед.ғыл.к., Абай атындағы ҚазҰПУ-дың ага оқытушысы

Педагогикалық бағыттылық туралы сөз қозғағанда, алдымен өткен ғасырдың 80 - жылдарынан бастап қызмет атқарып келе жатқан басты ұғым «педагог маман белгілері (квалификациясы)», одан кейін жиі қолданыла бастаған «педагог құзіреттілігі» ұғымдары ойға оралады. Бұлар әрине болашақ педагог қандай болуы керек – деген сұрақтарға жауап береді. Біз осы ұғымдарды негізге ала отырып педагогикалық оку орындарындағы жағдайында тәрбие жұмыстары барысында болашақ мамандардың педагог мамандығына бағыттауды жүзеге асыру мәселесіне тоқталамыз.

Жалпы білім беретін пәндер адаммен қогам арасындағы қарым - қатынастар мен байланыстардың факторлары мен занылыштырылған ұғынуға, өмірге және енбекке болған көзқарасының қалыптасуына, құлықтық - адамгершілік және ұлттық құндылықтарды менгеруге шарт түзеді. Бұл туралы белгілі психология, педагог ғалымдар Э.М.Кузмина, А.С.Роботовалар ізгілікті пәндерден алған білім болашақ маманнның кәсіптік дайындығына үлес қосып оның қажетті қабілеттерінің дамуына ықпал ететінін белгілеген.

Халықаралық деңгейдегі білімнің басты ерекшелігі – күшті нарықтық бәсекеге қажет кадр даярлау болса, оның алғы шарты білім арқылы тәрбие берудің ішкі механизмін қалыптастыратын жүйе құру деген сөз.

Педагогикалық бағыттылықтың қалыптасуына шарт түзетін басты фактор кәсіптік білім немесе мамандық бойынша білім беретін педагогикалық оку орындарында алатын білімі. Мұнда студенттердің білім - біліктегі «одан ары нақтыланады және терендейді, оның оқыту формалары мен әдістеріне ықпалы күштей түседі» - дейді. Жоғары оку орындарында педагогикалық бағыт беру оку үрдісімен қоса тәрбиелік жұмыстарда да арнайы бағыт алуы тиіс деген пікірдеміз. Бұл арнайы кәсіптік білім беретін пәндер, жалпы

білім беретін пәндер және тәрбие жұмыстары, пән бойынша сабактан тыс жұмыстарды өзара интеграциялау арқылы жүзеге асады.

Педагогикалық бағыттылықты қалыптастыру - тұлғаның сапасы әлеуметтік алғы шарттарымен байланысты болумен бірге, мамандыққа даярлауға бағытталған оқу - тәрбие үрдісінде басты орынға ие. Осыған орай зерттеушілер бірқатар педагогикалық ықпал ету жолдарының жүйесін ұсынады, мысалы, студенттердің енбекке қызығуын дамыту, бейімділігін тәрбиелеу, қабілеттерін дамыту т.б. туралы айтылып келеді.

Бағыттылық ұғымы - педагогтар әлемінде кең тараған және ол туралы сан алуан пікірлер бар. Тұлғаның бағыттылығы және оның іс - әрекетіндегі орны, оны қалыптастыру шарттарына байланысты ой айтуда зерттеушілер тұлғаның дамуына байланысты әр түрлі тұжырымдарды негізге алуы себепті, «бағыттылық» ұғымын түсіндірмелу де әр түрлі.

Педагогикалық бағыттылық - әлеуметтік - педагогика, психологиялық реттеу мен қатарға қосу, педагогикалық түзету секілді жұмыстарда ерекше мәнге ие. Өйткені осы мамандар күйзеліске ұшыраған балалар, жастар мен ерсек адамдарды қатарға қосуда ескеретін білім, біліктіліктің аса маңызды құрамды бөлігі.

Педагогикалық бағыттылық - тұлғаның педагогикалық іс - әрекетке бейімділігін сипаттайтын қабілет, қасиеттерін дамытып, тәрбиелеу. Ол адамның қызығуы, қажеттенуі, мотивтері, мақсаты мен мұраттарында көрініс табады.

Педагог мамандардың осы күндері бәсекеге қабілеттілігін барлығында бірдей қалыптасқан деп айта алмаймыз және ол іс жүзінде тексеріліп те жатқан жоқ. Бәсекеге қабілеттілік қалыптастыру үшін жоғары оқу орындары қабырғасында студенттердің педагогикалық бағыттылығына мазмұндық жақтан байытып оның өзін бәсекеге қабілеттілікке бағдарлау керек.

Сабак үстінде алған білімдерін практика барысында пайдалануға мүмкіндік туғызуға жағдай жасалғаны мен оларға тәрбие жұмысында да бәсекеге қабілеттілігін қалыптастыру қажеттігі туып отыр.

Бәсекеге қабілеттерін арттыру үшін студенттердің белсенділігіне қозғау салып бойындағы қабілеттерін іс жүзінде пайдалануға мүмкін беру жолдарын қарастыру керек.

Егеменді еліміздің қазіргі даму кезеңінде жаһанданудың шарпуына шыдап, әлемдік бәсекенің тезіне төзіп, өркениетті елу елдің қатарына қосылу үшін табиғи болмысымызға, ұлттық идеологияға негізделген қуатты білім және тәрбие жүйесін куру аса өзекті мәселе екені айқын. Алайда оқу - тәрбие үрдісінде оған педагогикалық бағыт беру үшін және студенттердің педагогикалық білім, біліктерінің, қабілет, қасиеттерінің дамып, қалыптасуына олардың ықпалы мол.

Бұлардан басқа бұқаралық ақпарат құралдарында, соның ішінде педагогикалық бағыттағы басылымдарда осы күнгі кейбір жекелеген мұғалімдер арасындағы жауапкерсіздік, салғырттық, білім ауқымының тарлығы мен таяздығы, тәрбиесі мен білім, білігінің жеткіліксіздігі, окушылармен қарым - қатынасының құрделілігі, ата - аналармен жұмыс ұйымдастыру белсенділігінің әлсіздігі секілді басқа да кемшіліктер жайлар айтылып келеді.

Тұлғаның педагогикалық бағыттылығына алғы шарт болатын осы танымдық бағыттылығы болуы керек. Өйткені ол оқу - білім алу және өмір бойы танып - білумен тығыз байланыста.

Сондықтан оқу - тәрбие мекемесінде студенттердің педагог мамандығына бағыттылығын қалыптастыруда мынадай шарттардың болғаны әбзал.

Қазіргі қоғамда жастардың көзқарасы түбебейлі өзгерген. Олардың психологиясы, таным түйсігі мүлдем басқаша. Осыған байланысты бүгінгі қазақ отбасының ұлттық тәрбиесі күрделі өзгерістердің бастан кешіруде. Мұндай өзгерістерге біз әрқашан дайын болуымыз керек. Ол үшін білім арқылы тәрбиелеудің әлемдік озық ұлгілеріне арқа сүйегеннен ұтпасақ, ұтылмайтынымыз анық. Сонда ғана біз бәсекелестікке қабілетті жас үрпақ тәрбиелеуге қол жеткізе аламыз.

Мамандығына деген сүйіспеншілікті олардың өз кәсібіне деген қанағаттанулары арқылы іске асыруға болатыны бірінші шарты. Бұл жағдайда окушылардың өмір тәжірибесінің мазмұны мен көлемі таңдал алған мамандығына сәйкес келмеуі себепті белгілі бір айырмашылықтарға ие. Сондықтан оларда болашақ жұмысы туралы ұғымдар толық емес, тіпті қате болуы, кейде болашақ мамандығы жайлар алған мәліметтерінің дұрыс болмауы да мүмкін. Арнайы ұйымдастырылған оқу - тәрбие жұмыстарының нәтижесінде студенттердің өз мамандығы жайлар түсініктері өзгереді. Олар жаңғырады, байытылады, реттеледі, нәтижеде белгілі бір дәрежеде кәсібі туралы және болашақ қызметі жайлар тұрақты түсінік

пайда болады. Сондықтан тұлға мен оның болашақ мамандығы арасындағы өзара қатынасты арнайы педагогикалық бағыттылық үстіндегі жұмыс арқылы ғана іске асыруға болады.

Ал, педагогикалық бағыттылық қалыптастырудың екінші бір аса маңызды шарты студенттердің болашақ қызыметіне даяр болуы. Ол педагогикалық іс - әрекетті табысты атқаруга мүмкіндік беретін білім, біліктер, әдет, дағдылар мен жинақталған тәжірибелер жүйесін қамтиды. Кез келген мамандыққа даярлау, білім, білік, дағдылардан тұратын белгілі бір білім мазмұнын қамтиды. Сонымен қатар, болашақ кәсіп иесінің бойында педагог мамандарға тән қасиет, сапалар мен қабілеттердің қалыптасуына сол оку орынинде ұйымдастырылатын тәрбие жұмыстарының жүйесі мен педагогика пәндері бойынша сабактан тыс жұмыстардың да маңызы зор. Өйткені тәрбие жұмысының ең басты қызыметі - болашақ педагог мамандардың бойында, оқушыларға болған педагогикалық көзқарас, құнделікті жұмыс барысында туындалған отыратын педагогикалық мәселелерді шешетін педагогикалық ойлау, студенттер арасында не болмаса ұстаз берілген арасында, ұстаздар арасында болып тұратын әр түрлі қарым - қатынас мәселелерін шешуге дайын болуы да аса қажет. Міне, бұл тек педагогика пәндерін не болмаса таңдалған кәсіби пәнні (физика мұғалімі, математика мұғалімі, музика оқытушысы) оқыту барысында түбебейлі шешіле қоймайтын, қалыптасуы теориялық білім мен практиканы үздіксіз ұштастыруды талап ететін аса күрделі мәселе.

Педагог мамандығына бағдарлаудағы үшінші шарты - тұлғаның қабілеті, атап айтсақ жалпы және жекелеген қабілеттерінің педагог мамандығына бейімделуге тигізетін септігі. Белгілі педагог А.С.Макаренконың дарынды педагог болу үшін арнайы қабілет қажет, бірақ әркім - ак енбектенсе жақсы педагог бола алады - деген еді. Педагог және психологияның зерттеулеріне қарағанда адамның белгілі бір қабілеттерінің байқалуына оның бағыттылығы ықпал етеді. Өйткені қабілет, тұлғаның жеке басының мүмкіндіктерін сипаттап, ол білімді қиналмай менгеруіне, окуда не белгілі бір іс - әрекетте табысқа қол жеткізуде байқалады. Кез келген мамандық пен кәсіп тұлғадан жаңа қабілеттердің пайда болуын емес, психикалық қасиеттер мен сапалар жиынтығы тоғысып таңдалған мамандығын менгеруге жағымды жағдай туғызады. Бұл ретте А.Г.Ковалев жалпы қабілеттерден басқа тұлғаның арнайы қабілеттері - мамандыққа тәрбиелеу мен оқытуда өзгеріп тұрса да айта қаларлықтай тұракты жеке психологиялық сапалардың жиынтығы деп белгілі қарастырады. Белгілі бір іс - әрекетті жүзеге асыруда әрине алдымен тұлғаның оны табысты орындауды шарт түзетін педагогикалық (немесе арнайы кәсіптік) қабілеттері мен мүмкіндіктері ескеріледі. Басқаша айтсақ, тұлғаның мұғалімдік кәсіптік немесе педагог мамандығына қабілеті дегеніміз - өзі таңдалған мамандығында табысты енбектенуге жағдай жасаітын жеке - психологиялық ерекшеліктері деуге болады. Бұл пікірді К.К.Платоновтың «тұлға дегеніміз - біріккен барлық психологиялық сапалары практикалық іс - әрекеттің бағыттайтын қашан да нақты адам» - дегені дәріптейді. Мұндай жағдайда, мамандыққа болған қабілеттілігін, іс - әрекетінің өзі қоятын талаптар жинақтап бағыт беріп тұрады.

Төртінші шарты немесе тұлғаның құрылымы - мінез - құлқы мен жүріс - тұрысының сипаты немесе қарым - қатынас амалдары. Әрбір адамда басқарушы, қозғаушы (қоздырушы) немесе тежеуші (релаксация), реттеуші, мысалы, педагогикалық іс - әрекетте, тұлғаның белгілі бір іс - қымылымының бағыттылығына тұтастық сипат береді. Бұл туралы М.С.Каган тұлғаны оның мінез және темпераменті, дene сапалары т.б. анықталмайды, керісінше нені қалай бағалауды, не нәрсені біледі, не нәрсені істей алады, қолынан не келеді, кіммен қалай қарым - қатынас орната алады... қажеттенулері неден тұрады - міне осылар анықтайды. Бұлар өз кезегінде педагог маман тұлғасының құрылымын анықтап алу үшін қажет. Жоғарыда айтылғандарға негіздей отырып біз педагог маман тұлғасының құрылымын төмендегіше анықтауға мүмкіндік алдық:

- таңдалған мамандығына бағытталған бірқатар сипаттамаларының болуы;
- педагог маман ретінде өз міндеттін атқаруына қажетті тұлғалық сапалары мен қабілеттерінің болуы;
- жеке өзіндік ерекшеліктерінің болуы;

Бұл тұлғалық құрылымдар педагог мамандығына бағыт беру мақсатындағы оку - тәрбие барысында дамытуды керек ететінін қарастырылады. Осы келтірілген ой - тұжырымдар тәрбие жұмыстары арқылы студенттердің педагог мамандығына бағытталған қалыптастырудың біз анықтаған құрамының дұрыстығын дәлелдейді. Атап айтсақ, педагогикалық тапқырлығы, педагогикалық сезімі (интуициясы), сөз байлығы мен ділмарлығы, оқушыларды еліктеп соңынан өртіп әкететін іс -

қимылның ұрымталдығы, олардың өмір тәжірибесіне тәрбиелік бағыт береді алатын білім, білігін дамытуға қалыптастырудың маңыздылығын көрсетеді.

Студенттердің бойында дұрыс және шешен сөйлеу, қоғамдық ортада өзін - өзі ұстай білу, бәсекеге қабілетті құзыреттілікті қалыптастыру казіргі қажеттілік.

Студенттерді ойдағыдан тәрбиелеуде біздің мүмкіндігіміз бар. Өйткені, ол үшін батыс мәдениетімен, білімімен бәсекеге түседі алдында XXI ғасырда рухы биік мәдениетіміз бен біліми әлеуетімізді қалыптастыруды қолға алу өте - мәтін маңызды. Рухы мен мәдениеті биік, білімі терең деңгейдегі ұлт жаһандану деген алтын мұхиттың үстінде өзінің келбетін жоғалтпайды. Ондай ұлттың да, мемлекеттің де болашағы жарқын.

1. Кузмина Э.М. *Методы системного педагогического исследования*: – Л., 1980. - 172с.
2. Роботова А.С. и др. *Введение в педагогическую деятельность*. – М.: 1990. - 232с.
3. Платонов К.К. *Знание иерархии системных качеств для психологии // Проблемы исследования индивидуальности*. – Пермь, 1978. - вып.2. -89с.
4. Ковалев А.Г. *Психология личности*. -М.: 1970.- С. 139 - 391.
5. Каган М.С. *Человеческая деятельность*. -М.: 1974. – С. 115 - 282.
6. Макаренко А.С. *Устаздық дастан*. - М.: 1965.-555б.

Резюме

В данной статье рассматривается педагогическая направленность студентов как предпосылка формирования конкурентоспособности будущего специалиста.

Summary

The article is considered the forming of students' ability the works by the students using their activity in to practice shon the necessary condition by the qualities.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ МЕКЕМЕДЕГІ ОҚУ ТӘРБИЕ ҮРДІСІНЕ МЕНЕЖЕРЛЕРДІҢ БАСҚАРУШЫЛЫҚ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІ

А.Е. Данашева - Абай атындағы ҚазҰПУ-дің оқытушысы

Қазақстан Республикасында білім беруде дамытудың 2010-2020 арналған мемлекеттік бағдарламасында еліміздегі білім беру (яғни мектепке дейінгі білім беру) сапасын түбекейлі өзгертуге нақты қадам жасалған. «Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2005-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында: «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың сапасын арттырудың негізгі бағыты балалардың жеке бас мәдениетінің негіздерін, мектепте оқытуға қажетті дағыларды, мемлекеттік тілді үйренуіне, зияткерлік және эмоциялық дамуына, олардың табиғи және психикалық денсаулығын сактауға және бекемдеуге жағдай жасау болып табылатыны» айтылған.

Елімізде өмірдің барлық саласына өзгерту процесі жүріп жатыр. Республикамыз экономикалық және саяси егеменді мемлекет болғандықтан әр қоғам мүшесінің ұлттық сана-сезімнің жоғарлауына талап етеді. Соның ішінде күн тәртібіне қойылып отырған күрделі мәселердің бірі - болашақ ұрпақты ұлттық сана рухына тәрбиелеу. Осылан байланысты тәрбиеші – педагогтардың білім беру жүйесінің соның ішінде жаңа идеялар, түрлі методикалық әдіс – тәсілдердің іздене отырып жұмыс істеуге негіз болары анық. Олар білім алушыларға сапалы оқу – тәрбие жұмысын жүргізе білуімен қатар, білім беру жүйесін арттыру, ең алдымен педагог – тәрбиешілердің білімін көтеру, кәсіби білімін дамыту, оқу үрдісіне бағдарламасын енгізу, мектепке дейінгі менеджерлердің басқарушылық құзіреттілігін арттыру қажет. Бұл әрекеттердің жоғары дәрежеде орындалу негізінде қажетті жағдайда ұйым басшысының, яғни менеджердің басқарушылық құзіреттілігіне тікелей байланысты екеніне ешкімнің таласы жоқ. Осылай тұжырымдаманың нәтижесінде мектепке дейінгі мекеменің менгерушісі бұрында талантты, ұйымдастырушы, білімді, әділетті, ұжымдағы тәрбиеші – педагогтарға қамкоршы, әділетті қарайтын,

жұмыс уақытымен санаспайтын, тәрбиешілерді жұмыстарына қызықтыра біletін маман болуын қазіргі заман талабына сай менеджердің құzреттілігі десе болады.

Түбекейлі өзгерістерге бет бүрган жаңа қоғамда тек білімді болу жеткіліксіз, сондықтан әрбір жеке тұлғаның бойында адамгершілік, ізгілік, кішіпейілділік, қайырымдылық, батырлық, отансуыгіштік т.б. қасиеттер болуы керек. Ол үшін жас үрпақта тәрбие беруде ар-ұят, адалдық, руханияты, адамгершілік, ізгілік мәселелерін қатар қою қажет. Балаларға рухани-адамгершілік тәрбие беру-қазіргі заманың ең маңызды міндеттерінің бірі. Бұл заңды да, өйткені, біздің қоғам өмірінде адамгершілік бастамаларының рөлі барған сайын артып, моралдық фактордың ықпал аясы кеңейіп келеді

Олай болса қазіргі заман талабына сай менеджер болу үшін, өмірдегі түрлі өзгерісті, жаңалықты өзінен бастайтын, ұжымына мақсаты бір команда жинай алатын, ұжымға түрлі идея беріп, шығармашылықтарын дамытуға мүмкіндік жасай алатын, болашакта қандай бағдарламалар болуы мүмкіндігін анықтай алатын, ұжымда кездесетін түрлі қыыншылықтарға төзе біletін, білікті басшы менеджер бола алады дейіміз.

Демек мектепке дейінгі мекемеде тәрбие мен оқытудың жаңа жалпыға бірдей міндетті білім беру сандартын енгізу болып отыр. Яғни 5 - 5-6 жастағы балалар үшін, педагогикалық процессті бағдарламалық – әдістемелік қамтамасыз ету жағдайында «Біз мектепке барамыз» бағдарламасы, осы жастағы балаларға тәрбиелеу мен дамытудың аспектісін ашады. Ал ерте жастағы (1 жас пен 3 жасқа дейінгі) балаларды тәрбиелеу мен оқытуға арналған «Алғашқа қадам» бағдарламасы отандық мектепке дейінгі педагогика және ерте жастағы балаларды тәрбиелеу мен оқыту тәсілдері тәжербиесіне негізделген, сондай – ак «Балабақшадағы оқыту мен тірбиелеудің типтік бағдарламасы» мазмұны мен базалық принципіне сүйенеді. Осыған байланысты, «Алғашқы қадам» бағдарламасындағы білім беру міндеттері бес білім беру салалары: «Денсаулық», «Таным», «Катынас», «Шығармашылық», «Әлеуметтік орта» үйлесімді бірігүй арқылы іске асады, әрқайсының жеке ішкі бөлімдері мен өзінің мақсаты бағыттары бар. Білім беру саласының мазмұны:

- денсаулық сақтау;
- коммуникативті – тілдік;
- танымдық;
- шығармашылық;
- әлемметтік орта құzреттіліктерін қалыптастыруды қамтиды.

Жаңа адамды қалыптастыратын қазіргі заманғы педагогтың алдынғы қатарлы азаматы болуы тиіс. Мамандық шеберлік, балаларға деген сүйіспеншілік нақты істерде, қылыктарда, адамдармен өзара қатынастарда көрінеді және балаларды тәрбиелеу құралы болып табылады. Н.К.Крупская педагогтың өз басын балаларға тигізер зор ықпалын атап көрсете келіп былай деп жазған болатын: «Балаларды ұстамды болуга үйретіп, өзі ұстамсыздық жасайтын балаларды жолдастыққа үйретіп, өзін олармен жолдас ретінде емес, бастық ретінде ұстайтын тәрбиеші жаман тәрбиеші. Балалар үшін идея жеке – дара адамнан алшаш емес!» «Тәрбиеші балалардың ең жақын досы болуы тиіс» (1). Адамның жеке басынан алғашқы негіздері қалана бастайтын мектеп жасына дейінгі балаға ересектің ықпалы өте күшті болады. «Бала ақыл – ой мен адамгершілік жағынан, адамның жеке басының тікелей ықпалы мен ғана тәрбиленеді, қанаттанады - деп көрсетті. К.Д.Ушинский - ал адамның жеке басының ықпалын ешқандай формалармен де, ешқандай тәртіпен де, ешқандай уставтармен де, оку сағаттарының кестелеріменде жасанды түрде алмастыру мүмкін емес» (2).

Мектепке дейінгі мекемелерде бала өз өмірінің алғашқы алты жыл бойына болады, сол кезеңде ол үшін тәрбиеші сөзсіз өнеге, әрі бедел болып табылады. Сондықтан да педагогтың өз басына қойылатын талап өте жоғары болуы керек. Тәрбиеші қызметінің ойдағыдан болуының сөзсіз шарты оның балаларға деген ақылға қонымды талапкершілікпен үштасқан сүйіспеншілігі болып табылады. Оның шынайылылығы, кішіпейілділігі, мейірімділігі, қайырымдылығы балалардың оған деген жүрек жылуын, ыстық ықыласын тудырады.

Балалар бақшасының уставына сәйкес мектепке дейінгі мекемелерде белгілі документация жүргізілуі тиіс. Бүйрық кітабы балалар бақшасына реттік номерленген соң жүргізіледі. Оның барлық беттері нөмірленіп, ең соңында параптар саны көрсетіледі. Балаларды есептеу кітабы (ДП- 2формада) балалармен олардың ата – аналары жөніндегі мәліметтерді, мекен–жайын баланың орналасқан және шығып кеткен күндерін қамтиды. Әр топта балаларды күнделікті есебі жүргізіледі. (ДП- 3 форма). Қызметкерлердің балалардың жеке басының іс – қағаздары медициналық карталар, мектепке дейінгі

мекемелерге нұсқау беретін, инспекциялайтын ескертпелері мен ұсыныстары жазылатын кітап, санитарлық журнал, педагогикалық, өндірістік кеңестер мен ата – аналар жиналыстарының протоколдары, құрал – сыймандар мен тамақ өнімдерінің есебі жөніндегі кітап, мекеме жұмысының жылдық жоспары және т.б. Осында мектепке дейінгі ұжымды басқаратын мекеменің менгерушісі, яғни қазіргі заман талабына сай менеджері болуы тиіс.

Баланы балалар бақшасында тәрбиелеудің ерекшелігі ең алдымен оның құнделікті өмірі мен іс–оійндар, еңбек, әр түрлі оку іс-әрекеттер – балалар қоғамы жағдайында педагогтың ұйымдастыруымен өтіп жатады. Мұндайда ұнамды қөзқараспен өзара қарым-қатынас (балалар арасында, балалар мен үлкендер арасында) тәжірибесін жинақтау мен терендету мүмкіндіктері жасалады (3).

Топтары көп мектепке дейінгі мекемелерде менгерушіге көмекші тәрбиеші- методист болуы керек. Оның мектепке дейінгі тәрбие жөнінде жоғары білімі және кемінде екі жыл жұмыс өтілі бар болуы қажет. Тәрбиеші – методист тәрбиешілердің жұмысына бағыт беріп, ол жұмысты қазіргі заман талабына сай жетілдіруге ат салысады (4). Музыкалық – эстетикалық тәрбиені музика оку сағатының жетекшісі тәрбиешілермен бірге отырып жүзеге асырады. Медициналық қызмет көрсетуде аға медбике және дәрігер қамтамасыз етілуі қажет. Менгеруші яғни мектепке дейінгі мекемені басқарушы менеджерлер Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2011-2020 жылға арналған бағдарламасында көрсеткендей менгеруші – менеджерлерді жыл сайын курс шараларынан өткізіп тұрылуы керек. Ондағы әртүрлі түсініктерді мысалға маркетинг, психологиялық рейтинг, басқару функциясы, бюджеттік қаржылар, лицензиялау, технологиялық карта.т.б. толып жатқан ғылыми түсініктерді өз жұмыстарына жаңа бағыт беру үшін қолданысқа енгізе алатындей болуы керек. Жалпы қорыта келгенде біздің басты бағыттымыз – оку – тәрбие жұмысын менеджерлердің басқару құзіреттілігін арттыру, яғни олар өте құрделі және қызықты іс – әрекет арқылы жұмысты әрі қыздыра түсе білуі. Демек заманымыз үнемі даму үстінде болса, сонашалықты іздену үстінде еңбек ете білуіміз қажет.

1. Крупская Н.К. *О дошкольном воспитании*. - М., 1957. - 249 с.
2. Ушинский К.Д. *О дошкольном воспитании*. - М., 1976. - 277с
3. Менжанова Э. *Мектепке дейінгі педагогика*. - Алматы: Рауан, 1992.
4. Жұмабекова Ф.Н. *Мектепке дейінгі педагогика*. - Алматы: Фолиант, 2002.

Резюме

В данной статье рассматриваются вопросы менеджмента в дошкольных организациях , а также компетентность ви управлении.

Summary

The article is considered the duestions of menegement competens.

ҚАЗАҚ ОТБАСЫНДАҒЫ БАЛА ТӘРБИЕСІ

Ф.Т. Абілбакиев - Абай атындағы ҚазҰПУ-дің мектепке дейінгі, бастауыш білім беру және педагогика кафедрасының оқытушысы

1994 жылы Қазақстан БҮҮ-ның балалар құқығы туралы Конвенциясын бекітті. 2002 жылдың тамызында «Қазақстан Республикасындағы балалар құқығы туралы» Зан қабылданды. Міне, осылай балаларға қамқорлық көрсету, еліміз тәуелсіздік алған күннен бастап, әлеуметтік саясаттағы басты бағыттардың біріне айналды.

Балаларға қамқорлық жасап, олардың мұддесін, құқықтарын қорғау Ата Занымыз арқылы кепілдендірілген. Қазақстанның отбасы және бала мәселелері жениндегі құқықтық базасы құрылған. Еліміздің Конституациясына сәйкес, «неке мен отбасы, ана мен әке және бала мемлекеттің қорғауында. Ал «Отбасы туралы» Зан шаңырақтағы қарым-қатынасты реттейді.

Отбасы, жанұя, үйелмен, семья деген атаулар бір мағынаны береді. Мәселен, “Отбасы – семья, үй деген сөздің синонимі”, яғни бір оттың басында өмір сүріп жатқан қандастар. Отбасындағы әрбір адам өмірінің онымен тығыз байланыстылығы сонша, ол әрбір отбасы мүшесінің дамуына шешуші әсер етеді. Отбасы – қоғамдық қатынастар мен процестердің алуан түрлі формалары біртұтас болып үштасатын комплексті әлеуметтік құбылыс.

Қазір қоғамдағы отбасы кіші әлеуметтік топ қана емес, ол сондай-ақ құқықтық институт та болып табылады. Кіші әлеуметтік топ ретінде отбасы бірқатар міндеттерді іске асыратының жоғарыда айттық. Құқықтық институт ретінде отбасы – туысқандық және некелік қатынастар арқылы өзара байланысты адамдар тобы. Оларға тиісті құқықтық нормаларға сәйкес белгілі бір құқықтар мен міндеттер берілген.

Француз ағартушысы Ж.Ж.Руссо, швейцарлық И.Г.Песталоцци, орыс педагогтары К.Д.Ушинский, Н.К.Крупская, А.С.Макаренко, т.б.өз еңбектерінде отбасы тәрбиесін қарастырған. Отбасындағы тәрбие мәселесін көптеген әлеуметтану, философия, психология, педагогика, демография, құқық, әдептану, тарих, т.б. ғылымдардың қарастыруына байланысты көптеген анықтамаларды көзіктіруге болады.

Ал, педагогикалық – психологиялық түрғыда отбасы – ата-ана мен балалар арасындағы, ерлі-зайыптылардың және басқа да отбасы мүшелерінің қарым-қатынасының тарихи нақты жүйесі болып табылады.

Отбасы мәселелері ТМД елдерінің ғалымдары В.И.Зацепин, В.Д. Цимбалюк, Г.К.Матвеев, Ю.И.Семенов, Н.Е.Соловьев, А.Г.Хрипкова, З.Я.Янкова, ал Қазақстанда С.Қалиев, М.Жарықбаев, Ж.Б.Қоянбаев, К.Бейсенбиева, М.Тажин, Б.Аяганова секілді ғалымдардың еңбектерінде қарастырылған.

Бұл ғалымдардың тұжырымдалары бойынша отбасы – адамдардың, яғни некелік негізде қосылған ерек пен әйелдің, олардың туган немесе тумаған балаларының, кей кезде басқа да бірге тұратын жақын адамдарының қарым-қатынастық, бірлестік формасы. Авторлардың ойынша бұл анықтама барлық отбасының кез келген даму кезеңдерінің мәні мен сипаттарын қарастырады. Дүниежүзіндегі әрбір халықтың өзіне тән отбасы тарихы бар. Сол сияқты, қазақ отбасы да өзіне тән ерекшеліктермен сипатталады. Қазақтың отбасы мәселесіне байланысты бұрын-соңғы жазылыш, кезінде баспа жүзін көрген үлкенді-кішілі ғылыми мақалалар мен монографиялық еңбектер, әдептік құқық туралы жинақтар мен қазақтың ауыз әдебиеті – фольклор деректері де көптеп табылады. Мәселен, ортағасырлық ғұлама ойшылдар Сағди, Науай, Кей Каустың отбасы мәселесі төңірегінде айтқан құнды пікірлерінің баға жетпес еңбек екендігіне ешқандай күмән жоқ. Мұнда отбасында балаларды тәрбиелеуге маңыз беріледі. Отбасындағы тәрбие әміршілдік қағидаларға негізделіп, ата-ананың балаға деген қатынасын анықтайды. Отбасының бірлігі оның мүшелерінің бір-біріне адамгершілік, экономикалық, құқықтық т.с.с. өзара жауапкершіліктеріне, түсініктеріне, сонымен қатар эмоционалдық (сезімдік) жақындықтарына негізделеді.

Ғалым-педагогтар мен психологиялардың ойынша балаға әке-шешесінің қарым-қатынасы мен олардың берген тәрбиесіне жететін өмір жоқ. Балалардың дұрыс қалыптастасуы олардың отбасындағы сүйіспеншілік, кішіпейілділік, сыйластық, жауапкершілік, қайырымдылық, сезімталдық, т.б. адамгершілік қасиеттерінің даму негізіне байланысты болады.

Сонымен отбасының өзіндік даму тарихы бар. Отбасы – кішігірім мемлекет, әлеуметтік топ. Бабам қазақ бала тәрбиесіне қашан да бей-жай қарамаған. Баланы ертеңгі ел қорғайтын ер, ұлттың намысты азаматы ретінде әділдікке, қайсарлыққа, кендікке тәрбиелейтін болған. Тәрбиеге токталсақ, бір ғана «баланы жастаң» деген сөздің астарынан қазактың бала тәрбиесіне қаншалықты қоңіл бөлгенін аңгаруга болады. Әл-Фараби бабамыз: «Тәрбиесіз берілген білім адамзаттың қас жауы» деген салмақты сөз қалдырган. Қазақта тәрбиенің мынадай түрлері бар, олар: отбасы тәрбиесі, ұстаз тәрбиесі және ер адам тәрбиесі.

Әр отбасы-жеке мемлекет. Бұл кішкентай мемлекеттің іргетасын қалаушы, оны басқарушы, отагасы -әке. Отбасының рухани, материалдық жағынан құлдырамай, мықты болуы әкеге байланысты. Ұлы күш пен сабырлықтың иесі болып табылатын әке демеу болса, ана-ерекше мейірімділік пен махаббаттың көзі. Әке алақаны мен ана жүргінің жылуы бала үшін таптырмас байлық. Мұндай байлыққа, дүниенің еш кереметі жетпесі анық. Өкінішке орай, бұл қарапайым ғана баққа бәрі бірдей ие емес. Сондықтан, мұның қадірін білген жөн.

Әке өситеті мен тәлім-тәрбиесінің маңызы ерекше. Қанша дегенмен, жүргі жұмсақ аналарымыз кейде тым еркелетіп жібергенде, әкенің салмақты сөзі аудай қажет болып жатады.

Іә, аналық тәрбие қажет, дегенмен ер баланың тәрбиесін де ұмытпаған жөн. Елімізді қорғайтын, халқын сүйетін, тілі, діні, ділі үшін қам жейтін ер азаматтар азайып барады. Қазір ер азаматтарымыз жалақысы көп, көп ойлануды қажет етпейтін қызметтер атқарып жүр. Ол да дұрыс шығар. Бірақ, адамның рухани азығы болады емес пе?

Сәби шыр етіп дүние есігін ашқан сәттен бастап-ақ алдымен анасын, содан соң әкесін тани бастайды. Нәрестенің тәрбиелі болып өсуіне берекелі отбасының әсері мол. Отбасының әрбір мүшесі өзара сойлесіп, не болмаса ата-ананың, баланың міндетін атқару ғана емес, береке-бірлік, сондай-ақ сүйіспеншілікпен араласса, босағасы берік, шаңырағы биік отбасыға айналары сөзсіз. Ата-ана-бала тәрбиесінің қамқоршысы, өнегесі.

«Ата-асқар тау,

Ана-бауырындағы бұлақ

Бала жағасындағы құрап». Әке-әулет басшысы, отбасы мүшелерінің тірегі, асырап сақтаушысы, қамқоршысы. Отбасындағы бала тәрбиесінде әкенің орны ерекше. Әке үйі барлық балалары үшін үлкен үй, қара шаңырақ деген киелі ұғымдармен сыйлы да құрметті.

Сайып келгенде, қоғамда әдел-инабат өлшемдерінің терең тамырланып, кең жайылуында отбасының маңызы орасан зор. Әрбір ұяның қос тіреуі-ерлі зайыптылар өздеріне қатысты әдел-адамгершілік талантарын, құқықтары мен міндеттерін мұлтіксіз орындаса, бүкіл қоғамда, елде бейбіт те берекелі түрмисқа негіз қаланбақ. Демек, ұрпактарына құтты қоныс, жайлы болашак қамтамасыз етілмек.

Үзіліссіз ұрпак тәрбиесіндегі қос босаға-тәртіп пен мәдениет құллі адам атаулының құнделікті әдептеріне айналған кезде, біздер мейірімі мол қайырымды қоғамды құрып қана қоймай, оның мазмұнын әрлендіріп, шаңырағын биіктете түскен болар едік. Өйткені, тіршіліктің қай саласында да, тәртіп пен мәдениет аудай қажет-ақ. Ендеши күнделікті қоғамда тәртіптерді сактай білген жан, ол өзін-өзі сыйлаумен бірге бүкіл айналасындағы адамдарды да, қадір қасиеттеріне терең құрметпен қарай алар еді. Бұл шындалп келгенде табиғаттың заңы. Ал, ата-ананың балаға тәлім етер жеке бастарының үлгісі, олардың өзара сүйіспеншіліктері, айналасындағы жандармен сыйластықтары, тіпті олардың табиғатқа деген көзқарастары да әсерсіз қалмайды. Қоғамның дамуына қарай бүгінгі ер азаматтар бала тәрбиесінен ада болып келе жатыр ма деген күмәнді ой келеді. Бірақ, қазіргі таңда балабақшадан бастап, ұстаздарымыздың көпшілігі әйел адамдар. Сондықтан да ер азаматтарымыз бала тәрбиесіне көбірек қоңіл бөле түссе екен дейміз.

Әке тәрбиесі арқылы, ұл мен қызы балалардың өздеріне тән мінез-құлдықтарын ерекше сергектікпен қалыптастыратындығы да анық. Әсіресе, ұл бала үйдегі де, сырттағы да ереккек қажет тағылымдарды, көбінесе әкесінен үйренуге ұмтылады. Сондықтан да, әке тәрбиесі дұрыс та, мейірімді болу керек.

Ұлттық тәрбемен қатар, басқа әлем елдеріндегі тәрбиені қарастырдық. ОНЫ төмөндегі кестеден көруге болады.

Баланы тәрбиелеуде ата-аналардың ролін арттыру бойынша халықаралық тәжірибе

№	Ел	Баланы тәрбиелеуге ата-аналарды тарту шаралары
1	Финляндия	<p>Еуропада әйелдерді жұмыспен қамту деңгейі бойынша Финляндия жетекші орында, бұл демократиялық қоғамының жетістігі болып саналады. Осында отбасыларда финдық балалар мен жасөспірімдер бақылаусыз болады. Тәрбие жүйесі баланы ата-анадан ерте алыстатуды болжайды (жеке бөлме, бала бағушы мен үй қызметкерлеріне жүктелетін тәрбие). Осыған байланысты Үкіметпен төмендегі шаралар қабылданды:</p> <p>Елде бала туғаннан кейін аналарға 105 күндей, ал әкелерге 6 мен 8 күн аралығында демалыстар және отбасылық шешімге байланысты ата-аналардың біреуіне 158 күндей «ата-аналар демалысы» берілетін икемді жүйе іске асрылады. Демалыс уақытында еңбекақының жартысын құрайтын мемлекеттік жәрдемақы алады.</p> <p>Одан басқа, елдің баланы құту заңы бойынша баланы үш жасқа дейін үйде тәрбиелеуге мүмкіндік беретін демалыска құқық бар. Ата-ананың біреуі 10 жасқа дейінгі баланың ауруына байланысты төрткүндей демалыс алуға құқылы. Финляндияда белсенді жұмыс жасайтын отбасы федерациясы құрылды.</p>
3	Жапония	<p>Отбасы - жеке тұлғаның өзін-өзі тануының, әлеуметтену мен адамгершіліктің қалыптасуының басты көзі болып табылады. Ата-аналардың 64 % жуығы баланы тәрбиелеуде басты роль оларға жүктелгенін санаса, қалғаны тәрбиемен отбасы толығымен айналысу қажеттігін айтты. Японияда сәбидің ең алғашқы ұстазы - ана. Баланы жастайынан балабақшаға беруге тиым салатын заң жүзеге асрылады. Ата-аналар баланы үйде 3 жасқа дейін тәрбиелеу мүмкін еместігіне негіз берген жағдайда баланы бір жасынан бастап қабылдайтын ясли - балабақшасы бар. Бала мектеп табалдырығыннан аттағанда әліппе, жазу мен арифметика білімдерінің бастамаларына үйренбейді, себебі ол бастамаларды отбасында үйренеді. Одан басқа, Жапонияда балалардың тәрбиесіне қатысатын әкелерді мадактау бойынша шаралар жүйесі бар:</p> <ul style="list-style-type: none"> - бала күтіміне байланысты барлық мәліметтермен алмаса алатын ер адамдарға арналған акпараттық қолдау жүйесі құрылған; - компаниялар қысқа мерзімді үзілістерге, жұмыс барсында әкелер тарапынан алынатын бос уақытқа төлемдер төлейді, қыскартылған жұмыс күні де енгізілген. <p>Ер адамдар үшін баланы тәрбиелеу бойынша журналдар санының өсуі, сондай-ақ, бұл салада ер адамдардың акпараттармен, өздерінің мәселелерімен бөлісегін және тіпті тамақты бірге әзірлейтін әлеуметтік жүйелердің құрылуы қолдау болып табылады.</p>
4	Қытай	<p>Осы замандағы қытай отбасында бала - «кішкентай император». Қытайлықтар баланы қатты жақсы көргендіктен, баланың отбасында тәрбиеленуіне үлкен көңіл бөледі. Қытайда жергілікті комитеттерде отбасы құруды жоспарлау, балалардың туылуы, ата-аналардың құқықтары мен міндеттері бойынша түсіндіру жұмысы жүргізіледі. Елдің 70% астам қалаларында ата-аналар үшін 30 мындан мектеп, отбасы тәрбиесін бойынша жұмыс істейтін әртүрлі педагогикалық мекемелер құрылған. Отбасы — бұл жанұя мүшелеріне дұрыс дүниетаным мен құндылықтар жүйесін менгеруге көмектесетін Барлық қытайлық әйелдер федерациясының дәстүрлі жұмыс сферасы болып табылады.</p>

5	Ресей	Отбасы ақыл-ой дамуының, адамгершілк пен эстетикалық қалыптасуының, балаланың эмоционалдық мәдениеті мен деңсаулығының негізгі көзі болып табылады. Ата-аналарды баланы тәрбиелеу процесіне тарту мақсатымен ата-аналар комитеттері, ата-аналардың қатысуымен мектептік кеңестер жұмыс істейді. Ресей Федерациясында 2008 жыл «Отбасы жылы» деп жарияланды. Демографиялық мәселелер талқыланған Заң шығарушылар кеңесінің отырысында ресейлік телехабарда балаларға арналған арнасын жасау шешімін қабылдады, аналықты мадақтайтын мемлекеттік наргадалар мен ата-аналардың ролін ерекше көрсететін арнайы мемлекеттік наргадаларды енгізуі қолдады, Ресей Федерациясында отбасы институтын бекіту мен бала тәрбиесіндегі ата-аналардың ролін жоғарлату мақсатымен Отбасы және демография тәуелсіз институт жұмыс жасауда. Ресей Федерациясында 15 мамырда отбасы бастауларын бекіту мақсатымен Халықаралық отбасы күні атап өтіледі. Жыл сайын отбасының маңызды оң жағын, әкелік пен аналықтың куанышын көрсететін, ата-аналарға қамкор болуды насиҳаттайтын барлық әлемдік және россиялық кинематографтарды бірігу мақсатымен «Сенімді жүрек» атты отбасылық және бала фильмдері кинофестивалі өткізіледі.
6	Ұлы Британия	Елде Ұлы Британиялық мектеп директорларының ұлттық қауымдастыры жұмыс істейді, оның негізгі міндеттері ата-аналарды бала тәрбиелеу процесіне тарту және үкіметке балаларды тәрбиелеуге мектеппен бірге қатысатын ата-аналарға арналған сыйақы жүйесін қолдау ұсыныстарын енгізу.
7	Норвегия	Бала тәрбиесіне қатысуға ер адамдарды ынталандыру мақсатымен арнайы әкелік квота, яғни әкелерге ғана берілетін — баланы күтіуіне байланысты 6 апталық демалыс енгізілген. Норвегияда берілген құқықпен әкелердің 10-нан 9-ы пайдалануда, ал әкелік квотаны пайдалынатын әкелердің 18 % айтартылған демалыс алады.
8	Германия	Германия балалардың туылуы ең төмен Европалық елдерінің бірі. Немістер отбасын 30 жасқа дейін құрайды, бірақ балаларды тууды асықпайды. Баланы туу мәселесі мен оның тәрбиесіне ата-аналар үлкен жауапкершілікпен қарайды. Германияда барлық балалар үш жасқа дейін үйде болады. Ата-аналардың есептеуінше одан үлкендірек балалар өздерінің құрдастарымен қарым-қатынас жасау қажет, сондықтан аптаның бір күнінде ата-аналар оларды «ойын тобына» апарады. Неміс аналар үшін баланың мектепке дайындығы тек құрдастармен қалыпты қарым-қатынас жасаумен анықталады. Мектепке дейінгі оқыту кеңінен тараптамаған. Аналар үшін баланы «ойын тобына» бірнеше сағатқа әкелу - баладан демалу жолы емес. Балалар топтарда уақытты аналарының қатысуымен өткізеді. Германияда балабақша — таңертенген ашылатын және күндізгі сағат екіде жұмысын аяқтайтын кішкентайларға арналған клуб ретінде болады. Балабақшада балалар түскі ас ішпейді. Осында маңызды рәсім тек үйде болу қажет саналады әйтпесе бала жануядан алыстағанын сезінеді.

Дана халқымыз «Тәрбие тал бесік» деп бекер айтпаған. Егер ата-ана баласын 1 жас пен 5 жас аралығында өзін-өзі тұлға ретінде құрметтеуге үйретпесе, баланың 13 жасында мұны қалыптастыру қынындау болады. Егер сіз оның барлық сұрақтарына ерінбей жауап беріп, өздігінше ойлап, қиялдауға мүмкіндік берсеңіз, ол міндетті түрде талапты бала болып қалыптасады. Баланыздың кішкентай кезінде оның өз қабілетіне қарай еркін әрекет жасауына жағдай жасасаңыз, жиырма жасында ол өздігінше көп нәрсеге қол жеткізеді.

Баланың өз әрекетіне жауапкершілікпен қарайтын батыл азамат болуы немесе айналасындағы адамдарға жалтақтап, өзіне сенімсіз адам болып қалыптасуы сіздің оған қалай көніл бөлуінізбен дұрыс ой-пікірін қолдап отыруыңызға байланысты. Бала өзінің шағын ортасыныңдағы көзқарастар мен құбылыстарды тез қабылдайды да, осыдан оның «өмірлік сценариі» қалыптасады. Баланың кішкентайында бойына сіңіргені кейін өмірдің күрделі кезеңдерінде шешім қабылдауға ықпал етеді.

1. Қазақ Совет энциклопедиясы. - Алматы, 1977.
2. Сб. Проблемы социологии. - М., 2006.
3. Морган Л. Ежелгі қогам. - Алматы, 1956.
4. Бегалиев Т.Б. Педагогика: Лекциялар курсы. - Тараз, 2002.
5. Латышина Д.И. История педагогики. - М., 2003.
6. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі. - Алматы, 2006.

Резюме

В статье рассматриваются вопросы семейного воспитания, а также освещены особенности современного воспитания детей.

Summary

The article is considered the condition of family education and its ways of development. The article is considered the problems of family grown-ups by culture in Kazakh family.